

Juhani Jussila

TYÖKASVATUKSEN TAVOITTEET SUOMEN KANSAKOULULAITOKSEN JÄRJESTÄMISTÄ KOSKEVISSA SUUNNITELMISSA VUOSINA 1856—1866

I. TUTKIMUSTILANNE

1. *Lähtökohta ja päämäärä*

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaanmaassa 11.5.1866 määräsi, että seminaarin miesoppilaita oli harjoitettava «keinollisissa käsitöissä, puutarhanhoidossa ja maanviljelyksessä» sekä naisoppilaita «käsitöissä, talous=askareissa ja puutarhanhoidossa» (§ 24).

Seminaarin mallikoulun toisessa osastossa eli ylhäisemmässä kansakoulussa oli tyttöjä harjoitettava «naiswäen käsitöihin», poikia «kätewyyteen sekä käsitöihin» ja molempia puutarhanhoitoon. Vanhempien poikaoppilaiden tuli ottaa osaa maanviljelystöihin yhdessä seminaarin oppilaiden kanssa (§ 90).

Kaupunkien ylhäisemmissä kansakouluissa piti tyttöjä «harjoitettaman naiswäen käsitöihin». Lisäksi oli asianomaisella seurakunnalla muiden oppiaineiden joukkoon «walta lisätä käsitöitä pojille — — —, sekä puutarhanhoitoa ynnä muuta, jota hyödyllisenä ja tarpeellisenä voidaan pitää» (§ 107).

Maaseudun kansakouluissa piti tyttöjä «harjoitettaman naiswäen käsitöihin ja poikia kätewyyteen; ja jos asianomainen kunta

tahi koulupiiri siihen suostuu, annettakoon myöskin opetusta maanviljelyksessä tahi muissa yleisesti hyödyllisissä tiedonhaaroissa» (§ 121).

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohjesääntö kansakoulunopettaja- ja opettajatar-seminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa 11. 5. 1866 määräsi, että «keinollisten käsitöiden» opetuksen tarkoituksena oli:

«Yleinen kätevyys ja taito muutamissa yhteiselle kansalle parhaiten sopivissa käsitöissä; erittäin miespuolisille oppilaille: keinollinen sukevuus nikkarin=, sorwarin= ja sepänkalujen käyttämisessä tawallisten talouskapineiden ja maanviljelyskalujen valmistamiseksi ja warsinkin semoisten, joiden rakennus waatii suurempaa miettimistä; naispuolisille oppilaille: karkeampia ja hienoimpia naisten käsitöitä, niinkuin sauma= ompelu, kehruu, kankaan kudonta, wirkkaus, sukan kutominen, liina=waatteiden ja yksinkertaisempien pitowaatteiden leikkaaminen ja tekeminen, ynnä muuta» (§ 12).

Nämä Suomen ensimmäisen kansakouluasetuksen ja seminaariohjesäännön antamat määräykset koskivat käytännöllisen työskentelyn opetusta. Tästä käytetään seuraavassa nimitystä työkasvatus.

Kansakouluasetuksen ja seminaariohjesäännön mainitsemat työkasvatusaineet ja niiden opetukselle asetetut tavoitteet poikkesivat jonkin verran vuoden 1861 kansakoulukomitean (tarkastuskomitean) ehdotuksesta. Tämä puolestaan esitti niistä erilaisen kannan kuin Uno Cygnaeus laatimassaan Suomen kansakoululaitoksen järjestämistä koskevassa ehdotuksessa.

Vielä ei ole selvitetty kansakoululaitoksemme syntyvaiheissa esillä olleitten työkasvatussuunnitelmien taustatekijöitä. Näihin voisi ajatella saatavan valaistusta, jos otettaisiin tarkastelun kohteeksi Suomen kansakoululaitoksen järjestämistä koskevissa suunnitelmissa työkasvatukselle asetetut tavoitteet. Näiden tutkiminen on perusteltua myös siksi, että kansanopetuskysymyksemme järjestämistä koskevissa keskusteluissa 1800-luvun puolivälissä olivat työkasvatuksen tavoitteet erityisen mielenkiinnon kohteena. Tämä näkyy siitä, että kansanopetuskysymystä koskevassa kirjallisuudessa, johon tässä luetaan myös lehtikirjoitukset, puhuttiin

työkasvatusta käsiteltäessä etupäässä sen tavoitteista; opetuksen suunnitelma- ja menetelmäongelmat jäivät oleellisesti vähemmälle huomiolle.

Tämä tutkimus pyrkii kuvaamaan työkasvatuksen tavoitteissa kansakoululaitoksemme suunnitteluvaiheen aikana tapahtunutta kehitystä. Tutkimus aloitetaan vuodesta 1856, jolloin Aleksanteri II esitti kansanopetuskysymyksemme järjestämistä jouduttaneen uudistusohjelmansa, ja päätetään vuoteen 1866, jolloin Suomen ensimmäinen kansakouluasetus annettiin.

Työkasvatukselle asetetuissa tavoitteissa tapahtunutta kehitystä pyritään selvittämään tarkastelemalla

- millaisia tavoitteita eri suunnitelmissa asetettiin työkasvatukselle ja miten tavoitteenasetteluja perusteltiin,
- mitä eroavuuksia tai yhteisiä piirteitä asetetuista tavoitteista voidaan löytää sekä
- millaisia muutoksia tapahtui työkasvatukselle asetetuissa tavoitteissa tutkittavan ajan kuluessa. — Erityisesti koetetaan selvittää, millä tavoin Uno Cygnaeuksen asettamat työkasvatuksen tavoitteet poikkesivat muista — onhan Cygnaeusta totuttu pitämään työkasvatuksen uranuurtajana.

Työkasvatukselle asetetuista tavoitteista riippui, mitä työkasvatusaineita kansakoulussa haluttiin opettaa. Toisaalta työkasvatuksen tavoitteet olivat yhteydessä kansakoululle ylipäänsä asetettuihin tavoitteisiin. Tämän vuoksi pyritään työkasvatuksen tavoitteita tarkastelemaan rinnan kansakoulun yleisten tavoitteiden kanssa sekä samalla ottamaan huomioon, millaista työkasvatusta kouluissa haluttiin harjoittaa. Myös seminaarin työkasvatukselle asetetut tavoitteet otetaan tutkimuksen kohteeksi, koska opettajanvalmistuksen suunnittelu liittyi läheisesti kansanopetuskysymyksemme järjestelyyn. Edelleen koetetaan valaista kysymystä Cygnaeuksen ehdotuksessa asetettujen työkasvatuksen tavoitteiden alkuperästä voidaksemme ymmärtää maamme ensimmäisessä kansakouluasetuksessa olevien työkasvatusta koskevien määräysten taustaa — onhan tunnettua, että Cygnaeus käytti ehdotustaan laatiessaan esikuvina mm. Wettingenin seminaarin ja Bernin kan-

tonin reformoitujen saksalaisten alkeiskoulujen opetussuunnitelmia¹ ja että hän oli saanut vaikutteita Baltian kouluoloista.²

Kansakoululaitoksemme historiaa valaisevissa yleisesityksissä on jonkin verran käsitelty 1800-luvun puolivälissä asetettuja työkasvatuksen tavoitteita, mutta erityistutkimuksia on tältä alueelta vähän. Ongelmaa on tarkastellut ammattikasvatuksen osalta Kyöstiö tutkimuksessaan Suomen ammattikasvatuksen kehitys käsityön ja teollisuuden aloilla, mutta tutkimus ulottuu vain vuoteen 1842. Salo on selvittänyt jonkin verran Cygnaeuksen työkasvatusajatuksia teoksessaan Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Muutenkin on kirjallisuudessa esitelty tämän tutkimuksen aihepiiristä enimmäkseen Cygnaeuksen työkasvatusaatteita.³

¹ Ks. esim. *Nurmi*, Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotusten alkuperä. KL 1963 n:ot 1—3. — *Salo*, Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä s. 421, 424 ja 442. — *Cygnaeus* on itsekin viittänyt tähän kirjoituksessaan *Försök att vederlägga några af de vigtigaste inkast, som blifvit gjorda mot undertecknads förslag rörande folkskoleväsendet i Finland*. FAT 1861 n:o 226. — Myös eräissä kirjeissä on *Cygnaeus* kertonut saaneensa esikuvia Sveitsistä ehdotuksessaan esitetuille työkasvatusajatuksille. Ks. esim. UC:n kirjekons. A. Meierille 19. 4. 1861, UC IV. VA, UC J. Kettigerille 4. 5. 1861, HYKL ja UC K. H. Kahelille 7. 10. 1861, HYKL.

² *Aurola*, Suomen tehtaankoulut s. 77. — *Hämäläinen*, Mistä Uno Cygnaeus sai kansakoululaitosta koskevat aatteensa? II. KA 1957 s. 195—206.

³ Ks. esim. *Blomstedt*, Uno Cygnaeuksen työkasvatus-ateen muistoksi. — *Lönbeck*, Uno Cygnaeus «Finska folkskolans fader» s. 147—163. — *Mikkelsen*, Af Sløjdens Historie, Uno Cygnaeus I—IV. Opdrageren 1891 s. 6—. — *Rauhamaa*, Toukokuun 11 p:nä 1866 annettu kansakouluasetus ja teonperiaate. Suomen kansakoulu 1866—1916 s. 82—96. — *Salo*, Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. KK 1940 n:ot 1—2. — *Salokannel*, Uno Cygnaeus ja nykyaikainen kansakouluopetuksen uudistus s. 37—39, 118—132. — *Salomon*, Cygnaeus och den pedagogiska slöjdundervisningen. Slöjdundervisningsblad från Nääs 1888 n:o 1. — *Thornton*, Uno Cygnaeus. Journal of Education 1890 Sept.

Tutkimuksessa tarkastellaan aluksi, millaisia tavoitteita Suomessa asetettiin työkasvatukselle ennen Uno Cygnaeuksen ulkomaista opintomatkaa esitetyissä kansanopetuskysymyksen järjestämistä koskeissa suunnitelmissa. Seuraavaksi käsitellään Cygnaeuksen perehtymistä työkasvatusaatteeseen. Omana lukuna selvitetään Cygnaeuksen matkakertomuksessa asetettuja työkasvatuksen tavoitteita ja niistä käytyjä keskusteluja. Lopuksi tarkastellaan Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotuksessa asetettuja työkasvatuksen tavoitteita, tarkastuskomitean suhtautumista niihin sekä miten vuoden 1866 kansakouluasetus ja seminaariohjeesääntö poikkesivat työkasvatuksen tavoitteiden suhteen toisaalta Cygnaeuksen ehdotuksesta ja toisaalta tarkastuskomitean ehdotuksesta.

2. Suomen kansanopetuskysymys 1800-luvun puolivälissä

Suomen koululaitos oli kehittynyt 1800-luvulle saakka kirkon johtamana palvelemaan sääty-yhteiskunnan koulutustarpeita. Näitä ei kuitenkaan täytetty kaikkien säätyjen osalta: perinteellinen opetustoiminta soveltui papiston kouluttamiseen ja toimi samalla talonpoikaissäätöisille säätykierron välineenä — opin tielle lähteminen oli talonpoikaissäätöiselle lähes ainoa tie sosiaalisen asemansa kohottamiseen. Porvarien ja virkamiesten kouluttamiseen soveltuvaa opetusta koulu sen sijaan antoi riittävästi.¹

Merkittävänä kehitysvaiheena Suomen koululaitokselle voidaan pitää useastakin syystä 1840-lukua. Tieteen ja kirjallisuuden aloilla jatkunut kansallinen herätysliike kiinnitti huomiota kansansivistyksen kohottamisen tarpeellisuuteen. Ruotsin kansakoululaitoksen suunnittelua koskeneet keskustelut antoivat osaltaan suomalaisellekin sanomalehdistölle (Snellman) aiheen pohtia kansanopetuskysymystä. Omassa maassamme oppikoulun uudistamista koskeneet suunnitelmat, asetus käsityöläisten sunnuntaikouluista ja vuoden 1843 koululaki lisäsivät kiinnostusta koulua koskeviin

¹ Ks. esim. *Ruutu*, Koululaitoksen muuttuminen ja sen muuttava vaikutus yhteiskuntaan. *Historian Aitta* XIII s. 75—92.

uudistuksiin. Myöskään ei ole unohdettava maamme uskonnollisten herätysliikkeiden vaikutusta kansan henkisen toimeliaisuuden edistäjänä. Tätä lisäsi ylioppilaiden keskuuteen helmikuun vallankumouksen jälkimaininkina levinnyt vapaamielinen liike. Kun vielä otamme huomioon, että Pestalozzin aatteet olivat alkaneet tulla tunnetuiksi maassamme, että 1840-luvulla perustettiin lukuisia tehtaankouluja ja että pitäjänkouluverkostomme tiheä huomattavasti, ymmärrämme kuinka vahvana perustana 1840-luku oli kansakoululaitoksemme järjestämiselle. — Koululaitoksen uudistaminen kohtasi myös vastustusta. Monet pappismiehet pitivät yhä kiinni kirkon johtamasta kansanopetuksesta; he pelkäsivät ulkopuolisen aineksen tuovan mukanaan kirkolle haitallisia vaikutteita. Tällainen ajattelutapa oli sopusoinnussa Nikolai I:n politiikan kanssa, joka vastusti liberaalisia pyrkimyksiä.²

Venäjällä siirryttiin 1840-luvun puolivälissä aikaisempaa jyrkempään itsevaltiuteen. Johtavien venäläisten pyrkimyksenä oli yhä tiukempi eristäytyminen ulkomaisilta vaikutteilta. Suomea pidettiin yleisesti puskurivaltiona Ruotsista tulevia kumousoppeja vastaan: Pohjoismaissa levinneellä skandinavismilla oli myös poliittiskansallisia päämääriä — eräänä näistä oli Suomen yhdistäminen takaisin Ruotsiin. Suojautuakseen muuttuneiden olojen aiheuttamia vaaroja, ennen kaikkea vuoden 1848 jälkeen levinneitä liberaalisia aatteita vastaan, Venäjä ryhtyi Suomessa eräisiin vastatoimenpiteisiin. Vuoden 1850 sensuuriasetuksen tarkoituksena oli tukahduttaa liian demokraattisia mielipiteitä levittävä kirjallisuus. Säännös oli täydessä ankaruudessaan voimassa

² *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 182—183. — *Hanho*, Suomen oppikoululaitoksen historia II s. 55—. — *Juva*, Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848—1869 s. 78. — *Klinge*, Kansalaismielen synty s. XVI—. — *Kyöstiö*, Eräs «oppi-velvollisuuslaki» vuosisata sitten. KK 1950 s. 73—77. — *Kyöstiö*, Suomen ammattikasvatuksen kehitys I s. 235—242. — *Somerkiivi*, Suomen kansanopetuksen nousu 1840-luvulla. Koulu ja menneisyys IX s. 23—32. — *Teperi*, Viipurilainen osakunta 1828—1878 s. 224—.

neljä vuotta — kokonaisuudessaan se kumottiin vasta vuonna 1860. Samaa taustaa vasten käy ymmärrettäväksi vuoden 1851 kansanvalistuskomitean asettaminen: hallitsija kehotti kiinnittämään enemmän huomiota nuorison uskonnolliseen kasvatukseen, «koska voimassa olleet säädökset, vaikka papiston kyllä uskottiin täyttäneen hyvin tehtävänsä, olivat Suomen väkiluvun lisääntymiseen, teollisuuden kehittymiseen sekä Euroopan silloisessa ajattelutavassa vallinneeseen harhasuuntaan nähden riittämättömät». Komitean suunnitelman mukaan koulun tarkoituksena oli lähinnä sisäluvun opettaminen. Maanomistajat saivat kuitenkin perustaa alustalaisilleen yksityisiä kansakouluja, joissa voitaisiin lisäksi antaa opetusta sopivissa ammateissa ja käsitöissä. — Ruhtinas Menšikov oli kuitenkin näihin aikoihin joutunut kiinnittämään huomionsa kokonaan ulkopoliittisiin ongelmiin eikä komitean miehintö päässyt kenraalikuvernöörin kansliaa kauemmaksi.³

Venäjän ulkopoliittikka kohtasi Itämaaisessa sodassa vastoinkäymisiä. Suomen säilyttäminen rauhallisena oli tässä vaiheessa tärkeätä. Siksi on ymmärrettävää, että valtaistuimelle noussut uusi hallitsija ryhtyi Suomessa panemaan toimeen eräitä maan kehitykselle tärkeitä uudistuksia. Aleksanteri II saapui maamme pääkaupunkiin maaliskuussa 1856 ja antoi senaatille laajan uudistusohjelman, jonka kolmas kohta koski maaseudun kansanopetuksen kehittämistä. Reformitoimenpiteistä kävi ilmi Venäjän poliittinen linja Suomen suhteen: pyrittäessä kehittämään maan oloja oli samalla muistettava valtakunnallisen yhteenkuuluvuuden vaatimukset. Uudistusehdotuksia onkin pidetty Venäjän eräänä toimenpiteenä skandinavismia vastaan.⁴

Senaatin antaman määräyksen mukaan oli maan tuomiokapitulien esitettävä maaseudun kansanopetuksen kehittämistä koskevat ehdotuksensa, jotka valmistuivat saman vuoden lokakuussa.

³ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 193—198. — *Nurmio*, Taistelu suomen kielen asemasta 1800-luvun puolivälissä s. 304—342. — *Puntila*, Ruotsalaisuus Suomessa s. 28, 85—86.

⁴ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 200—201.

Saadakseen tietää yleisönkin mielipiteen kansanopetuksen kehittämisestä kehotti senaatti «asiantuntijoita ja kansanopetuksesta kiinnostuneita» antamaan lausuntonsa tuomiokapitulien ehdotuksista elokuun loppuun 1857 mennessä. Myös sanomalehdissä käytiin tähän aikaan vilkasta keskustelua kansakoulukysymyksistä. Keskusteluun osallistuneista mainittakoon J. V. Snellman, A. Meurman, E. Lönnrot, F. P. von Knorring ja F. L. Schauman. Uno Cygnaeuksen ensimmäinen kansakoulua koskeva julkinen esiintyminen tapahtui toukokuussa 1857, jolloin hän julkaisi *Wiborg-lehdessä* kirjoituksen *Några ord om folkskoleväsendet i Finland*.⁵

3. *Kansanopetus ja työkasvatus*

Maamme talouselämässä 1800-luvun puolivälissä tapahtuneet muutokset, merkantilistisen kauppapolitiikan väistyminen taloudellisen liberalismiin tieltä ja teollisuuden alkava kehittyminen toivat mukanaan korkeamman elintason vaatimuksen. Tällä oli puolestaan vaikutuksensa maan sivistyselämän kehitykseen: jotta teollisuutta olisi voitu kehittää ja maanviljelyn tuottoa parantaa, oli koetettava kohottaa kansan sivistystasoa — ajatus elinkeinoelämän kehittymisen ja kansansivistyksen kohottamisen välisestä yhteenkuuluvuudesta oli maassamme varsin tavallinen. Tämä kävi selvästi ilmi niistä kansakoulua koskevista suunnitelmista, joissa pyrittiin kohottamaan kansan taloudellista tilaa antamalla sille suoranaista käytännöllisen työn tekoon liittyvää opetusta. Lisäksi sanomalehdissä julkaistiin maanviljelyn edistämisen tärkeyttä korostavia kirjoituksia.

Kansanopetukseen niveltävää työkasvatusta oli maassamme suunniteltu jo 1800-luvun alussa. Siihen tähtäsivät mm. Gabriel Ahlmanin testamentissaan lausuma toivomus maanviljelyn opetuksen järjestämisestä sekä tähän liittyvät Jacob Tengströmin

⁵ *Halila*, mt. s. 202, 207—208. — *Lönnbeck*, *Folkskoleidéns utveckling i Finland från nittonde århundradets början till 1866* s. 78—84.

ja Jacob Bonsdorffin suunnitelmat.⁶ Työkasvatusta koski myös Zacharias Cygnaeus vanhemman ajatus köyhien lasten kasvatuksen järjestämiseksi v. 1808: karstaamista, kehruuta, kutomista, ompelua yms. koskeva opetus olisi sen mukaan ollut olennaisena osana koulutyöstä.⁷ Lähinnä maaseudun oloihin soveltuvan työkasvatuksen järjestämistä koski myös kirkkoherra A. G. Caste-grenin v. 1815 ensimmäiselle koulukomissiolle tekemä ehdotus, jonka mukaan kouluissa olisi tullut opettaa käsitöitä ja puutarhanhoitoa.⁸ Nämä suunnitelmat muistuttavat vuosisadan alussa toimeen pantuja Tarton yliopiston aluetta — siis myös Vanhaa Suomea — koskevien koulu-uudistusten työkasvatussuunnitelmia.⁹ Käytännössä toteutettuna harjoitettiin työkasvatusta viime vuosi-sadan alkupuolella eräissä maamme tyttökouluissa, tehtaankouluissa ja vuoro-opetuskouluissa, joiden opetusohjelmaan oli sisällytetty käsitöitä.¹⁰

Ammattikasvatuksen alalla Suomessa tapahtuneesta kehityksestä mainittakoon, että vuonna 1840 perustetun Mustialan maanviljelysopiston rinnalle perustettiin vähän myöhemmin seitsemän uutta maanviljelyskoulua eri puolille maata.¹¹ Vuonna 1847 määrättiin maahamme perustettavaksi kolme teknillistä reaalikoulua, joissa teollisuuden palvelukseen antautuvat nuoret saivat perusopetusta. Vuonna 1858 annetun asetuksen perusteella järjestettiin teknillinen ammattiopetus siten, että aikaisemmin perustetut

⁶ Aessori Gabriel Ahlmanin testamentti. *Lahdes*, Ahlmanin pitäjänkoulut, liite I s. 320—323. — *Tengström* — *Bonsdorff*, Om Ahlmanska Sockne-Skolarnes tjenligaste inrättning. Svar på Kongl. Finska Hushållnings-Sällskapetets Prisfråga i detta ämne. — *Sainio*, Kasvatustutkimus ja opetus Turun akatemiassa s. 170—174.

⁷ *Kyöstiö*, Suomen ammattikasvatuksen kehitys I s. 210—211.

⁸ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 190.

⁹ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 104.

¹⁰ *Aurola*, Suomen tehtaankoulut s. 49. — *Somerkiivi*, Bell-Lancasterin vuoro-opetusjärjestelmä Suomessa s. 106—107. — *Viihtanen*, Turun kansanopetuksen historiaa s. 66—67.

¹¹ *Lehtonen*, Alemman maanviljelysopetuksen alkuvaiheista Suomessa. Koulu ja menneisyys II s. 47—54.

sunnuntaikoulut muodostettiin kaksiluokkaisiksi ja niiden jatkoksi perustettiin iltakouluja. Lisäksi muutettiin teknillisten reaalikoulujen ohjelmaa ajan vaatimuksia paremmin vastaaviksi.¹²

Emme tiedä, mikä osuus edellä esitettyihin työkasvatussuunnitelmiin oli työkasvatusta koskevilla pedagogisilla näkökohdilla — työkasvatuksellahan on pedagogiikan historiassa vankat perinteensä.¹³ Palautettakoon kuitenkin mieleen William Pettyn kirjalliset työtuvat (literary workhouses), Comeniuksen esitykset käsiaskartelujen ottamisesta koulujen opetusohjelmiin, ne työkoulun henkeen laaditut opetussuunnitelmat, jotka Andreas Reyher teki Gothan herttua Ernstin toimesta, sekä Locken suunnittelemat työkoulut. Muistettakoon myös Francken laitoksissa taloudellisista syistä harjoitettua työntekoa, Rousseauin ajatuksia käytännöllisen työskentelyn merkityksestä kasvatukselle sekä filantrooppien ja industriaalipedagogien esiin tuomia näkökohtia työnopetuksen tehostamiseksi (Böömin teollisuuskoulut).

Voisi ajatella, että filantrooppisilla työkasvatusajatuksilla olisi ollut ainakin jonkinlaista vaikutusta edellä selostettuihin suomalaisiin työkasvatussuunnitelmiin, koska filantropismi oli juuri 1700—1800-lukujen vaihteessa tullut tunnetuksi maassamme.¹⁴ Käsiällä olevan tutkimuksen kannalta ovat kuitenkin tärkeämpiä Pestalozzin, Fröbelin ja Diesterwegin työkasvatusajatuksiset, joita Cygnaeus kertoi pitäneensä esikuvanaan. Näihin palataan käsiteltäessä Cygnaeuksen perehtymistä työkasvatusaatteeseen.

¹² *Stenij*, Sata vuotta ammattiopetuksemme vaiheita. Koulu ja menneisyys I s. 87—93.

¹³ Ks. esim. *Anderson*, History of Manual and Industrial School Education. — *Bennett*, History of Manual and Industrial Education up to 1870. — *Burger*, Arbeitspädagogik.

¹⁴ *Kyöstiö*, Suomen ammattikasvatuksen kehitys I s. 210. — *Sainio*, Kasvatusopin tutkimus ja opetus Turun akatemiassa s. 28—34, 168.

II. TYÖKASVATUKSEN TAVOITTEET ALEKSANTERI II:N UUDISTUSOHJELMASTA «ARMOLLISEEN JULISTUKSEEN»

Lokakuussa 1856 senaatin kirkollisasiaintoimituskunnalle saapuneet kansanopetuksen järjestämistä koskevat tuomiokapitulien ehdotukset toistivat pääpiirteissään kansanvalistuskomitean ajatuksia — olivathan maan kaikki piispat olleet mainitun komitean jäseninä.¹ Tuomiokapitulien ehdotusten mukaan koulujen tarkoituksena oli valmistaa lapsia rippikouluun, kuten kansanvalistuskomiteakin oli suunnitellut. Työkasvatusta koskevan tutkimuksen kannalta ovat kiintoisia Turun tuomiokapitulin jäsenten lehtorien G. E. Eurénin ja T. T. Renvallin esittämät eriävät mieliteet.

Eurénin mielestä koulusta ei saanut tulla aapis- eikä laiskan-koulua, eikä kansakouluun olisi saanut ottaa ketään lukutaidottomana. Eurén esitti kansakoulun ohjelmaan otettavaksi käsitöitä, koska hän piti ruumiillista työtä siveellisesti kasvattavana ja käsitöiden tekemistä maamme elinkysymyksenä. Hän ei kuitenkaan määritellyt tarkemmin, minkäkaltaisista käsitöistä oli kysymys. Niiden opettajana olisi hänen mielestään voinut olla joku käsityöläinen tai käsityötaitoinen nainen. Käsitöitä olisi ollut opettava sekä tytöille että pojille. Lisäksi olisi koulun oma opettaja voinut opettaa puutarhanhoitoa.

Renvall korosti, että koulujen piti perustua kansallisiin oloihin. Kansakoulun keskeisimpänä oppiaineena tuli hänen mielestään olla uskonto. Koulun oli kuitenkin toisaalta herätettävä «hyödyllisen kansalaistoiminnan» halua, mikä puolestaan hänen mukaansa edellytti monia oppi- ja harjoitusaineita. Käsitöiden, maanviljelyn ja muiden elinkeinoelämää palvelevien ammattien opetuksen hän halusi silti jättää osittain ammattikouluille, osittain kodeille. Sen sijaan hän piti tarpeellisena kansakoulussa har-

¹ Förslag och Betänkanden rörande Folkskoleväsendet i Finland, i underdånighet afgifna af Domkapitlen i landet.

joitettavaa puutarhan- ja kasvitarhanhoidon opetusta sekä paikkakunnan sivuelinkeinoksi soveltuvaan kotiteollisuuteen liittyvää opastusta. Samansuuntaisia ajatuksia oli Renvall esittänyt jo kymmenen vuotta aikaisemmin julkaisemassaan kirjoituksessa Några ord om folkskolan.²

Molemmat eriävän mielipiteen esittäjät pitivät työkasvatuksen harjoittamista tarpeellisena etupäässä maamme elinkeinoelämän kannalta. Tämä niveltyi luontevasti hallitsijan uudistusohjelmaan. Eurén toi lisäksi esille näkökohdan ruumiillisen työn siveellisesti kasvattavasta merkityksestä.

Suomen Talousseura oli vuonna 1854 julistanut kansakoulukysymystä käsitteleviä kirjoituksia koskevan kilpailun. Kilpakysymyksen nimenä oli Huru böra sockenskolor i Finland organiseras, för att motsvara ändamålet och allmänhetens rättvisa fordringar i detta afseende. Halila arvelee, että kysymys oli asetettu lähinnä Ahlmanin kouluja ajatellen.³ Lahdeksen mukaan kysymyksessä oli sen sijaan koko maan pitäjänkoulujen suunnittelu.⁴

Agathon Meurman osallistui kilpailuun kirjoituksellaan Om finska folkskolans organisation, joka palkittiin. Hän oli kirjoitustaan varten tutustunut ajatuksiin, joita P. A. Siljeström, J. H. Ekendal ja E. G. Geijer olivat tuoneet julki kansanopetuksesta.⁵ Meurman määritteli kirjoituksessaan kansakoulun tehtävän siten, että koulun oli «käytännöllisten suuntaviivojen ohjaamana tehtävä työtä henkisen päämäärän saavuttamiseksi».⁶ Hänen suunnitelmansa tähtäsi lähinnä maaseudun ja talonpoikaisväestön si-

² Wasa Tidning 1846 n:ot 1—3, 8—9 ja 14. — Vrt. myös Paunu, Torsten Thure Renvall s. 160—167.

³ Halila, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 220.

⁴ Lahdes, Ahlmanin pitäjänkoulut s. 81—82, 273.

⁵ A. Meurman UC:lle 5. 10. 1860. UC 2a. VA. — Varsinkin Siljeströmin Resa i Förenta Staterna I—II ja Ekendalin Resa Genom Danmark, Tyskland och Schweitz olivat tähän aikaan Suomessa yleisesti käytettyjä kansakoulujen järjestämistä koskevien tietojen lähteitä. Ks. esim. Salo, Pikkulasten kasvatusta s. 168.

⁶ Meurman, Om finska folkskolans organisation s. 51.

vistämiseen ja sen kautta maan teollisuuden elvyttämiseen. Tämä tapahtui Meurmanin mielestä parhaiten ottamalla kansakoulun opetuksen tärkeimmiksi kohteiksi maan pääelinkeino maanviljely ja kotiteollisuudeksi soveltuvat käsityöt.⁷ Tytöille oli opettava maanviljelyn sijasta puutarhanhoitoa ja lisäksi heitä oli tutustuttava yksinkertaisimpiin lääkeaineisiin.⁸ Kansakoulu ei kuitenkaan Meurmanin mukaan voinut eikä sen tullutkaan antaa kaikkia teollisuudenhaaroja koskevia taitoja, vaan sen piti toimia ainoastaan herättäjänä.⁹

Kun Eurén ja Renvall olivat pyrkineet edistämään maan elinkeinoelämää kansakoulussa harjoitettavan käsityön ja kotiteollisuuden opetuksen avulla, edellytti Meurman tähän päämäärään pääsemiseksi ennen kaikkea maanviljelyn opetusta.

Snellman ei hyväksynyt Meurmanin ajatusta kansakoulusta maanviljelyskouluna, vaan sanoi, ettei hän voinut ymmärtää, miksi kansakoulu olisi rakennettava yhdelle, oppikoulu toiselle, kauppakoulu kolmannelle periaatteelle ja niin edelleen loppumattomiin: kaikkien koulujen tarkoituksena oli hänen mielestään saattaa lapset osallisiksi älyllisestä sivistyksestä.¹⁰

Esikuvia koulussa harjoitettavasta maanviljelyn opetuksesta Meurman on voinut saada mainitsemastaan Ekendalin matkakertomuksesta, jossa selostetaan sveitsiläisissä oppilaitoksissa harjoitettua maataloustyötä.¹¹ On vaikeata päätellä, millainen osuus näillä sveitsiläisillä esikuvilla on ollut Meurmanin suunnitelmaan, sillä Meurmanhan toimi itsekin maanviljelijänä, oli käynyt Mustialan maanviljelysopiston ja näin ollen tunsi hyvin talonpoikaisväestön sivistystarpeita. Lisäksi Meurman ei ollut ainoa, joka ajatteli maalaisväestön elinehtojen parantamisen tapahtuvan maanviljelyn ja siihen liittyvien käytännöllisten taitojen opetuk-

⁷ *Meurman*, Om finska folkskolans organisation s. 60—61.

⁸ *Meurman*, mt. s. 67.

⁹ *Meurman*, mt. s. 27.

¹⁰ Litteraturblad 1857 n:o 8.

¹¹ *Ekendal*, Resa genom Danmark, Tyskland och Schweiz åren 1850, 1852 och 1953 III häftet s. 316—.

sella: tämänsuuntaisia ajatuksia esitettiin sanomalehdissä verraten paljon. Niinpä viipurilainen lehtori A. G. Corander lausui:

«Hyvä olisi, jos jokainen rahvas-koulu olisi niin perustettu, että lapset käsitöitäkin oppisivat, että maamies, jos kivi aatran kären katkaisee, itse voisi tuon laittaa, eikä ruiskyntö tarvitsisi estäytyä siksi, kun hän on juossut toisesta pitäjämästä seppää hakemassa eli ehtinä kaupungista nuoran pätkää ostaa. Vaan vielä tarpeellisempi on käsityön sekä maanviljelyksen opetus ja ahkeruuteen kehoitus täällä Viipurin läänissä, jossa mies jo pienestä poika-nullikasta pitäen on oppinut laiskana loikomaan lankkukuorman päällä, ja sillä tavoin saanut selkämänsä jäykäksi ja halunsa työstä vieroitetuksi.»

Kirjoittajan mielestä «rahvas-koulussa olkoon maamiehen työ pääasiana ja lukutunnit olkoot vaan ratoksi ja huvitukseksi.»¹²

Vuoden 1856 alussa oli myös kirkkoherra Frans Peter von Knorring jättänyt Suomen Talousseuralle kirjoituksensa *Förslag till Folkskolor och Ensaksskolor samt Beskrifning om Ålands Undervisningsverk*. von Knorring oli perustanut vuonna 1853 Godbyhyn Ahvenanmaalle kokeilukoulun, jossa oli kaksi osastoa: reaali-koulu ja merikoulu¹³, joten hänellä oli kokemusta myös käytännön koulutyöstä.

von Knorringin mielestä oli jokaiseen kansakouluun liitettävä veistokoulu, jossa valmistettaisiin pienoiskoossa olevia maanviljelyskaluja, rakennuksia ja niiden osia sekä siltoja ja myllyjä. Lisäksi valmistettaisiin pienoiskoossa tai luonnollista kokoa olevia talous- ja maatalousvälineitä. Näiden ohella suoritettaisiin poraus- ja metallitöitä. Tällaisten käsitöiden opetuksen tavoitteena oli kirjoittajan mielestä ahkeruuden, työteliäisyyden, neuvokkuuden ja kätevyuden kehittäminen. Oppilaat olisi pidettävä jatkuvassa toiminnassa, koska pelkkä lukeminen on liian rasittavaa. von Knorring viittasi myös käsitöiden merkitykseen maan talouselämälle: kylminä ja pimeinä vuoden aikoina maanviljely ei tarjonnut työtä jatkuvasti. Sen vuoksi olisi välttämätöntä, että maa-

¹² Sanan-Lennätin 1856 n:ot 27 ja 29, nimim. «Potu».

¹³ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 225—226. — von Knorring, *Förslag till Folkskolor och Ensaksskolor samt Beskrifning om Ålands Undervisningsverk* s. 62—.

miehiä opetettaisiin paikkakunnan tarpeiden mukaan tekemään käsitöitä ja valmistamaan työkaluja.¹⁴ Maataloutta hän halusi opetettavaksi koulussa tietuopolisena aineena.¹⁵ Tytöille piti opettaa kasvitarhanhoitoa, pellavan ja hampun viljelyä, karjanhoitoa sekä erilaisia taloustöitä.¹⁶

Koulukasvatuksella oli von Knorringin mielestä kaksi tärkeää tavoitetta, joihin hänen työkasvatusajatuksensa nivELYVÄT. Ensimmäinen niistä oli

«herättää, vahvistaa ja harjoittaa sekä ohjata mieltä ja yleensä kaikkia sielun kykyjä ja pitää niitä tasapainossa ja alituisesti toisistaan riippuvina».

Toisena tavoitteena oli

«ohjata sielun kykyjä kaikille ihmisinä, kansalaisina ja työntekijöinä hyödyllisiin ja tarpeellisiin tietoihin».¹⁷

Kirjoittajan mainitsema 'sielun kykyjen' kehittämisen pyrkimys oli varsin tavallista 1800-luvun (saksalaisessa) pedagogiikassa, joten on tarpeetonta yrittää etsiä, mistä hän on saanut mainitun ajatuksen.¹⁸

von Knorringin asettamat yksilön kehittämistä koskevat tavoitteet olivat samansuuntaisia kuin sittemmin Cygnaeuksen työkasvatukselle asettamat.

Kilpakirjoituksensa ohella oli Suomen Talousseura kiinnittänyt huomiota kansanopetuskysymykseen myös hallitsijan uudistusohjelmaan liittyvässä lausunnossaan maatalouden edistämiskeinoista.¹⁹ Seura oli tätä varten pyytännyt lausuntoja jäseniltään,

¹⁴ von Knorring, Förslag till Folkskolor och Ensaksskolor samt Beskrifning om Ålands Undervisningsverk s. 17—18.

¹⁵ von Knorring, mt. s. 15—16. Vrt. myös *Heporauta*, Suomen kansakoululaitoksen historia s. 49—50.

¹⁶ von Knorring, mt. s. 29.

¹⁷ von Knorring, mt. s. 7—8.

¹⁸ Vrt. *Isosaari*, Pedagogista teoriaa maassamme 1800-luvun alkupuolella. Koulu ja Menneisyys XV s. 15.

¹⁹ Kejslerliga Finska Hushållnings-Sällskapets underdåniga utlåtande angående åtgärder till befrämjande af finska landtbruket och dess binnärningar, med dertill hörande bilagor.

ja lisäksi oli muodostettu erilaisia mahdollisuuksia tutkivia jaostoja. Tässä yhteydessä kiintoisa on käsityön ja maanviljelyn sivuelinkeinojen mahdollisuuksia selvitelleen jaoston lausunto. Sen mukaan ei kansakoulujen ohjelmaan pitänyt kuulua käytännöllisiä aineita lukuun ottamatta puutarhanhoitoa ja paikkakunnan kotiteollisuudeksi soveltuvaa käsityötä.²⁰ Todettakoon, että jaoston sihteerinä oli toiminut T. T. Renvall. Oli nähtävästi hänen vaikutustaan, että lausunnossa esitetty mielipide oli sama, jonka Renvall oli tuonut julki Turun tuomiokapitulin ehdotusta koskevassa eriävässä mielipiteessään.²¹

Joulukuussa 1858 julkaisi käytännöllisen teologian professori F. L. Schauman, joka hoiti L. J. Stenbäckin jälkeen avoimeksi jäänyttä pedagogiikan oppituolia, kirjoituksen *Om folkskolefrågan i vårt land*. Kirjoitus ilmestyi vasta Cygnaeuksen lähdettyä ulkomaiselle opintomatkalleen, mutta sen käsittely on kuitenkin paikallaan tässä yhteydessä, koska Schauman arvosteli kirjoituksessaan Meurmanin ja von Knorringin edellä esitettyjä ehdotuksia. Hän ei, kuten ei Snellmankaan, hyväksynyt Meurmanin käsitystä kansakoulusta maanviljelyskouluna eikä yleensääkään ammatillisena kouluna. Kansakoulu ei hänen mielestään saanut olla käytännöllisesti suuntautunut, vaan sen tehtävänä oli antaa 'yleistä sielun kasvatusta'. Osa maan kansakouluista olisi silti hänen mielestään voinut toimia teollisina kouluina maanviljelyn ja veiston opetuksen aloilla vaikkakin hän arveli, että monilla paikkakunnilla tunnettaisiin vain vähäistä mielenkiintoa maanviljelyskouluja kohtaan; veistokoulu voisi sen sijaan saada enemmän kannatusta. Yleensä piti veiston ja puutarhanhoidon opetuksen olla kuitenkin Schaumanin mukaan kansakoulussa virkistykseenä tai ruumiinharjoituksena, jälkimmäisen lisäksi esteettisen kasvatuksen välineenä.²² Schaumanin työkasvatussuunnitelmat olivat hajanaisia: hän ei hyväksynyt kansakoululle ammatillista suuntausta,

²⁰ Talousseuran lausunto s. 114—117.

²¹ *Paunu*, Torsten Thure Renvall s. 168.

²² *F. L. S[chauman]*, *Om folkskolefrågan i vårt land*. Tidskrift för finska kyrkan 1858 s. 344—348.

mutta puhui silti teollisina kouluina toimivista kouluista; kansakoulun ei tullut olla käytännöllinen, mutta silti hän ehdotti veiston ja puutarhanhoidon opetusta. Tärkeintä kansakoulussa oli Schaumanin mielestä humanistisen kasvatusihanteen mukainen tiedon jakaminen.

J. V. Snellmanin pedagogiset mielipiteet olivat jo 1840-luvulla kansanopetukseen nähden samansuuntaiset kuin sittemmin kansakoululaitoksen syntyaikoina. Kansakoulun tehtävänä ei ollut hänen mielestään ammattiin valmistaminen, vaan koulun tuli ensi sijassa «herättää rakkautta yleisinhimilliseen sivistykseen ja tietoihin, jotka tekevät sellaisen sivistyksen saavuttamisen mahdolliseksi». Hän hyväksyi, että kouluissa opetettaisiin jonkin verran käsitöitä, maanviljelyä ja maanmittausta. Näitä tärkeämpänä hän kuitenkin piti lukemisen opetusta siinä merkityksessä, että oppilaita opetetaan käsittämään luettavan sisällystä.²³ Tiedollinen kasvatus oli Snellmanin mukaan päätehtävänä niin kansa- kuin oppikoulussakin.

Litteraturbladissa vuonna 1856 julkaisemassaan kansakouluja koskevassa ohjelmakirjoituksessa Snellman arveli, että maanviljelyn ja käsitöiden opetuksesta voitaisiin odottaa 'jotakin hyvää', koska ne välillisesti voisivat saada aikaan korkeampaa henkistä kehitystä. Käytännössä olisi hänen mielestään kuitenkin ollut mahdotonta toteuttaa käsitöiden opetusta, koska ei voitu toivoa saatavan niitä tiloja ja varoja, joita tähän tarkoitukseen olisi tarvittu. Snellman ehdotti kansakoulussa opetettavaksi laulua ja puutarhanhoitoa sivistävinä ja hyödyllisinä harjoituksina. Lisäksi opetusohjelmaan sisältyi mehiläisten hoito.²⁴

Tuomiokapitulien vuonna 1856 tekemistä ehdotuksista pyydettyissä lausunnoissa oli myös työkasvatusta koskevia mainintoja.²⁵

²³ Saima 1845 n:o 14.

²⁴ Litteraturblad 1856 n:o 10.

²⁵ Anmärkningur och förslag med anledning af domkapitlens år 1856 afgifna betänkanden i folkskolefrågan. — Lausunnot ovat painettuina *Lönbeckin* teoksessa *Folkskoleidéns utveckling i Finland*, Bil. B. — Uno Cygnaeuksen lausunto on saman teoksen s. 87—90.

Opettaja A. F. Bökman ehdotti käytännöllisen maanviljelyn sekä puusepän- ja sepäntöiden opetusta. Työille hän suositti opettavaksi ompelua, kudontaa, taloudenhoitoa, leipomista, ruoanlaittoa ja oluvalmistusta.

Rovasti J. G. Chydenius halusi, että kansakouluun liitettäisiin teollisuus- ja maanviljelyskouluja, joissa koululaiset voivat saada perusopetusta tulevaa ammattiaan varten.

Tilanomistaja J. Schatelovitz ehdotti puolestaan puutarhanhoidon ja maaseudun oloihin soveltuvan rakennustaidon (landtlig byggnadskonst) opetusta.

Mainitut kirjoittajat eivät täsmentäneet, mitä tavoitteita he asettivat työkasvatukselle. Tässä ei Cygnaeuskaan poikennut muista, vaan esitti, että tuomiokapitulit olivat käsittäneet kansakoulun tehtävän «kierosti ja yksipuolisesti» tehdessään siitä rippikoulun valmistuslaitoksen; hän osoittautui heti alussa perinteellisen «uskontokoulun» vastustajaksi. Cygnaeuksen mukaan kansakoulun oli palveltava ns. huonompaa kansaa antamalla sille tilaisuus hankkia yleistä kansalaissivistystä. Työkasvatusaineina Cygnaeus mainitsi puutarhan- ja mehiläishoidon — kuten Snellmankin oli tehnyt — sekä naisten käsityöt ja kudonnan. Onkin ilmeistä, että Cygnaeus on kirjoitusta laatiessaan käyttänyt esikuvana Snellmanin Litteraturbladissa julkaisemaa ohjelmakirjoitusta.²⁶ Puutarhan- ja mehiläishoidon sekä naisten käsityöt oli Cygnaeus esittänyt otettavaksi seminaarin oppiaineiksi jo keväällä 1857 Wiborg-lehdessä julkaisemassaan kirjoituksessa Några ord om folkskoleväsendet i Finland.²⁷

Cygnaeus ei maininnut mitään esittämiensä työkasvatusaineiden opetuksen tavoitteista. Ruumiillisesta kasvatuksesta puhuesaan hän sanoi, että pedagoginen voimistelu «oikein harjoitettuna kehittäisi ruumista ja vähentäisi laiskuutta». Tämä kyseisen aikakauden pedagogiikassa tavallinen ruumiin ja sielun voi-

²⁶ Vrt. *Hämäläinen*, Mistä Uno Cygnaeus sai kansakoululaitosta koskevat aatteensa? KA 1957 s. 130—135, 195—206.

²⁷ Wiborg 1857 n:ot 33 ja 37.

mien harmoninen kehittäminen' tuli sittemmin olemaan eräs hänen keskeisimmistä periaatteistaan myös työkasvatuksessa.

Cygnaeuksen hahmotteleman kansakoulun tavoitteissa ei ollut uutta se, että haluttiin kansanopetuksen avulla parantaa rahvaan henkistä ja taloudellista tilaa, vaan se, että korostettiin yksilön kasvatuksen merkitystä. — Työkasvatusta käsiteltiin myös maan sanomalehdistössä. Suomen Julkisissa Sanomissa ehdotettiin, että kouluissa tehtäisiin ruumiillista työtä, jonka korvaukseksi köyhät voisivat saada ilmaisen asunnon ja ruoan erityisessä kouluasunnollassa.²⁸ Åbo Tidningar ehdotti puolestaan, että tytöille palkattaisiin naisten käsitöiden opettaja.²⁹ J. W. M[eurman] taas lausui Suomen Julkisissa Sanomissa, että «*työn harjoitus ja koulun opetus* owat kaksi kummaa asiaa, joita me täällä pohjoismaissa emme oikein woi yhteensopiwiksi myöntää, ja tuohon lienee erinomattain syynä, että maassamme löytyvät koulut owat enimmiten olleet ruumiintyöstä wapautettuja herraslapsia warten. Wasta nyt kuin kansakouluja on alettu perustaa, on työn tarpeellisuus tullut näkywämmäksi». Kirjoittaja piti ruumiillisen työn tekemistä tarpeellisena terveyden säilyttämiseksi ja sanoi, että työllä on «erinomainen raitistawa woima». Hänen mielestään «lasten työ ei paljoa kartuta, waan ei takaisinkaan wie, kuin hänestä ainakin jotaan hyötyä lähtee». Koulu saattaisi korvaukseksi lasten työnteosta hankkia lapsille ilmaisen asunnon ja ruoan, joten lasten elatus tulisi vanhemmille huokeammaksi.³⁰

Marraskuussa 1857 käsiteltiin senaatissa kansakoulukysymystä kaikkiaan neljässä istunnossa. Asian esittelijänä toimi Gabriel Wænerberg. Hän oli laatinut Cygnaeuksen ja Suomen Talousseuran ehdotusten perusteella mietinnön, joka otettiin senaatin lausunnon perustaksi.³¹ Siinä mainittiin, että kansakoulujen oppilaille

²⁸ Suomen Julkisia Sanomia 1857 n:o 54.

²⁹ Åbo Tidningar 1857 n:o 25.

³⁰ Suomen Julkisia Sanomia 1857 n:o 23.

³¹ *Lönbeck*, *Folkskoleidéns utveckling i Finland* s. 91—92. Senaatin lausunto ja sitä koskevat eriävät mielipiteet ovat s. 92—98. — *Ha-*

olisi — missä niin haluttiin ja olosuhteet antoivat myöten — tarjottava lukuaineiden opetuksen lisäksi myös mahdollisuus so-
pivien käsitöiden (slöjder och handverk) tai maanviljelyn ja
puutarhanhoidon harjoittamiseen. Senaatin talousosaston varapu-
heenjohtaja Lars Gabriel von Haartman, joka ei yhtynyt enem-
mistön mielipiteeseen, esitti omana käsityksenään, että eri seu-
duilla tulisi paikallisista olosuhteista riippuen olla erilaisia kan-
sakouluja. Jollakin paikkakunnalla saatettiin hänen mielestään
tarvita luku- ja kirjoituskoulua, toisella opetusta veistossa ja puu-
tarhanhoidossa, kolmannella taas järkipärisen maanviljelyn ope-
tusta. Tässä suhteessa hänen käsityksensä olivat lähellä toisaalta
Meurmanin ja toisaalta von Knorringin suunnitelmia. Vaikka
Waenerberg olikin sitä mieltä, että kansansivistyksen perustana
piti olla uskonnollinen kasvatusta, ei hän ollut 'uskontokoulu' -suun-
tauksen jatkaja, vaan pikemminkin hän kannatti F. L. Schau-
manin ja J. V. Snellmanin kaavailemaa 'tietokoulua'.

Keisari hyväksyi senaatin esityksen Suomen kansakoululaitok-
sen järjestämisen perusteista ja antoi sitä koskevan «armollisen
julistuksen» 19. 4. 1858.³² Kun Cygnaeus valittiin Suomen kan-
sakoululaitoksen organisaattoriksi, joutuivat vastakkain 'tietokoulu'
ja Cygnaeuksen 'kasvattava koulu'.

Tähän mennessä käsitellyille työkasvatussuunnitelmille on ollut
ominaista, että kansakoulussa harjoitettavan työkasvatuksen ta-
voitteeksi asetettiin ensi sijassa maan elinkeinoelämän kehittä-
minen. Tavoite niveltä ajalle ominaiseen käsitykseen kansansi-
vistyksen kohottamisen ja elinkeinoelämän vilkastumisen yhteen-
kuuluvuudesta: pyrkihän hallitsijan uudistusohjelmakin, jonka osa-
na kansakoululaitoksen suunnittelu oli, maan talouselämän vil-
kastuttamiseen. Sen sijaan emme tiedä, oliko tavoitteella suora-
naista yhteyttä filantrooppien ja industriaalipedagogien esittämiin
näkökohtiin työnopetuksen merkityksestä taloudellisen hyvinvoin-

lila, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 259. — *Heporauta*, Suo-
men kansakoululaitoksen historia s. 59.

³² H. K. M:s Nädiga Kunggörelse 19. 4. 1858.

nin kehittäjänä.³³ Tavoite on yhtä hyvin voinut versoa kotimaisestakin maaperästä: kansakoulussa harjoitettava käsityön ja maatalouden opetus olisi ollut täysin luonnollista maassa, jossa kotiteollisuutta oli harjoitettu jo vanhastaan ja jonka pääelinkeino oli maanviljely. Työkasvatuksen tavoitteeksi asetettiin myös ahkeruuden, kätevyuden ja siveellisyyden tai ylipäänsä henkinen kehittäminen sekä ruumiin kunnon ja terveyden säilyttäminen. Toisaalta työkasvatusta pidettiin tarpeellisena virkistyksenä.

III. CYGNAEUKSEN PEREHTYMINEN TYÖKASVATUSAATTEeseen

1. *Cygnaeuksen muistelmat ja työkasvatus*

Omaelämäkertansa koskeissa muistiinpanoissa Cygnaeus mainitsi käsityöpedagogiikkansa rakentuneen hänen jo kotona isältään saamilleen vaikutteille.¹ (Cygnaeus oli vain kahdeksanvuotias isänsä kuollessa.) Edelleen hän kertoi yliopiston vaikuttaneen häneen kahdessa suhteessa epäedullisesti: hänen aikaisemmin tuntemansa myötätunto puutteenalaista työväenluokkaa kohtaan oli laimentunut ja hänen taipumuksensa käsitöihin oli tänä aikana jäänyt kehittymättä.² Vanhuuden päivinään Cygnaeus arveli, että juuri lapsuuden vaikutteilla oli syynsä siihen, että häntä pedagogiset opinnot aloittaessaan — tällä hän nähtävästi tar-

³³ F. L. Schauman huomautti, että filantrooppien industriaalikouluissa oli «kansakoulun alkuperäinen tehtävä sielun kasvatus» jäänyt taka-alalle. *Tidskrift för finska kyrkan* 1858 s. 344.

¹ Cygnaeus muisteli osanneensa jo 12-vuotiaana nikkaroida, veistää ja sorvata sekä saavuttaneensa tällöin «yleisen kätevyuden», joka oli ollut hyödyksi hänelle elämän varrella. Samassa yhteydessä hän arveli isänsä saaneen harrastuksen käsitöihin tämän lukemista pedagogisista teokista, etupäässä Rouseaun *Émile'*istä. — UCFS s. 20—22. UC I. VA. — UC Otto Salomonille 29. 9. 1881. HYKL.

² UCFS s. 20—22. UC I. VA.

koitti Pietarin-aikaa — miellyttivät filantrooppien yritykset käsityöiden tuomiseksi koulunuorison keskuuteen. Cygnaeus muisteli kuitenkin heti huomanneensa, miksi nämä eivät olleet onnistuneet: filantroopit toteuttivat käsityötä koulussa käsityöläismäisesti jättäen sen opetuksen kisällien ja muiden käsityöläisten huoleksi, jotka eivät ottaneet huomioon käsityön kasvattavaa vaikutusta ja harjoittivat sitä vain ammattina.³ Wichard Langelle Cygnaeus kertoi vuonna 1882, että hän oli jo opintomatkalta lähtiessään pitänyt käsityöiden tekemistä muodollisen kasvatuksen välineenä.⁴

Näillä muistelmankatkelmilla on tutkimuksen lähteenä sama heikkous kuin muistelmilla yleensä; tapahtumien ja niiden muistiin merkitsemisen välinen aika on pitkä ja niiden kirjoittaja selittää aikaisempia vaiheitaan elämänsä myöhempien tapahtumien valossa. Cygnaeuksen varhaisimpia pedagogisia ajatuksia valaisevat samanaikaiset lähteet eivät anna sellaista kuvaa, että Cygnaeus olisi Pietarissa ollessaan ja vielä vähemmän sitä aikaisemmin ollut kiinnostunut työkasvatuksesta. Tätä eivät ole ottaneet huomioon ne tutkijat, jotka ovat puhuneet Cygnaeuksen Pietarissa harrastamasta filantrooppisesta tai industriaalisesta käsityöpedagogiikasta.⁵

2. *Cygnaeuksen Pietarin-aika ja työkasvatus*

Salo yritti tehdä päätelmiä Cygnaeuksen Pietarissa lukemasta pedagogisesta kirjallisuudesta Cygnaeuksen kirjaluetteloiden ja varhaisimpien kansakoulua koskevien kirjoitusten perusteella.

Cygnaeus näyttää Pietarissa tutustuneen eräisiin Diesterwegin teoksiin, joista tärkein oli Wegweiser zur Bildung für deutsche

³ UC Otto Salomonille 29. 9. 1881. HYKL.

⁴ UC Wichard Langelle 24. 1. 1882. (Julk. Rheinische Blätterissä 1882 s. 195—205.)

⁵ Esim. *Isosaari*, Jyväskylän seminaarin kasvatus- ja opetusopin opetus vuosina 1865—1901 s. 89. — *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 174—175, 302. — *Salo*, Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. KK 1940 s. 17—35.

Lehrer.⁶ Diesterwegiä ei ole pidetty työkasvatuksen puoltajana, onpa häntä sanottu työkasvatuksen vastustajaksikin⁷, jota hän tuskin oli, sillä kirjoituksessaan *Ein Wort über Arbeitsschulen* vuonna 1855 lausui Diesterweg ilonsa siitä, että työkoulujen määrä oli Saksassa lisääntynyt jatkuvasti. Hän kertoi olleensa itsekin vuosina 1846—1852 opettajana eräässä työkoulussa. Siellä olivat oppilaat tehneet erilaisia puu- ja punontatöitä sekä valmistaneet esineitä monista raaka-aineista. Tytöt olivat harrastaneet kehuuta, kutomista ja muita naisten käsitöitä. Kesäisin oppilaat olivat osallistuneet puutarhatöihin. Työkasvatuksen tavoitteeksi asetti Diesterweg ruumiinvoimien harjoittamisen, erilaisten käytännöllisten tietojen ja valmiuksien hankkimisen sekä lasten totuttamisen säännölliseen työskentelyyn ja järjestykseen. Lisäksi hän piti työntekoa siveellisesti kasvattavana.⁸ Emme tiedä, tunsiko Cygnaeus tätä Diesterwegin kirjoitusta. «Wegweiserissa» Diesterweg ei kiinnittänyt huomiota työkasvatukseen. Tosin hän mainitsi, että lasten oli työskenneltävä käsiensä avulla omatoimisesti, mutta ei puuttunut kysymykseen sen lähemmin.⁹

Pestalozzi ei näytä olleen Cygnaeukselle vielä niinkään myöhään kuin keväällä 1857 niin merkittävä aatteellinen esikuva kuin on otaksuttu. Tosin Cygnaeus on Pietarissa ollessaan voinut perehtyä jonkin verran Pestalozzin pedagogiikkaan useidenkin kirjoittajien opetusopillisten teosten perusteella, mutta ei ole voitu osoittaa, että Cygnaeus olisi tällöin lukenut Pestalozzin omia kirjoituksia.¹⁰

⁶ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 173.

⁷ *Burger*, Arbeitspädagogik s. 107. — *Rissman*, Geschichte des Arbeitsunterrichts in Deutschland s. 63.

⁸ *A. D[iesterweg]*, Ein Wort über Arbeitsschulen. Rheinische Blätter 1855 LII 1 s. 54—62.

⁹ *Diesterweg*, Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer I s. 250—252.

¹⁰ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 171—173. — *Ottelin*, Pedagogiska profiler s. 30.

Vaikka Pestalozzi käytti Neuhofissa lapsia ruumiilliseen työhön lähinnä taloudellisista syistä, oli työkasvatuksella hänen mielestään laajempaakin merkitystä. Pestalozzin käyttämän työkasvatuksen muotoja olivat maanviljelyn, puutarhanhoidon, taloustöiden, veiston, naisten käsitöiden ja kehruun opetus. Työkasvatuksen tavoitteiksi hän asetti toimintaviettä hyväksi käyttäen tapahtuvan havainto- ja ajattelukyvyyn kehittämisen, ammattiin ja yhteiskuntaelämään kasvattamisen sekä ihmisessä piilevien voimien ja taipumusten harmonisen kehittämisen.¹¹ Käytettävissämme olevat lähteet eivät tue sitä käsitystä, että Cygnaeus olisi Pietarissa ollessaan tuntenut näitä Pestalozzin työkasvatusajatuksia.

Fröbeliä on sanottu toimintavietin pedagogiksi. Hän pyrki eri-alaisten leikkien ja askartelujen avulla kehittämään ruumiin ja sielun voimia, muoto- ja kauneusaitia ja käden joustavuutta sekä herättämään toimeliaisuutta.¹² Cygnaeus näyttää tutustuneen Fröbelin pedagogiikkaan vasta vuosien 1857 ja 1858 tienoilla.¹³ Emme kuitenkaan tiedä, tunsiko hän jo tällöin Fröbelin työkasvatusajatuksia. Sen sijaan hän oli varmasti kuullut puhutun Fröbelin lastentarhoista aloittaessaan ulkomaisen opintomatkinsa.¹⁴ Cygnaeus on voinut tutustua työkasvatukseen Pietarissa Scherrin teoksesta *Leichtfassliches Handbuch der Pädagogik*.

¹¹ *Burger*, *Arbeitspädagogik* s. 89—90, 102. — *Pestalozzi*, *Herrn Pestalozzi's Briefe an Herrn Niklaus Emanuel Tschärner über die Erziehung der armen Landjugend. Zweiter Brief*. Ges. Werke (Bosshart ym.) VII s. 18. — *Pestalozzi*, *Lienhardt und Gertrud*. Ges. Werke (Bosshart ym.) II s. 58, 62—63, 206, 210, 281—282. — *Pestalozzi*, *Über Volksbildung und Industrie*. Ges. Werke (Bosshart ym.) VII s. 460—462.

¹² *Fröbel*, *Grundsätze, Zweck und inneres Leben der allgemeinen deutschen Erziehungsanstalt in Keilhau*. Ges. Schriften (Lange) I s. 242—245. — *Witz — Fröbel — Middendorff — Barop*, *Nachricht und Rechenschaft von dem Deutschen Kindergarten*. Fröbel, Ges. Schriften (Lange) II s. 469—483. — *Kopp*, *Geschichte der Kleinkinderschule und des Kindergartens*. Schmid, *Geschichte der Erziehung vom Anfang an bis auf unsere Zeit* V:3 s. 453—455.

¹³ *Salo*, *Pikkulasten kasvatusta* s. 173—174.

¹⁴ UC Viktor Furuholmille 20. 11. 1858. HYKL.

gogik, jossa puhutaan käsitöiden tekemisestä. Edelleen Schnellin teoksessa *Die Organische Erziehungspflege* ja Curtmanin *Lehrbuch der Erziehung*issa, jotka Cygnaeus oli lukenut, käsiteltiin toiminnallista kasvatusta ja toimintavietin kehittämistä.¹⁵

Kirjallisuuden lisäksi saattoi Cygnaeus Pietarissa ollessaan perehtyä saksalaiseen ja sveitsiläiseen pedagogiikkaan toistakin tietä: hän joutui siellä paljon tekemisiin saksalaisten koulumiesten, ennen kaikkea Joseph Paulsonin ja Feodor Böhmerin kanssa.¹⁶ Kuitenkaan ei ole säilynyt viitettäkään siitä, että hän olisi tätä kautta saanut kosketusta työkasvatukseen.

Cygnaeus tutustui Pietarista käsin myös Baltian kouluoloihin, joita pyrittiin kehittämään sveitsiläisten ja saksalaisten esikuvien mukaan. Johannes Zimsen ja Ferdinand Walterin laatimassa Liivinmaan opettajaseminaarin perustamista koskevassa suunnitelmassa vuodelta 1842, jonka Cygnaeus näyttää tunteneen, ei mainita työkasvatusta.¹⁷

Ruotsalaisesta pedagogiikasta Cygnaeus tunsi eräitä Torsten Rudenschöldin ja Pehr Adam Siljeströmin kirjoituksia.¹⁸ Rudenschöldin teoksessa *Tankar om Ståndscirkulation* esitetään ruumiillinen työ otettavaksi ohjelmaan «oleellisena osana kouluharjoituksista».¹⁹ Myöhemmissä kirjoituksissaan Rudenschöld sen sijaan ei kannattanut koulussa tapahtuvaa työkasvatusta.²⁰ Yleensä Cygnaeus näyttää tunteneen yllättävän vähän ruotsalaista pedagogiikkaa; hän ei ollut ennen opintomatkaa lähtöään lukenut

¹⁵ *Salo*, mt. s. 176—177.

¹⁶ *Salo*, mt. s. 169—170

¹⁷ *Aurola*, Liivinmaan opettajaseminaarin ja uudenaikaisen kansakoulun perustamissuunnitelma vuodelta 1842. KA 1962 s. 154—166. — *Aurola*, Suomen tehtaankoulut s. 77. — *Aurola*, Uno Cygnaeuksen «Muuutama sana Suomen kansakoululaitoksesta» ja eräs Valgan seminaarin perustamista koskeva suunnitelma. KA 1961 s. 113—121. — *Hämäläinen*, Mistä Uno Cygnaeus sai kansakoululaitosta koskevat aatteensa? II. KA 1957 s. 195—206.

¹⁸ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 165—169.

¹⁹ *Rudenschöld*, *Tankar om ståndscirkulation* s. 147.

²⁰ Ks. esim. *Wiberg*, *Till skolslöjdens förhistoria* s. 308.

edes Ekendalin matkakertomustakaan.²¹ Englantilaiseen, ranskalaiseen ja amerikkalaiseen pedagogiikkaan hän ei näytä tutustuneen lainkaan.²²

Työkasvatus ei varmastikaan ollut Cygnaeukselle Pietarissa niin keskeinen ongelma kuin hän on myöhemmin muistellut. Hän ei vielä vuonna 1857 Wiborg-lehdessä julkaisemassaan kirjoituksessa *Några ord om folkskoleväsendet i Finland* eikä tuomiokapitulien ehdotuksia käsittelevässä lausunnossaan *Strödda tankar om den tillämnade folkskolan i vårt land* kiinnittänyt juuri mitään huomiota työkasvatukseen. Tosin hän mainitsi niissä Snellmanin tavoin lyhyesti puutarhan- ja mehiläishoidon opetuksesta. Käsitöitä hän kaavaili opetettavaksi vain naisille, mutta olihan maamme tyttökouluissa opetettu käsitöitä aikaisemminkin. Työkasvatuksen tavoitteita hän ei käsitellyt lainkaan, eikä kirjoituksissa ollut viitettäkään edellä esitettyihin Pestalozzin, Fröbelin tai Diesterwegin työkasvatusajatuksiin. Siksi on yhtä tarpeetonta puhua Cygnaeuksen Pietarin-aikaisesta filantrooppisesta tai industrialisesta käsityöpedagogiikasta kuin on epäasiallista levittää Cygnaeuksen itsensä alulle panemaa myyttiä hänen tuonaikaisista pestalozzilais-diesterwegiläis-fröbeliläisistä työkasvatusaatteistaankin.

Vähän ennen ulkomaiselle opintomatkalta lähtöään Cygnaeus näyttää tutustuneen eräisiin J. D. Georgensin työkasvatusta käsitteleviin kirjoituksiin. Hän suunnitteli jopa käyntiäkin Georgensin luona.²³ Mistä johtuu tämä kiinnostuminen työkasvatukseen, jos Cygnaeus ei kerran aikaisemmin ollut kiinnittänyt siihen juuri lainkaan huomiota? Oliko ehkä niin, että maan kansakoululaitoksen organisaattoriksi valittu katsoi välttämättömäksi perehtyä myös työkasvatukseen, koska «armollisessa julistuksessa»

²¹ *Wiberg*, Uno Cygnaeus' folkskoleförslag och Sverige. Hist. litt. stud. 26 s. 257—258. — *Salo*, mt. s. 168.

²² *Wiberg*, Uno Cygnaeus' folkskoleförslag och Sverige. Hist. litt. stud. 26 s. 255.

²³ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 174. — Ks. myös UC AC:lle 4. 8. 1858 ja 26. 1. 1859. VA.

oli ollut nimenomainen työkasvatuksen harjoittamista koskeva maininta? Lisäksi Meurmanin ja von Knorringin kansakoulu-suunnitelmissa, joihin Cygnaeus oli tutustunut, oli työkasvatuksella huomattava sijansa.

Opintomatalla Cygnaeus käytti verraten paljon aikaa tutustuakseen työkasvatukseen. Sen vuoksi meidän on tarkasteltava seuraavassa hänen opintomatkaansa niiltä osin, kuin se kosketeli perehtymistä työkasvatukseen valaistaksemme hänen työkasvatusajatustensa kehittymistä ja luodaksemme taustaa hänen kansakoululaitosehdotuksessaan asetetuille työkasvatuksen tavoitteille.

3. *Cygnaeuksen opintomatka ja työkasvatus*

Senaatin päätöksen mukaan oli Suomen kansakoululaitoksen organisaattoriksi valitun Uno Cygnaeuksen tutustuttava ensiksi kotimaan ja sitten ulkomaiden kansanopetukseen. Kesällä 1858 Cygnaeus matkustikin kaikissa maamme lääneissä Oulun lääniä lukuunottamatta. Cygnaeuksen saaman käsityksen mukaan oli mekaaninen sisä- ja ulkoluku jokseenkin yleistä, mutta maan kansanopetuslaitoksissa harjoitettu opetus ei voinut tuottaa «mitään hyötyä käytännön elämälle».²⁴

Marras-joulukuun aikana tutustui Cygnaeus sitten Ruotsissa erilaisiin oppilaitoksiin ja kävi tapaamassa maan johtavia koulumiehiä, kuten T. T. Rudenschöldiä, S. A. Hedlundia, C. J. Meijerbergiä sekä P. A. Siljeströmiä.²⁵

Cygnaeuksen ensimmäisissä kansakoulua koskevissa kirjoituksissa ei puhuttu veiston opetuksesta. Wiberg on päätellyt, että Cygnaeus olisi vasta Ruotsissa kiinnostunut veiston opetuksesta, koska tämä ei ollut käynyt tutustumassa von Knorringin kouluun Godbyssä.²⁶

²⁴ UC Viktor Furuhjelmille 20. 11. 1858. HYKL.

²⁵ UCM 3. 11. — 28. 12. 1858. UC I. VA.

²⁶ *Wiberg*, Uuno Cygnaeus' folkskoleförslag och Sverige.. Hist. litt. stud. 26 s. 282.

Siellähän oli tällöin harjoitettu veiston opetusta jo useita vuosia. Wiberg ei nähtävästi ole tuntenut Cygnaeuksen kirjoittamaa kirjettä Viktor Furuhjelmille, jossa Cygnaeus kertoi, ettei hän ollut voinut käydä katsomassa von Knorringin koulua, koska oli joutunut Tukholmaan tullessaan käyttämään varhain tulleen talven vuoksi vuoden viimeistä laivavuoroa. Hän ei siksi ollut voinut jäädä Ahvenanmaalle, kuten oli toivonut. Cygnaeus kertoi pitäneensä Godbyn, Erkylän ja Virolahden kouluja muita Suomen kouluja parempina, koska niissä «käsityöt sisältyvät opetukseen eli kuten on sanottu, koulut perustuvat teollisuuspuhjalke». Samassa kirjeessä piti Cygnaeus maanviljelyn ottamista kansakoulun oppiaineeksi mahdottomana, koska kansakoulu ei hänen mielestään voinut tulla ammattikouluksi, vaan sen piti herättää ja kehittää lapsen yksilöllisiä taipumuksia, työväen lapsissa kuitenkin ensi sijassa käsityötaipumusta. Hän toivoi kansakoulun opetusohjelmaan otettavaksi erilaisia käsitöitä, jotka kehittäisivät lasten taipumuksia ja vahvistaisivat heidän ruumiinvoimiaan, että lapset sitten 12—15 -vuotiaina kävisivät veisto-, maanviljelys- tai oppikoulua taipumustensa ja olosuhteiden mukaan.²⁷ Salon mielestä tämä osoittaa, että Cygnaeus katsoi käsitöiden opetusta tässä vaiheessa industriaalipedagogiselta kannalta.²⁸ Koska Cygnaeus kuitenkin toisaalta puhui lasten taipumusten kehittämisestä, ei tavoitteenasettelu ollut niin yksiselitteinen kuin Salo esitti.

Cygnaeus vieraili useita kertoja Tukholman veistokoulussa, jota hän piti «ainoana näkemisen arvoisena» ja «kaikin puolin taroituksenmukaisena».²⁹ Nähtyään eräässä tyttökoulussa suoritettuja ompelu- ja parsimisharjoituksia hän otti niistä näytteitäkin mukaansa.³⁰ Göteborgissa Cygnaeus asui A. F. Soldanin luona.

²⁷ UC Viktor Furuhjelmille 20. 11. 1858. HYKL.

²⁸ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 175, 228, 301.

²⁹ UC AC:lle 12. 11. 1858. VA. — UCM 11. 11. — 20. 11. 1858. UC I. VA.

³⁰ UCM 8. 11. 1858. UC I. VA.

Tämän ja S. A. Hedlundin kanssa hän keskusteli kansakoulun käsitöiden välttämättömydestä.³¹ Keskustelun aiheen voi hyvin ymmärtää, koska Hedlund oli juuri ennen Cygnaeuksen saapumista Ruotsiin julkaissut työkasvatusta käsittelevän artikkelin, jossa hän tähdensi 1840-luvulta lähtien esittämäänsä ajatusta, että käsityöt olisi otettava koulujen opetusohjelmaan.³² Cygnaeus sai siten Ruotsissa ollessaan keskustella työnopetuksesta, nähdä sitä harjoitettavan käytännössä, ja hän näyttää olleen varsin kiinnostunut siitä. Tämän vuoksi on vaikea ymmärtää Cygnaeuksen myöhempää sängen kielteistä asennoitumista Ruotsissa harjoitettua työkasvatusta kohtaan.

Tammikuun puolivälissä vuonna 1859 Cygnaeus saapui Hampuriin. Siellä hän tutustui rouva Louise Fröbeliin ja tohtori Wichhard Langeen, joiden pyrkimyksenä oli Cygnaeuksen kertoman mukaan koettaa Friedrich Fröbelin ja tämän työtoverin Wilhelm Middendorffin tavoin kehittää leikkien ja askartelujen avulla lasten luontaisia taipumuksia sekä kuvaamis- ja luomiskykyä. Cygnaeus kertoi, että hän tuli Hampuriin «tutkiakseen niin kutsuttua työkasvatusmenetelmää», jota toteutettiin Fröbelin lastentarhoissa.³³ Tämä antaisi aiheen otaksua, että Cygnaeus oli juuri ennen matkalle lähtöään tai matkan aikana kuullut puhuttavan fröbeliläisestä työkasvatuksesta.³⁴ Lastentarhoistahan hän tiesi kertoa jo syksyllä 1858.

Työkasvatuksesta keskusteltiin Saksassa viime vuosisadan puolivälissä vilkkaasti, ja sitä koskevaa kirjallisuutta julkaistiin paljon.³⁵ Cygnaeus viittasikin tähän kertoessaan, että «parhaillaan

³¹ UCM 12. 12. 1858. UC I. VA.

³² *Hedlund*, Ett viktigt memento i skolfrågan. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 5. 10. 1858. Sama artikkeli julkaistiin 10. 11. 1858 myös Aftonbladetissa. — *Wiberg*, Uno Cygnaeus' folkskoleförslag och Sverige. Hist. litt. stud. 26 s. 278—282.

³³ UC:n kirjekons. E. Stjernvall-Wallenille 14. 2. 1859. UC IV. VA.

³⁴ Vrt. *Salo*, Pikkulasten kasvatusta s. 250.

³⁵ Ks. esim. [*Biedermann*], *Karl Friedrich*, Die Erziehung zur Arbeit. — *A. D[ie]sterweg*], Ein Wort über Arbeitsschulen. Rheinische Blätter

työkennellään sen kysymyksen ratkaisemiseksi, miten varsinainen kansakoulu, niin jokainen koulu, on tehtävä työkouluksi ja miten *kasvatus työhön* on järjestettävä kouluissa.«³⁶ Salo arvelee, että Cygnaeus oli matkansa aikana perehtynyt työkasvatukseen teoreettisesti Biedermannin teoksen *Die Erziehung zur Arbeit* perusteella — teos on kuulunut Cygnaeuksen kirjastoonkin.³⁷ Tärkeämpi merkitys Cygnaeuksen työkasvatusajatuksen kehittymiselle näyttää kuitenkin olleen rouva Fröbelin ja yliopettaja Theodor Hoffmanin henkilökohtaisella vaikutuksella sekä Hoffmanin ja etenkin vapaaherratar Bertha von Marenholtz-Bülowin kirjoituksilla, jotka koskivat Fröbelin työkasvatusajatuksia.

Cygnaeus vieraili Hampurissa ollessaan useissa lastentarhoissa ja osallistui niissä itsekkin lasten askarteluihin. «Pienten kolmi-viisivuotisten kanssa rakennamme portaita, taloja, torneja ym. osaksi samansuuruisista kuutioista, osaksi muista säännöllisistä puupalikoista. Mutta kun aloitimme pujottelun tai piirtämisen, silloin huomattiin vanhimmat lapset minua niin paljon taitavammiksi, että minä pysyin varovasti syrjässä ja näytin vain hyvin oppineelta, kuten on tapana tehdä, kun ei mitään tiedä.»³⁸ Hän näytti olevan erityisen kiinnostunut lastentarhoissa harjoitetusta käsityöstä, koska mainitsi siitä useasti matkapäiväkirjas-

1855 LII 1 s. 54—62. — *Georgens*, Die Gegenwart der Volksschule. — *Georgens — von Gayette*, Bildwerkstatt für die Jugend II. — *Hercher*, Erziehung durch Arbeit zur Arbeit mit Berücksichtigung der Volksschule. — *Michelsen*, Die Arbeitsschulen der Landgemeinden. — *G. M.*, Einige Gedanken über das der Lehrerversammlung in Frankfurt vorgeschlagene Thema: «Erziehung zur Arbeit durch Arbeit». — *M. N.*, Ueber die Notwendigkeit, die moderne Volksschule als Arbeitsschule zu Gestalten. — Protokolle der 9. allgemeinen deutschen Lehrerversammlung zu Frankfurt a./M. am 3., 4. und 5. Juni 1857. Allgemeine deutsche Lehrerzeitung 1858 n:o 3. — *Schweitzer*, Erziehung zur Arbeit durch Arbeit.

³⁶ *UC*, I frågan om folkundervisningen. HT 1859 n:o 40.

³⁷ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 259, alav. 32.

³⁸ UCM 17. 1. — 24. 2. 1859. UC I. VA. — UC, I frågan om folkundervisningen. HT 1859 n:o 39.

saankin.³⁹ Työkasvatusta hän piti silmällä myös verratessaan toisiinsa «Das Rauhe Hausia» ja lastentarhoja:

«Das Rauhe Haus ja Kindergarten eräässä mielessä toistensa vastakoh-tia. Lastentarhassa selvyys, havainnollisuus, ymmärryksen kehittäminen, *ajatus työstä* eli paremmin sanoen työ ajatus- ja ruumiinelinten kehittä-misen välineenä. Das Rauhe Hausissa täysin pietistinen henki, paljon ul-kolukua, monia hartaudenharjoituksia, mutta myös pyrkimystä kuvien avulla havainnollistaa sisällystä.»⁴⁰

Cygnaeus oli jopa niin innostunut lastentarhoissa harrastetusta askartelusta, että hän halusi lähettää ystävälleen Joseph Paulso-nillekin Pietariin nähtäväksi joitakin leikkikaluja, jotka tämän piti toimittaa edelleen hänen vaimolleen.⁴¹ Bremenissä Cygnaeus tapasi seminaarinjohtaja August Lübenin, jonka kanssa hän kes-kusteli kansakoulujen käsitöistä. Lüben ei kuitenkaan ollut osan-nut sanoa, millaisia käsitöitä olisi pitänyt ottaa käytäntöön.⁴² Ham-purissa Cygnaeus kuunteli rouva Fröbelin pitämän oppikurssin Fröbelin leikkikalujen käyttämisestä. Hän kirjoitti muistiin eräitä toimintavietin kehittämistä koskevia ajatuksia. Koska näillä muis-tiinpanoilla näyttää olevan merkitystä Cygnaeuksen työkasvatus-ajatusten kehittymisen kannalta toistettakoon ne seuraavassa:

«Fröbel pyrki hankkimaan lapsille sopivaa ravintoa heidän toiminta-viättiään varten, että heidän oma toimintansa tukisi jäseniä ja aisteja ja myös sielun kykyjä yksinkertaisimmalla ja johdonmukaisimmalla tavalla heidän kehityksessään. Hän käytti siihen perinnäisiä ja lasten itsensä keksimiä leikkejä esittääkseen niissä sellaista, mikä saattoi olla päämää-rän kannalta sopivaa: näin tapahtuu erityisesti voimistelullisissa liikun-taleikeissä. Sen sijaan, että antaisi valmiita leikkikaluja, hän antaa leik-kimateriaalia (Spielstoffe) harjoittaakseen omatoimisuuden avulla muo-vaavasti sekä kätevyyttä, taitavuutta että kaikkia aisteja ja kykyjä sekä valmistaakseen kaikenlaiseen työhön. Ei ainoastaan jo moninaisesti käy-täntöön otettu havaintometodi ole tässä pohjana, vaan Fr[öbel] on men-nyt pitemmälle ja harjoittaa leikissä — siis ilman mitään ponnistusta ja ilon vallitessa — Tekniikan lakeja ja käsitempuja raivatakseen sanan

³⁹ UCM 21. 1., 27. 1., 1. 2., 8. 2. ja 22. 2. 1859. UC I. VA.

⁴⁰ UCM 15. 2. 1859. UC I. VA.

⁴¹ UC AC:lle 23. 2. 1859. VA.

⁴² UCM 23. 1. 1859. UC I. VA.

täydessä merkityksessä tietä kasvatukselle työhön, joka on nykyajan ehdoton vaatimus *työtätekevien luokkien saamiseksi varhain työkykyiksi*. Nämä lelut ovat tarpeellisen ohjauksen turvin erittäin sopivia herättämään matemaattista aistia ja synnyttämään keksivää toimintaa, millä keinoin yksilöllisyys voi vakiintua, ja minkä kypsyeemmällä iällä täytyy teknillisen koulun avulla johtaa keksintöihin mitä erilaatuisimpien tehtäiden hyväksi. Myöskin taideaisti kehittyi kaikkiin suuntiin. Lasten omat työt harjaannuttavat ajatusta ja tahdon voimaa ja nämä pelastuvat aikaisesta abstraktisesta oppimisesta, jota ei vielääkään kylliksi vastusteta.⁴³

Näitä ajatuksia hän esitteli kotimaahan lähettämässään matkakirjeessä, joka julkaistiin Helsingfors Tidningarissa.⁴⁴ Tässä olivat idullaan ne työkasvatusajatukset, joita hän myöhemmin esitti kansakoululaitoksen järjestämistä koskevista suunnitelmistaan.

Cygnaeus käsitteli työkasvatuskysymystä myös kirjoituksessaan Några ord om småbarnsskolor och deras af behofvet påkallade förbättring.⁴⁵ Sen hän laati käytyään Berliinissä kuuntelemassa Leopold Besserin esitelmää, joka koski lastentarhoja.⁴⁶ Cygnaeus oli kirjoitusta varten perehtynyt Salon arvelun mukaan von Marenholtzin kirjaan Les jardins d'enfants sekä Th. Hoffmanin katsaukseen Mittheilungen über Fröbelsche Kindergärten und über Anstalten zur Bildung von Kindergärtnerinnen ja von Marenholtzin artikkeliin Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten.⁴⁷ Viimeksi mainittu näyttää olleen Cygnaeuk-

⁴³ UCM 8. 2. 1859. UC I. VA.

⁴⁴ UC, I frågan om folkundervisningen. HT 1859 n:ot 39 ja 40. — Kirje on päivätty Hampurissa 24. 2. 1859.

⁴⁵ Litteraturblad 1859 n:o 4.

⁴⁶ Besser, Ueber das Wohl der Arbeiter-Kinder in Klein-Kinder-Bewahranstalten und Kindergärten. Vortrag gehalten im Auftrage des Centralvereins in Preussen für das Wohl der arbeitenden Klassen am 21. März 1859. — UCM 21. 3. 1859. UC I. VA. — UC AC:lle 23. 3. 1859. VA.

⁴⁷ Salo, Pikkulasten kasvatus s. 338—348. — Vapaaherratar von Marenholtz-Bühlowia pidettiin huomattavana Fröbelin työkasvatusaateen kehittäjänä. Ks. esim. Rissman, Geschichte des Arbeitsunterrichts in Deutschland s. 53. — Schmidt, Die Geschichte der Pädagogik IV s. 282—283. — Tässä mainittu artikkeli on julkaistu Rheinische Blätterissä 1857 s. 79—85.

sen pääasiallisimpana lähteenä, koska hänen kirjoituksensa noudattaa sen jäsentelyä ja sisältää siitä otettuja sanatarkkoja lainauksia.

Niin Cygnaeuksen kuin von Marenholtzinkin kirjoituksessa esitettiin, että ihmisen tulevaa kehitystä on valmistettava harjoituksen avulla kasvattamalla hänen ruumiinsa ja sielunsa kykyjä. Tämä voi kirjoittajien mukaan tapahtua ainoastaan lapsen omatoimisuuden kautta leikin muodossa. Leikin tuli olla 'omaa tuottamista' (eget producerande) ja 'plastista hahmottamista' (plastiskt gestaltande) pannakseen «ruumiin ja sielun voimat luonnonmukaisella tavalla liikkeeseen». «Kaiken opetuksen ensimmäisen ehdon tarkkaavaisuuden kiinnittäminen» tapahtui heidän mielestään ainoastaan lasten ruumiillisen toiminnan välityksellä. Työkasvatuksessa tuli työväen lasten kasvatuksen olla etusijalla. Työ ei saanut olla mekaanista, josta kirjoittajat mainitsivat esimerkkeinä narun purkamisen ja sukan kutomisen. Tätä he pitivät lapsityövoiman väärinkäyttönä, joka herättää «vastenmielisyyttä tyrkytettyä työskentelyä kohtaan». Vastaisen työkykyisyyden, työssä tarvittavan voiman, taidon ja totumuksen sekä työhalun kehittämisen tuli tapahtua pitämällä silmällä koko ihmisen kehitystä. Kirjoittajat esittivät myös käsityksensä siitä, miten työkasvatus oli järjestettävä. Osoitukseksi siitä, kuinka uskollisesti Cygnaeus pysyi alkuperäisessä lähteessään esitettäköön rinnakkain Cygnaeuksen ja von Marenholtzin käsitykset työkasvatuksen järjestämisestä.

Cygnaeus

«Denna uppgift att inrätta handarbetet så, att det verkar andligt utvecklande och blir användbart äfven för små barn, såsom bildningsmedel till deras framtida livsverk-samhet är löst genom de af Fr. Fröbel uppfunna lek- och sysselsättningsmedel för barnets första lefnadsperiod till 7:de året. Ingen som verkligen känner den d.ä. icke blott i teorien utan i praxis och i dess resultat, kan mer betvifla att de ofvan uppställda villkoren blifva uppfyllda genom dem. De gymnastiska lekarna och trädgårdsarbetet utveckla lemmarna harmoniskt och stärka kroppskrafterna och det senare utgör en förberedelse till framtida verklig trädgårdsskötsel och åkerbruk. Det leksaks-material, som lemnas barnet jemte anvisning till dess begagnande, utvecklar i naturenlig följd barnets sinnen och gifver första fundamentet till utveckling af de andliga organerna, i det barnet efter en method, som motsvarar barnanaturen lär sig att sjelfverksam (plastiskt) förverkliga (gestalta) sina föreställningar och ideer i sina små arbeten.»⁴⁸

von Marenholtz

«Diese Aufgabe nun: *die Arbeit der Hand geistentwickelnd wirken zu lassen, und zwar für das kleine Kind anwendbar zu machen, als Vorbildung für seinen künftigen Lebenslauf, ist gelöst durch die von Friedrich Fröbel erfundenen 'Spiel- und Beschäftigungsmittel für die ersten Kindheit'*. Niemand, welcher dieselben *wirklich* kennt, d.h. nicht nur der Theorie nach, sondern der Praxis und deren Resultaten nach, kann daran zweifeln, dass die oben gestellten Bedingungen dadurch erfüllt werden.

Die gymnastischen Spiele und die Gartenarbeit der Kinder entwickeln die *Glieder* und stärken die *Körperkraft*, und die letztere führt zugleich über zu dem später eintretenden, wirklichen Ackerbau. Das gereichte *Spielmaterial*, verbunden mit der *Anweisung* zu dessen Gebrauch, entwickelt in folgerichtiger Weise die *Sinne* und giebt das erste Fundament zur Entwicklung der Geistesorgane, indem das Kind durch eine den *Forderungen des kindlichen Wesens entsprechenden Methode* befähigt wird, seine Vorstellungen und Ideen selbstthätig (plastisch) in seinen kleinen Werken zu realisieren und in solcher, fast unausgestzten *Handbeschäftigung* seine *erfindende (freie) Thätigkeit* in Anspruch genommen wird.«⁴⁹

⁴⁸ UC, Några ord om småbarnsskolor. Litteraturblad 1859 n:o 4 s. 161.

⁴⁹ von Marenholtz, Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten. Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 81—32.

Jo ensimmäisessä matkakirjeessään Cygnaeus oli puhunut leikin vaikutuksesta aistien kehittymiseen.⁵⁰ Nyt hän sanoi von Marenholtzin tavoin, että leikkien tapahtuva työ tutustuttaa lapsen «*havainnollisella tavalla* muotoihin, väreihin, lukuihin, paikkaan, rytmiin, liikkeeseen jne., kehittää sävelaistia ja yleensä aistia harmoniaan, totuttaa lapsen järjestykseen, siisteyteen, ryhtiin, tahdikuuteen ja vaikuttaa siten samalla kertaa *kasvattavasti ja opettavasti* mitä moninaisimmassa suhteessa». Hän piti menetelmää myös siveellisesti kasvattavana ja «todelliseen elämään» valmistavana. Leikkien tapahtuva askartelu herättää kirjoittajien mukaan lapsissa iloa eikä sen vuoksi rasita. Tällä tavoin huolehditaan samalla lapsen ruumiin ja yksilöllisten taipumusten kehittämistä. Lisäksi lasten tekemiä töitä, kuten oljenpunonta-, paperi-, nahka-, pahvi- ja puutöitä voitaisiin käyttää pienenä tulo-lähteenäkin. Tällöin ei kuitenkaan saanut unohtaa, että lapsen työvoimaa ei milloinkaan saanut käyttää 'ulkonaiseen tarkoitukseen', vaan koko lapsuusaika oli omistettava 'yleisen kaikinpuolisen kehittymisen' edistämiseen. Vasta myöhemmällä iällä saattoi kyseisestä kasvatustavasta olla taloudellista hyötyä, ja se saattoi tällöin antaa osoituksen käyttökelpoisuudestaan köyhyyden vastustamisessa.

Cygnaeus perehtyi Hampurissa ja Berliinissä fröbeliläiseen työkasvatukseen, ei kuitenkaan Fröbelin omien kirjoitusten, vaan ensi sijassa lastentarhoissa tapahtuneiden käyntien, rouva Fröbelin kanssa käytyjen keskustelujen ja edellä selostetun von Marenholtzin artikkelin perusteella. Hampurissa Cygnaeus suunnittelei lähtöä Wieniin tutustuakseen siellä oleviin teollisuuskouluihin, mutta aie jäi kuitenkin toteutumatta.⁵¹ Berliinissä Cygnaeus tapasi pari kertaa Diesterwegin, jonka kanssa hän nähtävästi keskusteli myös työkasvatuksesta, koska Diesterweg kehotti häntä

⁵⁰ UC, I frågan om folkundervisningen. HT 1859 n:ot 39 ja 40.

⁵¹ UC:n kirjekons. E. Stjernvall-Wallenille 14. 2. 1859. UC IV. VA.

vierailemaan Georgensin luona «um zu sehen ob der Kerl nicht vieles uns vorlügt».⁵²

Leipzigissä Cygnaeus vieraili ns. Pestalozzilaitoksessa, jossa harjoitettiin puutarhanhoitoa ja erilaisia käsitöitä. Cygnaeus pani erityisesti merkille, että siellä ei harjoitettu käsitöitä käsityöläismäisesti.⁵³

Myös Dresdenin Pestalozzilaitoksessa oppilaat puuhailivat erilaisten käsitöiden parissa. Cygnaeus mainitsi tällaisina puutarhanhoidon, mattojen punonnan, kahvin puhdistamisen ja pahvityöt. Hän totesi, että oppilaita harjoitettiin 'yleiseen *kätevyyteen*' ottaen tästä esimerkeiksi pienten esineiden nikkaroimisen sekä kenkien ja vaatteiden paikkaamisen. Kahvin puhdistamista hän piti kasvaville lapsille sopimattomana, koska se oli hänen mielestään kuolettavaa työtä. Ruumista vahvistavaa halkojen sahausta hänen sijaan piti sopivana.⁵⁴ Marquardtin laitoksessa harjoitettiin Fröbelin käsitöitä, muuta työkasvatusta siellä ei ollut.⁵⁵

Cygnaeus tiedusteli Dresdenistä kirjeitse Georgensilta mahdollisuutta saada vieraillla tämän laitoksessa.⁵⁶ Hän saikin kutsun saapua Liesingiin ja lisäksi kokoelman Georgensin julkaisuja.⁵⁷ Cygnaeusta viehättivät niissä esitetyt kuvaukset Georgensin laitoksesta, missä 3—5-vuotiaat saivat leikkiä puutarhassa ja osallistua siellä suoritettavaan työhön. Hän sai myös lukea «järjes-

⁵² UCM 27. 2. ja 12. 3. 1859. UC I. VA. — Vuosina 1857—1858 oli Wichard Langen ja J. D. Georgensin välillä käyty kiihvasta väittelyä Fröbelin pedagogiikasta. Väittely muuttui henkilökohtaiseksi sanasodaksi. Dieterwegin lausunto viitanee tähän. Myös Cygnaeuksessa oli herätetty epäilyjä Georgensin suhteen. Ks. *Salo*, Pikkulasten kasvatusta s. 288—289. — UC, Bref om folkskolan i Tyskland. Litteraturblad 1859 n:ot 9—10.

⁵³ UCM 15. 4. 1859. UC I. VA.

⁵⁴ UCM 10. 5. 1859. UC I. VA.

⁵⁵ UCM 26. 5. 1859. UC I. VA.

⁵⁶ UCM 26. 5. 1859. UC I. VA.

⁵⁷ UC AC:lle 2. 6. 1859. VA. — Alun perin Cygnaeus oli aikonut viipyä Georgensin luona kauemmin kuin muualla, mutta Hampurissa hän oli muuttanut suunnitelmiaan. UC:n kirjeks. E. Stjernvall-Wallenille 14. 2. 1859. UC IV. VA. — UC AC:lle 26. 1. 1859. VA.

tetystä leikistä», jolla myöhemmin tuli olemaan sijansa hänen työkasvatussuunnitelmissaan.⁵⁸

Liesingissä Wienin lähistöllä sijainnut Heilpflege- und Erziehungsanstalt Levana oli J. D. Georgensin, hänen puolisonsa J. M. von Gayetten sekä tohtori H. M. Deinhardtin perustama kasvatuslaitos. Sinne saavuttuaan Cygnaeus pani merkille, että siellä väheksyttiin Fröbeliä, eikä tästä puhuttu muulloin kuin «moitittaessa ja tuomittaessa».⁵⁹ Cygnaeus piti kuitenkin kiistämättömänä sitä, että Georgens ja tämän työtoverit olivat kehittäneet huomattavasti pestalozzilais-fröbeliläisiä periaatteita. Levanassa oli Cygnaeuksen mielestä ratkaistu juuri se kysymys, jonka Fröbel jätti avoimeksi: työkasvatuksen jatkaminen koulussa lastentarhan jälkeen.⁶⁰

Lapset olivat Georgensin laitoksessa ensimmäisestä neljäntoista ikävuoteensa saakka. Seitsenvuotiaiksi asti he olivat lastentarhassa, jossa harjoitettiin Fröbelin menetelmän mukaan suunniteltuja leikkejä, tosin huomattavasti mukailtuina. Lastentarhan ensimmäisellä osastolla lapset saivat leikkiä vapaasti suurimman osan päivästä. Siellä oli lisäksi myös järjestettyä leikkiä: rakentelua, pallon pyöritystä, pallon heittoa ja pieniä laululeikkejä niihin kuuluvine rytmisine liikkeineen. Toisella osastolla harjoitettiin rakentelun ohella kuvanpistelyä, rengastöitä, paperin taitutusta, palmikointia, ääriviivojen leikkaamista ja kynäpiirustusta. Cygnaeuksen mielestä kaikki nämä harjoitukset olivat erinomaisia kehittämään muotoaistia, terävöittämään silmää ja kehittämään varmaa kättä: «Käsi, tämä ihmisen paras työase, saavuttaa sellaisten harjoitusten avulla varhain joustavuuden ja taidokkuuden, joka on uskomaton, ja josta tulee todellinen aarre ihmiselle, tulkoon hän elämässä mihin asemaan hyvänsä.» Cygnaeus kertoi, että lapset osallistuivat leikkien puutarhatöihin. Vanhemmillä lapsilla oli oma puutarhapenkkinsä, jota he saivat hoitaa

⁵⁸ UC AC:lle 2. 6. 1859. VA.

⁵⁹ UC AC:lle 15. 6. 1859. VA.

⁶⁰ UC Viktor Furuhjelmille 17. 6. 1859. UC IV. VA.

mielensä mukaan. Tätä Cygnaeus piti erinomaisena 'järjestys- ja kauneusaistin' kehittäjänä.

Levanan alaluokilla, joilla lapset olivat seitsemännestä yhdeksänteen ikävuoteensa, opetettiin lukemista, kirjoitusta, laskentaa ja piirustusta. Näiden ohella jatkettiin voimisteluleikkejä ja erilaisten käsitöiden tekemistä. Lastentarhassa aloitetuista töistä jatkettiin rakentelua, kuvanpistelyä, rengastöitä, leikkelyä, ompelua ja paperintaittoa. Näiden lisäksi tuli muovailutöitä sekä 'herneytyöt', joilla tarkoitettiin pehmitettyjen herneiden avulla toisiinsa yhdistetyistä tikuista tehtyjä töitä. Näidenkin töiden Cygnaeus arveli olevan «uskomattoman tehokkaita kehittämään muoto- ja kauneusaistia».

Keskiluokilla opetus jatkui samojen periaatteiden mukaan. Teoreettista opetusta oli kuitenkin enemmän ja mukaan otettiin myös enemmän voimia vaativia töitä.

Yläluokilla, joilla olivat yksitoista-nelitoistavuotiaat, olivat pääasiallisina käsitöinä puutarhatyöt sekä puu- ja metallityöt. Työt jatkoivat ompeluharjoituksia. Palmikointia ja neulomista kehitettiin 'käytännölliseen suuntaan'.

Cygnaeus arveli Levanan oppilaiden keskuudessa vallinneen yksimielisyyden ja suvaitsevaisuuden syynä olleen sen, että lapset pidettiin jatkuvassa toiminnassa aamusta iltaan. «Siinä näkee oikein järkevän työteliäisyyden ja puuhailun kasvattavan ja jalostavan voiman», hän lausui. Cygnaeus sai Levanassa sen käsityksen, että Georgensin vastustajat olivat tehneet tälle paljon vääryyttä ja tuominneet tämän liian ankarasti.⁶¹ Levanasta Cygnaeus sai työkasvatusajatustensa tunnusmerkiksi iskulauseen «Erziehung zur Arbeit durch Arbeit», jota oli paljon käytetty 1850-luvun saksalaisissa työkasvatusta koskevilla keskusteluissa.⁶²

⁶¹ UC Viktor Furuhjelmille 17. 6. 1859. HYKL. — UC AC:lle 22. 6. 1859. VA. — Organisationsplan und Programm der Levana. Der Stundenplan. Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858 s. 286—297. — UC, Bref om folkskolan i Tyskland. Litteraturblad 1859 n:ot 9 ja 10. — *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 286—300.

⁶² UC, Bref om folkskolan i Tyskland. Litteraturblad 1859 n:o 10.

Itävallasta Cygnaeus matkusti Münchenin kautta Sveitsiin. Hän lähetti Münchenistä S. A. Hedlundille Levanaa koskevan kirjallisuutta käsittäneen luettelon. Cygnaeus sanoi, että luettelossa mainitut kirjat sisälsivät periaatteita, jotka tuli tunnustaa ja joita piti toteuttaa koulussa. Eräiltä osin hän ei kuitenkaan hyväksynyt niitä, mutta ei selittänyt, mitä osia hän tarkoitti.⁶³

Kesäkuun loppupuolelta elokuun puoliväliin saakka vuonna 1859 oli Cygnaeus Sveitsissä. Siellä hän vieraili useissa seminaareissa, joista Wetingenissä sijainnut Aargaun seminaari näytti olleen hänen mielestään monessa suhteessa esikuvaksi soveltuva, koska hän kirjoitti matkapäiväkirjaansa muistiin osan seminaarin ohjelmasta. Siinä esitettiin, että maalaisseminaarissa oli oppilaita perehdytettävä sekä teoreettisesti että käytännöllisesti maatalouteen ja puhuttiin lisäksi ruumiillisen työn ja henkisen työn hyvää tekevästä vaihtelusta.⁶⁴ Küssnachtin seminaarin työkasvatus rajoittui puutarhanhoitoon.⁶⁵ J. U. Rebsamenin johtamassa Kreuzlingenin seminaarissa oli samaten puutarhanhoitoa. Lisäksi oppilaat tekivät taloustöitä.⁶⁶ Myös Zürichin orpokodissa oli puutarhanhoitoa. Lisäksi tytöt ompelivat siellä itselleen ja pojille vaatteita. Pojat sen sijaan tekivät käsityöläisten johdolla käsitöitä.⁶⁷

Cygnaeus osallistui myös St. Gallenin lähistöllä sijaitsevassa Flawylissa pidettyyn opettajain neuvottelukokoukseen, jossa keskusteltiin mm. maanviljelyn ottamisesta kansakoulun oppiaineeksi. Vaimolleen lähettämässään kirjeessä Cygnaeus esitti omana käsityksenään seuraavaa:

« — — — koska kansakoulu ei ole mikään ammattikoulu, vaan valmistava laitos, jonka tulee kehittää lapsen yksilöllisiä taipumuksia, ei mikään varsinainen maanviljelyn erikoisopetus voi tulla kysymykseen; ja mitä maan-

⁶³ UC S. A. Hedlundille 23. 6. 1859. HYKL.

⁶⁴ UCM 30. 7. 1859. UC I. VA. — [*Kettiger*], Programm des Aargauischen Lehrerseminars in Wetingen 1857 s. 9.

⁶⁵ UCM 29. 7. 1859. UC I. VA.

⁶⁶ UCM 20. 6. 1859. UC I. VA.

⁶⁷ UCM 27. 6. 1859. UC I. VA.

viljelyä voidaan harjoittaa 6—12-vuotiaiden lasten kanssa; mutta hyvin voidaan harjoittaa maanviljelyä ylipäänsä ja erityisesti puutarhanhoitoa leikkinä pienten kanssa sekä käsitöitä suurempien kanssa vaihdellen muiden käytännöllisten puuhailujen, kuten palmikoinnin, rakentamisen, herne-
 netöiden, muovailun jne. kesken. — Nämä alkeiskoulun käytännölliset käsityöt näyttävät olevan aivan tuntemattomia Sveitsissä — — —.⁶⁸

Vierailtuaan Zürichin lähellä sijaitsevassa Wipkingenissä eräässä alkeiskoulussa Cygnaeus esitti, että «paljon voitettaisiin, jos sellaisissa kouluissa otettaisiin käytäntöön Fröbelin käsitöitä, joita opettajan olisi helpompi tarkastaa, kuin voi tapahtua lukemisen suhteen».⁶⁹ Bernissä Cygnaeus tutustui Gustav Frölichin johtamaan Einwohner-Mädchenschuleen.⁷⁰

Sveitsistä Cygnaeus matkusti uudelleen Saksaan. Karlsruhein seminaarissa hän pani merkille, että siellä ei harjoitettu maanviljelyä eikä käsitöitä, mutta näiden sijasta kylläkin puutarhanhoitoa, taloustöitä, halkojen sahausta ja puiden pilkkomista. Esslingenissä oli erään pienten lasten koulun ohjelmaan otettu Fröbelin leikkejä, mutta ei 'leikkilahjoja'. Esslingenin seminaarin rehtori Carl Stockmayer oli kertonut, ettei kansakoulussa ollut aikaa opettaa käsitöitä, koska siellä oli jo muutenkin opetettavaa kaikkiaan 19 ainetta.⁷¹

Matkansa loppuvaiheessa Cygnaeus oli sitä mieltä, että rouva Fröbelin ja tämän oppilaiden avulla kehitetty fröbeliläinen menetelmä oli ollut yksipuolinen. Tästä huolimatta hän piti Hampurin lastentarhoja parhaina näkeminään pienten lasten kouluina.⁷²

Opintomatkinsa loppupuolelta Cygnaeus ei saanut työkasvatuksen kannalta mitään uutta. Hän matkusti Stuttgartin, Darmstadtin ja Frankfurt am Mainin kautta Hollantiin, jossa joutui sairasvuoteeseen.⁷³ Amsterdamista hän kirjoitti syyskuun alussa

⁶⁸ UCM 11. 7. 1859. UC I. VA. — UC AC:lle 13. 7. 1859. VA.

⁶⁹ UCM 3. 8. 1859. UC I. VA.

⁷⁰ UCM 7. — 8. 8. 1859. UC I. VA.

⁷¹ UCM 16. 8. 1859. UC I. VA.

⁷² UC AC:lle 17. 8. (1859). VA.

⁷³ UCM 18. 8. — 12. 9. 1859. UC I. VA.

1859 Saksan kansakouluja kosketelleen matkakirjeensä, jossa teki selkoa myös Georgensin laitoksen työkasvatuksesta.⁷⁴ Tästä hän kertoi samaten kirjeessään C. J. Meijbergille. Cygnaeus sanoi Levanan sisältäneen 'tulevan kansakoulun' peruspiirteet, vaikka hän ei pitänytkään sitä mallikouluna. «Suunnilleen näin, kuten täällä *osoitetaan pyrkimystä, on kasvatusta työn kautta työhön* harjoitettava kansakoulussa, jos tästä instituutiosta toivotaan parempia hedelmiä kuin tähän mennessä», hän lausui.⁷⁵ Cygnaeus kertoi oppineensa matkan aikana eniten Georgensilta ja Frölichiltä.⁷⁶ Cygnaeus lähti Amsterdamista 21. syyskuuta ja palasi Hampurin, Kööpenhaminan, Göteborgin ja Tukholman kautta kotimaahan.⁷⁷

Cygnaeus näytti siis heti opintomatkan alusta lähtien olleen kiinnostunut työkasvatuksesta. Ruotsissa hän tutustui sikäläiseen veiston opetukseen ja keskusteli S. A. Hedlundin kanssa kansakoulun käsitöiden välttämättömyydestä. Saksassa ollessaan hän kiintyi Fröbelin työkasvatusaatteisiin tutustuttuaan fröbeliläisissä lastentarhoissa harjoitettuun askarteluun ja Fröbeliä koskevaan kirjallisuuteen. Erityisen tärkeä näyttää Cygnaeukselle olleen rouva von Marenholtzin artikkeli Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten. Jo Hampurissa ollessaan, mutta varsinkin sieltä lähdettyään hän kiinnitti erityisesti huomiota siihen, miten Fröbelin periaatteita oli toteutettu käytännössä eri oppilaitoksissa. Itävallassa sijainneessa Levana-nimisessä J. D. Georgensin johtamassa kasvatustilaksessa Cygnaeus tapasi koulun ylemmillä asteilla lastentarhan jälkeen jatkettua työkasvatusta. Sveitsiläisissä oppilaitoksissa, etenkin seminaareissa, Cygnaeus näki maanviljelyn ja puutarhanhoidon opetusta. Muistetakoon, että vielä Tukholmassa ollessaan hän oli pitänyt kansa-

⁷⁴ UC, Bref om folkskolan i Tyskland. Litteraturblad 1859 n:ot 9 ja 10.

⁷⁵ UC C. J. Meijbergille 9. 9. 1859. HYKL.

⁷⁶ UC AC:lle 2. 9. 1859. VA.

⁷⁷ UCM 21. 9. — 14. 10. 1859. UC I. VA.

koulussa tapahtuvaa maanviljelyn opetusta mahdottomana. Sveitsissä hän sen sijaan suhtautui jo melko myönteisesti maanviljelyn opetukseen. Työkasvatuksen tavoitteeksi muodostui Cygnaeukselle opintomatkan aikana tuon ajan saksalaisessa työkasvatusta koskevassa kirjallisuudessa tavallinen iskulause «kasvatus työn kautta työhön» (Erziehung durch Arbeit zur Arbeit).

IV. TYÖKASVATUKSEN TAVOITTEET CYGNAEUKSEN MATKAKERTOMUKSESSA JA NIITÄ KOSKEVA KIISTA

Opintomatkalta palattuaan Cygnaeus ryhtyi laatimaan matkakertomusta. Hänen samaan aikaan käymästään kirjeenvaihdosta käy ilmi, kuinka tärkeänä hän piti kansakoulun työkasvatuksen järjestämistä. Cygnaeus kertoi G. M. Waenerbergille, miten hän aikoi yrittää saada erityisesti ne, joista riippui varojen myöntäminen, vakuuttumaan käytännöllisten töiden tarpeellisuudesta.¹ Joseph Paulsonille hän taas kirjoitti Pietariin vaativansa käytännöllistä teknillistä käsityötä välttämättömänä aineena kansakouluun. Cygnaeus sanoi, että osoitus käytännöllisen työskentelyn vaikutuksesta löytyy, jos vertailee keskenään saksalaisia ja sveitsiläisiä kouluja. Ja vaikka hän piti saksalaisten koulujen metodiikkaa korkeampitasoisena kuin sveitsiläisten, hän asetti jälkimmäiset ensimmäiselle tilalle, «koska kouluissa harjoitettiin käsityötä ja ylipäänsä käytännöllistä puuhailua». — Tosin nämä käsityöt olivat hänen mielestään olleet liian käsityöläismäisiä. Ainoa paikka, josta hän oli löytänyt «tarkoituksenmukaisesti monipuolisesti sivistävä» ja «todella kasvattavaa» työtä oli ollut Levana.²

Cygnaeus jätti matkakertomuksensa senaattiin joulukuussa 1859. Kertomuksen liitteenä oli Hampurin lastentarhan oppilaiden valmistaamia paperinpujottelutöitä.³

¹ UC G. M. Waenerbergille 18. 11. 1859. UC IV. VA.

² UC:n kirjekons. Joseph Paulsonille 25. 11. 1859. UC IV. VA.

³ *Salo*, Pikkulasten kasvatus s. 370.

Matkakertomuksessa esitetyt työkasvatusta koskevat käsitykset olivat suureksi osaksi Cygnaeuksen matkakirjeissä lausuttujen ajatusten toistoa. Aluksi Cygnaeus moitti sitä, että maamme kansakoulua oli pidetty yleensä vain tarpeellisenä rippikoulun valmistuslaitoksena. Oikeampana hän piti niiden käsitystä, jotka vaativat kansakoulujen opetusohjelmaan otettavaksi erilaisia käsitöitä ja maanviljelyä, «eli että kansakoulu olisi perustettava teolliselle pohjalle»⁴; hän lienee tarkoittanut tällä Meurmanin ja von Knorringin kansakoulusuunnitelmia.

Käsityön tuli Cygnaeuksen mielestä sisältyä kansakoulun ohjelmaan «oleellisena kasvatusvälineenä» (bildningsmedel), mutta käsityö ei saanut olla mekaanista. Hän piti kouluissa ansiotarkoituksessa harjoitettua mekaanista työskentelyä ja lasten käyttämistä tehdastyöhön lapsityövoiman väärinkäyttönä. Käsityön opetuksen tavoitteena oli hänen mukaansa

«valmistaa vastaista työkelpoisuutta ja kehittää lapsessa voimaa, taitavuutta, tottumusta ja työhalua. Tämän päämäärän saavuttamiseksi sen täytyy pitää silmällä koko ihmisen kasvatusta: sen täytyy samanaikaisesti kehittää hänen ruumiillisia ja henkisiä kykyjään, vaikuttaa sekä psyykkisesti että fyysisesti kasvattavasti ja opettavasti».⁵

Tämä niveltyi luontevasti Cygnaeuksen asettamaan kansakoulun yleiseen tavoitteeseen, joka oli

«kasvattaa fyysisesti ja psyykkisesti voimakasta sukupolvea, opettaa niiden yleisten taitojen lisäksi, joita nykyaika vaatii yhteiskunnan jokaiselta jäseneltä sivistyneessä valtiossa, monipuolista kätevyyttä, mikä on jokaiselle, joutuipa hän elämässä mille paikalle tahansa, arvaamattomaksi hyödyksi, sekä lopuksi herättää ja kasvattaa niitä yksilöllisiä taipumuksia, joita luonto on suonut kullekin lapselle».⁶

⁴ UCR s. 4. — Saman ajatuksen Cygnaeus oli esittänyt kirjeessään Viktor Furuohjelmille 20. 11. 1858. HYKLL.

⁵ UCR s. 5—6. — Ajatus oli samanlaisena perusteluineen *Cygnaeuksen* kirjoituksessa Några ord om småbarnsskolor och deras af behofvet påkallade förbättring. Litteraturblad 1859 n:o 4 s. 160. Myös *von Marenholtzin* artikkelissa Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bevahranstalten asetettiin sama tavoite. Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 81.

⁶ UCR s. 6.

Kansakoululle asetettu tavoite oli itse asiassa sama, josta Cygnaeus oli puhunut jo kirjeessään Viktor Furuhjelmille marraskuussa 1858.

Cygnaeus piti Ruotsin kouluissa harjoitettua käsityön opetusta mekaanisena, ansiotarkoituksessa harjoitettuna, käsityöläismäisenä ja ammattimaisena.⁷ Samoin oli hänen mielestään Hampurin Das rauhe Hausissa harjoitettu käsityö ollut liian käsityöläismäistä.⁸

Cygnaeus arveli Fröbelin työkasvatusmenetelmän aiheuttavan kaikenpuolisen muutoksen lastenkasvatukseen ja vaikuttavan siunauksellisesti työläisluokan lapsiin.⁹ Kirjoittaessaan, että Fröbel lähti Rousseauin ajatuksesta, jonka mukaan kasvatuksen tulee alkaa syntymästä lähtien sekä vaatiessaan naiskasvatuksen parantamista ja pitäessään pääperiaatteenaan lapsen pitämistä alituisessa toiminnassa lienee Cygnaeus nojautunut matkapäiväkirjaansa, johon hän oli merkinnyt muistiin nämä ajatukset Kühnen teoksesta *Deutsche Männer und Frauen*.¹⁰

Cygnaeuksen mielestä «puuhailua on saatava aikaan leikin muodossa, niin että se herättää lapsessa iloa ja mieltymystä».¹¹ von Marenholtzin artikkelissa kuului vastaava kohta seuraavasti: «Die Form, in welcher dieses erste allgemeine Thätigkeit naturmässig stattfinden soll, ist das Spiel des Kindes.»¹² Litteraturbladiin Cygnaeus oli kääntänyt tämän sanatarkasti.¹³

Cygnaeus kertoi, että Fröbel antoi lapsille vain vähän valmiita leikkikaluja; niiden sijasta tämä antoi leikkikaluaaineksia.¹⁴

⁷ UCR s. 12.

⁸ UCR s. 16.

⁹ UCR s. 17. — Vrt. myös UC Viktor Furuhjelmille 20. 11. 1859. HYKL ja von Marenholtz Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten. Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 80.

¹⁰ UCR s. 17. — UCM 6. 6. 1859. UC I. VA. — Fröbelin elämäkerta on Kühnen teoksen s. 370—417.

¹¹ UCR s. 17.

¹² Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 79.

¹³ Litteraturblad 1859 n:o 4 s. 159.

¹⁴ UCR s. 17.

Tätä koskevan merkinnän hän oli tehnyt matkapäiväkirjaansa kuunneltuaan helmikuussa 1859 rouva Fröbelin pitämän luennon leikkikalujen käytöstä.¹⁵ Cygnaeuksen mukaan tällaisia leikkikaluaineksia käytettäessä kehittyvät lapsen mieli ja henkiset työaseet, kun lapsi luontoaan vastaavan menetelmän mukaan «oppii plastisesti hahmottamaan mielikuviaan ja ajatuksiaan omis- sa pikku töissään».¹⁶ Samoin oli von Marenholtz puhunut lapsen mielen ja henkisten kykyjen kehittämisestä sekä omatoimisuudesta ja plastisesta hahmottamisesta (plastisches Gestalten).¹⁷

Lasten askartelutöitä valaisevina esimerkkeinä Cygnaeus mainitsi säännöllisistä puupalikoista rakennettavat portit, talot ja linnoitukset sekä tikuista muodostettavat kuviot, oljista, paperin- ja nahansuikaleista palmikoitavat työt, mallien pisteleminen paperille ja kuvioiden leikkaamisen. Näistäkin hän oliertonut jo Hampurista ja Amsterdamista lähettämässään matkakirjeissä.¹⁸

Seuraavaksi Cygnaeus esitti rouva Fröbeliltä saamansa ajatukset, että käsiyöt edistävät «*muoto- ja kauneusaistin* sekä *muovailevan, keksivän kyvyn* kehitystä», ja että niiden avulla kehitetään käden joustavuutta.¹⁹ Puutarhatöitä sekä voimistelu- ja liikuntaleikkejä hän piti sopivina «ruumiin ja sielun voimien harmonisen kehittämisen» välineinä.²⁰ Ajatus on samanlaisena von Marenholtzin artikkelissa²¹ — tuomiokapitulien ehdotuksia arvostellessaan Cygnaeus oli maininnut, että 'pedagoginen voimistelu' kehittäisi harmonisesti sielun ja ruumiin voimia. Leva-

¹⁵ UCM 8. 2. 1859. UC I. VA.

¹⁶ UCR s. 17—18.

¹⁷ Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 79—81. — Vrt. myös Litteraturblad 1859 n:o 4 s. 159—160.

¹⁸ UCR s. 18. — HT 1859 n:ot 39 ja 40. — Litteraturblad 1859 n:ot 9 ja 10.

¹⁹ UCR s. 19. — Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 81. — Litteraturblad 1859 n:ot 9 ja 10.

²⁰ UCR s. 19.

²¹ Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 82.

nassa tekemiensä havaintojen perusteella hän mainitsi, että jokaisella lapsella tuli olla oma puutarhapenkkinsä vapaasti käytettävänä, ja että lasten tuli lisäksi työskennellä myös yhteisessä mallipuutarhassa.²²

Cygnaeus kertoi, että Levanassa oli koetettu kehittää edelleen fröbeliläistä työkasvatusajatusta ja toteuttaa sitä pienten lasten koulujen lisäksi myös ylemmillä asteilla. Edelleen hän puhui Levanassa harjoitetusta käsityöstä ja mainitsi, että piirustus, muovailu ja puutarhatyö olivat siellä eräs «oleellisimpia muodollisen kasvatuksen välineitä».²³ — Myöhemmällä iällään Cygnaeus piti ajatusta käsitöiden ottamisesta koulujen ohjelmaan muodollisena kasvatuskeinona omana keksintönään. Muodollisella kasvatuksella hän tarkoitti 'muoto- ja kauneusaistin' sekä 'yleisen kätevyuden' kehittämistä.²⁴ Cygnaeus ei kuitenkaan ollut tässä kohden pedagogisen teorian uudistaja, sillä ajatus käsitöiden muodollisesti kasvattavasta vaikutuksesta ei suinkaan ollut tuntematon 1850-luvun saksalaisessa pedagogiikassa. Siitä oli puhetta mm. Biedermannin teoksessa *Die Erziehung zur Arbeit*, joka kuului Cygnaeuksenkin kirjastoon, sekä Michelsenin kirjoittamassa kirjassa *Die Arbeitsschulen der Landgemeinden*.²⁵

Pestalozzilaitoksissa harjoitettua käytännöllistä työskentelyä Cygnaeus piti sopimattomana, koska niissä oli kiinnitetty huomiota ensi sijassa taloudellisen voiton saamiseen ja jätetty työn merkitys kasvatuskeinona taka-alalle.²⁶

²² UCR s. 19. — Organisationsplan und Programm der Levana. Der Stundenplan. Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858 s. 291—297. — Litteraturblad 1859 n:o 9 ja 10.

²³ UCR s. 27. — Organisationsplan und Programm der Levana. Thaten und Daten. Der Stundenplan. Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858 s. 53, 289—292. — *Der social-pädagogische Arbeiter* 1859 s. 179—.

²⁴ UC S. A. Hedlundille 25. 6. 1878. HYKL.

²⁵ Ks. myös *Burger*, *Arbeitspädagogik* s. 122. — *Rissman*, *Geschichte des Arbeitsunterrichts in Deutschland* s. 54—55.

²⁶ UCR s. 21.

Cygnaeus esitti matkakertomuksessaan myös otteita Wettin-
genin seminaarin ohjelmasta, josta hän oli jäljentänyt osia mat-
kapäiväkirjaansa.²⁷ Ohjelman mukaan oli seminaarissa saatet-
tava oppilaiden ruumiillinen ja henkinen kehitys oikeaan suh-
teeseen ruumiinharjoitusten sekä talous- ja peltotöiden avulla
(§ 16). Taloustöiden avulla pyrittiin oppilaita totuttamaan an-
karaan järjestykseen ja puhtauteen sekä hoitamaan taloutta
(§ 17). Maanviljelystöiden ja karjanhoitoaskareiden harjoituksen
tarkoituksena oli oppilaiden terveyden ylläpitäminen, heidän py-
syttämisenä alituisessa yhteydessä maalaiselämään kanssa ja hei-
dän ohjaamisensa hoitamaan järkipäisesti maanviljelyyn poh-
jautuvaa taloutta (§ 18). Cygnaeus oli jättänyt pois ohjelmassa
olleen maininnan, että seminaarilaiset voisivat myöhemmin olla
esimerkkinä köyhemmälle kansanluokalle pienen talouden hoi-
dossa ja parantaa tulojaan omaisuutensa ahkeralla, säästävai-
sella ja taitavalla huolenpidolla.

Suomen sanomalehdistö suhtautui aluksi Cygnaeuksen matka-
kertomukseen melko suopeasti.²⁸ Eräät kuitenkin vastustivat mat-
kakertomuksessa esitettyjä työkasvatusajatuksia. Aessori Peter
Aschan kirjoitti, että Cygnaeuksen kaavaileman kansakoulun tar-
koituksena oli

«hengellisesti ja ruumiillisesti ylöskasvattaa lapsia kelvollisiksi kans-
saihmisiksi, joka ainoasti saattaa tapahtua sekä lukemisen että ruumiil-
lisen työnteon ja totuttamisen kautta. Koska kuitenkin kansakoulut eivät
ole erinäisiä ammattikouluja, se on niin sanottu: koska niissä esimerkiksi
ei opeteta erittäin suutariksi, sepäksi, maanviljeliäksi eli toisiin määrät-
tyihin käsitöihin, niin myös työskenteleminen ei pidä olla hengetöntä
ja ikääskuin lestin mukaista, vaan semmoista, joka vaatii peräänajatte-
lemista, wilkkautta ja älyä, joten sekin woipi joutua hengelliseksi he-
rätykseksi, samalla kuin se taiwuttaa silmät, sormet, ja ruumiillisesti
walmistaa ihmisen hyödyllisiin toimituksiin.»

²⁷ UCR s. 31—37. — UCM 30. 7. 1859. UC I. VA. [Kettiger],
Programm der Aargauischen Lehrerseminars in Wettingen als zur öf-
fentlichen Schlussprüfung der obersten Candidatenklasse am 7. und 8.
Oktober 1857.

²⁸ Salo, Pikkulasten kasvatusta s. 381—382.

Aschan sanoi, ettei hän voinut ymmärtää, millaista tämmöinen työnteko olisi. Hänen mielestään saattoi toisaalta väittää, että jokainen hyödyllinen työ herättää «peräänajatuksen ja sukkeluuden» ja toisaalta jokainen ruumiillinen työ on totuttamista ja «woipi monasti tapahtua ja täytettää, ilman että sielu ottaa siitä osaa».²⁹

Suurempaa huomiota herätti kuitenkin F. L. Schaumanin kirjoitus Några ord med anledning af pastor Uno Cygnaei reseberättelse jemte betänkande i folkskolefrågan³⁰, jossa Schauman arvosteli matkakertomuksessa esitettyjä lastentarhoja koskevia näkökohtia. Cygnaeus ei itse heti kirjoittanut Schaumanille vastinetta, vaan sen teki A. Soldan — tosin nimettömänä.³¹ Salo arvelee, että Cygnaeus ei vastannut kirjoitukseen, koska Cygnaeuksen oli määrä pitää Haminan maanviljelyskokouksessa kansakouluasiaa koskeva esitelmä, joka olisi saanut käydä vastineesta Schaumanille. Cygnaeuksen esitelmä jäi kuitenkin pitämättä, koska hän ei ehtinyt kokoukseen laivan myöhästymisen vuoksi. Esitelmä liitettiin silti kokouksen pöytäkirjoihin.³² Cygnaeus puhui esitelmässä teknillisten käsitöiden ottamisesta koulun opetusohjelmaan oppilaiden yleisen kätevyuden kehittämiseksi ja lapsessa piilevien teknillisten ja mekaanisten taipumusten kehittämiseksi.³³

Kun Schauman oli vastannut Soldanin kirjoitukseen³⁴, tarttui Cygnaeuskin kynään puolustautuakseen, etenkin kun K. J. G. Sireliuskin oli häntä kehottanut tähän.³⁵ Schauman oli maininnut, että joka oli lukenut Ekendalin matkakertomuksen, ei saanut juuri mitään uutta Cygnaeuksen matkakertomuksesta. Cygnaeus

²⁹ Kuopion Hippakunnan Sanomia 1860 n:o 15.

³⁰ HT 1860 n:ot 60 ja 62.

³¹ HT 1860 n:o 80. — AC UC:lle 13. 7. 1860. VA.

³² Salo, Pikkulasten kasvatus s. 388—390. — Handlingar hörande till Femte Allmänna Finska Landtbruksmötet i Fredrikshamns Stad 1860.

³³ Handlingar hörande till Femte Allmänna Finska Landtbruksmötet i Fredrikshamns Stad 1860 s. 35—36.

³⁴ HT 1860 n:o 92.

³⁵ K. J. G. Sirelius UC:lle 31. 8. 1860. UC 2 b. VA.

sanoi kuitenkin uskaltavansa väittää, että hänen kirjasensa sisälsi yhtä ja toista, josta ei hänen luullakseen voinut saada tietoa Ekendalin teoksesta mainiten esimerkkinä kysymyksen kasvatuksesta työn kautta työhön.³⁶ Schauman oli huomauttanut, että lukija etsii turhaan Cygnaeuksen kirjasesta lähempiä tietoja siitä, miten kansakoulut olisi järjestettävä seurakunnissa. Ainoa mitä oli sanottu, oli ollut, että käsityön tuli olla niissä oleellisena kasvatuskeinona (*bildningsmedel*). Cygnaeuksen mielestä kirjoitus kuitenkin sisälsi paljon enemmän viittauksia hänen käsityksiinsä kansakoulun järjestämisestä kuin Schauman tahtoi myöntää. Hän sanoi kirjoitelmansa sitä paitsi osoittavan, että hän mitä vakavimmin halusi vastustaa pikkumaisia kansakoulujen perustamista koskevia määräyksiä ja jättää kunnille niin suuren vapauden kuin mahdollista. Hän halusi saada ainoastaan periaatteet määrätyiksi, ja ne hän oli mielestään varsin selvästi esittänyt. Tärkeimpänä periaatteena oli hänen vakaumuksensa mukaan, että kansakoulun ohjelmaan otetaan kasvatusta työn kautta työhön, jota ilman kansakoulun oli vaikea vastata ajan vaatimuksia eli «voida herättää työhalua, kehittää taitoa ja kellovullisuutta maassa». Cygnaeus sanoi, että lasten aistimia oli kehitettävä aikaisin, heidän oli saatava lihasvoimaa ja kätevyyttä. Heidän ei ollut ainoastaan «opittava kaikkea havainnollisesti, vaan myös harjaannuttava käyttämään tietoaan omilla töissään, niin että abstraktinen *tietäminen* muuttuu käytännölliseksi taitamiseksi». Cygnaeus sanoi koko lastentarhakysymyksen johtuneen tärkeimmästä matkakertomuksessa esitetystä periaatteesta: työn kautta työhön. Kasvatusta työhön ei tullut alkaa hänen mukaansa vasta koulussa, vaan jo kotona. Cygnaeus esitti lastentarhojen perustamisen syyksi sen, että lasten valmistava kehitys kouluun tullessa oli puutteellinen. Tätä kehitystä voitiin hänen mielestään edistää lastentarhojen avulla.³⁷

³⁶ Ekendal selosti Sveitsissä eri oppilaitoksissa harjoitettua maataloustyötä. *Ekendal, Resa genom Danmark, Tyskland och Schweiz åren 1850, 1852 och 1853 s. 316—*.

³⁷ HT 1860 n:ot 112 ja 113.

Matkakertomusta koskeva kiista hiljeni tämän jälkeen hetkeksi, mutta sai uutta vauhtia, kun Cygnaeuksen ystävä Joseph Paulson julkaisi Schaumania vastaan tähdätyn lastentarhoja koskevan kirjoituksen.³⁸ Paulson esitteli siinä Fröbelin järjestelmän pääkohtia ja korosti lasten leikeissä ilmenevän toimintavietin kehittämisen merkitystä lasten henkiselle kehitykselle. Snellman ärttyi Paulsonin kirjoituksesta. Kirjoituksessaan *Om mensklighetens reformerande genom Barntädgårdar*³⁹ hän Cygnaeuksen sanoja lainataksemme «paiskasi tapansa mukaisen ropsauksen kansalaisivistystä, jota muiden ihmisten on tapana sanoa haukkumiseksi». Snellman piti käsitystä 'toimintavietistä' epäetieteellisenä ja sanoi, ettei kukaan voinut käsittää, mitä siihen sisältyi. Hän huomautti, että Fröbel ei ollut ensimmäinen, joka oli vaatinut omaa näkemistä, omaa tekemistä, kokemustietoa ja ruumiillista taitavuutta. Locke, Rousseau ja Pestalozzi olivat kukin vuorollaan kehottaneet siihen «puhumattakaan muista vähemmän mainioista pedagogeista». Snellman piti oikeana ajatusta, että lapsia tulee opettaa leikkimään. Kuitenkin oli hänen mielestään otettava huomioon, että lasten leikki on vanhempien ihmisten töiden ja toimien jäljittelyä.

Snellman käsitteli kirjoituksessaan Cygnaeusta vain tämän esittämien työkasvatusajatusten osalta. Koska Snellmanin kirjoitus kuvastaa hyvin hänen suhtautumistaan työkasvatukseen, lainatakoon tähän osa siitä sellaisenaan.

«Leikin avulla työhön — sanoisi kaiketi mieluummin jokainen luetuaan herra U. Cygnaeuksen ja herra Paulsonin tähän kuuluvat kirjoitukset. Mutta kummallisinta tässä väitteessä on, ettei herra Cygnaeus näytä lainkaan myöntävän, että kaikki koulut kasvattavat nuorisoa 'työn avulla työhön', — ei yleensä leikin avulla työhön. Vai onko ainoastaan käsityö työtä. — Jos lastentarhat todella voivat kasvattaa työhön, mikä näyttää kovin epäiltävältä, niin jokainen ennakkoluuloton ihminen käsittää, että ne voivat johtaa käsityöhön vain sangen rajoitetussa määrässä. Panehan maalaislapsi leikkimään herneillä ja usko sitten, että lapsesta tulee sen vuoksi hyvä kyntäjä tai karjakko. Sehän olisi narrinpeliä.

³⁸ HT 1860 n:ot 136 ja 137.

³⁹ Litteraturblad 1860 n:o 11.

Mutta meillä onkin työstä aivan toinen ajatus kuin herra U. Cygnaeuksella näyttää olevan. Voi sattua, että toisen tai toisen ihmisen onnistuu tehdä työtä niin kuin häntä haluttaa, jos tätä sitten nimitetään työksi eikä mieluummin ajanvietteeksi. Mutta niin ei ole ihmisten suuren joukon laita. Työ on sille *rasitusta*. Ja se onkin mielestämme oikein. Työn huvi olkoon siinä, että tulee tehdyksi, mitä on tehtävä, ja että velvollisuus täytetään. Ihmisellä tosin on oikeus iloitakin työstään — jos se on onnistunut. Mutta tämä ilo johtuu ennen kaikkea siitä, että hänen tulee tehdä kelvollisesti mitä tekee, että hän on nyt työssään liki pitäen täyttänyt mittansa. Työ on siis luonnostaan pakkoa; mutta ihminen vapautuu tästä pakosta alistumalla siihen vapaasti ja muuttamalla tämän alistumisen utteran harjoituksen avulla tottumuksi, tavaksi. Tapa, siveellinen tottumus, vapauttaa ihmisen kaikesta velvollisuuden pakosta.

Sen vuoksi on ajatuksemme, että lasta täytyy pakottaa työhön. Emme puhu tässä iskuista ja lyönneistä. Mutta lapsen täytyy tehdä työtä jo sen vuoksi, että kaikkien ihmisten täytyy tehdä työtä; lapsen täytyy esim. koulussa lukea sen tähden, että kaikki muut siellä lukevat. Kun lapsi ehtii kehittyä hiukan ymmärtäväisemmäksi saa hän itse etsiä tämän kaikkia ihmisiä koskevan pakon perustetta ja kykynsä mukaan tehdä itsensä vapaaksi sen piirissä.

Sen vuoksi on vielä vakaumuksemme, että pahoin erehdytään, jos luullaan voitavan saada ihminen tekemään työtä siten, että hänelle annetaan semmoista työtä, joka häntä huvittaa. Sen menetelmän seurauksena on vain, että ihminen lakkaa tekemästä työtä, kun työ ei enää huvita.

Sen tähden katsommekin ihmiskunnan kaikkina aikoina menetelleen oikein, kun se on erottanut toisistaan työn ja leikin. Työtä ei saa muuttaa leikiksi, sillä se on täyttä totta; leikkiä ei saa muuttaa työksi, sillä leikki on ja sen tulee olla huvia. Saakoon siis lapsi leikkiä, kunnes jaksaa kestää työn rasitusta. Mutta sitten molemmat täytyy tarkoin toisistaan erottaa.⁴⁰

Kirjeessään Olai Wallinille Cygnaeus totesi, että Litteraturbladın kirjoitus Paulsonia ja häntä vastaan oli jotain ennenkuulumatonta uudemman pedagogisen kirjallisuuden parissa ja että se paljasti mitä täydellisimmän perehtymättömyyden kahden edellisen vuosikymmenen pedagogiseen kirjallisuuteen, samoin kuin se oli oikean hegeliläisen sanansaivartelun mestariteos.⁴¹

⁴⁰ Litteraturblad 1860 n:o 11. — Tässä on käytetty Hollon suomennosta. J. V. Snellmanin kootut teokset VI s. 473.

⁴¹ UC Olai Wallinille 31. 12. 1860. HYKL.

Snellmanille osoittamassaan vastauskirjoituksessaan Ett sjelf-försvär⁴² selvitti Cygnaeus tarkemmin työkasvatusaatetta. Hän totesi, että parina edellisenä vuosikymmenenä oli keskusteltu vilkkaasti kansakoulun muodostamisesta työkouluksi tai kasvatusjärjestelmän 'työn kautta työhön' s.o. käytännöllisen käsityön ottamisesta koulun ohjelmaan. Cygnaeus mainitsi, että näin oli tehtykin käsityökouluissa, pelastuslaitoksissa yms., mutta että niissä tavallisesti harjoitettiin työtä käsityöläismäisesti tavalla, joka tym-päsee ja tylsistyttää lapsia sekä aiheuttaa tietämättömyyttä, raukuutta ja haluttomuutta työhön. Uudessa työkoulussa sitä vastoin kävisivät käsityö ja opetus käsi kädessä, niin että lapsi oppisi heti käytännöllisesti käyttämään samaansa teoreettista tietoa elämässä. Cygnaeus kertoi, miten kysymys kasvatuksesta työn kautta työhön oli varsinkin edellisellä vuosikymmenellä ollut keskustelun aiheena kasvatusopillisissa aikakauskirjoissa; hänen arvelunsa mukaan Saksan lähes 200 kasvatusopillisesta lehdestä tuskin ainoakaan oli ollut käsittelemättä aihetta. Sanonta 'kasvatus työn kautta työhön' oli hänen mielestään saksalaisessa kasvatus-tieteessä yleisesti tunnettu termi, ja hän arveli selittäneensä sen niin selvästi, että hänen tarkoituksensa olisi pitänyt käydä selville. Useimmat olivatkin hänen mielestään ymmärtäneet asian. Snellman sen sijaan oli ihmetellyt, että hän ei näyttänyt tunnistavan kaikkien koulujen kasvattavan työhön ja oli kysynyt, oliko ainoastaan käsityö työtä. Cygnaeus ei puolestaan voinut hyväksyä Snellmanin käsitystä työstä rasituksena. «On kyllä totta, ettei yksikään laiskuri tiedä mitään pahempaa kuin työ, ja kun laiskuus on valitettavasti hyvin yleinen ihmiskunnassa, niin työ on todella rasitusta monelle. Mutta silti ei ole sanottu, että niin tulee olla. Kaikkein vähiten saa kasvattaja esittää lapselle työtä rasitukseksi, ikeeksi, taakaksi, vaan hänen pitää päin vastoin ponnistaa kaikki kykynsä saadakseen lapsen ja nuorukaisen eläytymään siihen vakaumukseen, että työ on ihmisen kaunistus ja kunnia, maallisen elämän autuus ja siunaus.» Cygnaeus arveli

⁴² HT 1861 n:o 8.

tämän onnistuvan parhaiten, jos jo aikaisin järjestää lapsen leikin siten, että lapsi oppii leikissä työskentelemään ja vaikuttamaan jonkin päämäärän saavuttamiseksi, toisten iloksi ja hyödyksi, jonkin yleisesti hyödyllisen tarkoituksen hyväksi. Hän kertoi nähneensä, miten 5—6-vuotiaat olivat riemulla tehneet «pikku rihkamaa», hermetöitä, palmikoimista jne. Aliviitteessä Cygnaeus huomautti, että Snellmanin puhe narrinpelistä hermetöiden yhteydessä liittyi asiaan yhtä vähän kuin jos hän sanoisi olevan narrinpeliä arvelun, että jostakin tulee kyntömies tai karjakkosen tähden, että oli lapsena oppinut kirjoittamaan tai ompelemaan.

Borgå Bladet oli sitä mieltä, että Cygnaeus ei ollut onnistunut löytämään ainoatakaan todistusta sille, että lastentarhan tulisi kasvattaa 'työn kautta työhön' eikä 'leikin kautta työhön'.⁴³

Snellman sai Cygnaeuksen kirjoituksesta vielä aiheen palata kiistaan. Kirjoituksessaan «Vielä työn pakosta ja vapaudesta»⁴⁴ hän oli sitä mieltä, että Cygnaeus ei oikeastaan ollut halunnut käsitellä kysymystä työstä. «Yksinkertaisinkin kokemus osoittaa selvästi, että päivätyöläinen viedään auran kurkeen ja kirvestä heiluttamaan leikistä. Samoin on tieteen harjoittajan laita. Se seikka, että koululapset huvikseen kyhäävät jotakin kokoon arpajaisia varten tai hetkisen vetävät hiekkaa koulutielle tai istuttavat puita kirkkotarhaan, ei suinkaan todista, että leikki ja työ ovat yhtä. Tuo kaikki on näet leikkiä; se ei ole vielä työtä.» Snellman sanoi, ettei hän pitänyt miällään muotoa vääränä sitä, että lasten annetaan leikkiä työtä, vaan piti tätä ainoana keinona työhön siirtymiseksi. Hän viittasi talonpoikiin, jotka johdattavat lapsia «leikistä työhön», ei kuten Cygnaeus «leikin avulla työhön». Snellman arveli Cygnaeuksen pitävän tehtyä erottelua hiusten halkomisena, mutta hän itse piti sitä oleellisena. «Edellinen on näet vain lapsen mielelle tehty myönnitys, joka ehdot-

⁴³ Borgå Bladet 1861 n:o 4.

⁴⁴ Litteraturblad 1861 n:o 1. — Lainatut kohdat ovat Hollon suomennoksen mukaan. — J. V. Snellmanin kootut teokset VI s. 476—477.

tomasti loppuu, kun lapsi kykenee suorittamaan työtä velvollisuutenaan, siihen mahdollisesti liittyvästä 'huvista' riippumatta. Jälkimmäisessä tapauksessa sitä vastoin pyritään muuttamaan työ hupaiseksi, toisin sanoen: jos lasta pakotetaan, hylätään samalla se menetelmä, jonka mukaan on johdettava leikin avulla työhön.«

Olai Wallin tarkasteli työkasvatuskysymystä kirjasessaan *Om folkbildning och folkskolor*. Kirjan käsittely on paikallaan jo tässä yhteydessä, koska Wallin sitä kirjoittaessaan ei vielä ollut ehtinyt tutustua Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotuksiin, joskin kirja ilmestyi vasta Cygnaeuksen ehdotusten valmistuttua.⁴⁵

Wallin toi esille Cygnaeuksen matkakertomuksesta peräisin olevan ajatuksen, että koulun oli pidettävä silmällä koko ihmisen kehitystä, ja että käsityö oli otettava koulun ohjelmaan kasvatusvälineenä.⁴⁶ Vaikka Wallin myönsikin, että kansakoulun pää-tavoitteena on henkinen kasvattaminen, hän ei pitänyt esteenä, vaan pikemminkin tavoitteen saavuttamisen kannalta hyödyllisenä, että maalaiskansakoululla olisi maalle ominainen käytännöllinen suuntaus, s.o. että se liittyisi maanviljelyyn.⁴⁷ Hän ei kuitenkaan tarkoittanut tällä samaa kuin Meurman, eli että kansakoulun tehtävänä olisi edistää maan teollisuutta ja että sen tärkeimmäksi kohteeksi tulisi maan pääelinkeino maanviljely, joka oli Wallinin mielestä maanviljelyskoulujen tehtävä.⁴⁸ Kansakoulussa oli Wallinin mielestä työllä itsessään henkisesti kehittävien aineiden rinnalla oikeutettu sijansa. Olosuhteet saivat ratkaista, millaista maatyötä koulussa harjoitettiin.⁴⁹ Wallin arveli olevan syytä pelkoon, että ruumiillinen työ vaikuttaisi haitallisesti hen-

⁴⁵ Wallin sai Cygnaeuksen ehdotukset 24. 1. 1861, jolloin hänen oma kirjansa jo oli painossa. — *Isosaari*, Jyväskylän seminaarin kasvatus- ja opetusopin opetus vuosina 1865—1901 s. 61 alav. 1.

⁴⁶ *Wallin*, *Om folkbildning och folkskolor* s. 14—15. — Vrt. UCR s. 5—6.

⁴⁷ *Wallin*, *mt.* s. 39.

⁴⁸ *Meurman*, *Om finska folkskolans organisation* s. 60—61.

⁴⁹ *Wallin*, *Om folkbildning och folkskolor* s. 40.

kiseen kehitykseen vain silloin, jos sitä harjoitettaisiin liian mekaanisesti ja se tehtäisiin tavoitteeksi välineen sijasta.⁵⁰ Tässäkin näkyy selvästi Cygnaeuksen vaikutus. Niin ikään Cygnaeukselta oli peräisin Wallinin esittämä käsitys siitä, että koulussa oli hyvä harjoittaa ajatusharjoitusten lisäksi yleisesti hyödyllisiä ja kehitettäviä käsitöitä työteliäisyyteen totuttamiseksi. Harjoitusten valinnassa oli hänen mielestään pidettävä lähinnä silmällä pedagogiseen tarkoitukseen soveltuvia käsitöitä herättämään 'muoto- ja kauneusaistia' sekä kehittämään oppilaiden keksivää toimintaa, samalla kun ne palvelisivat monipuolisen kätevyuden kehittämistä.⁵¹

F. L. Schauman oli huomauttanut, että filantrooppien industriaalikoulut johtivat henkisen kehityksen taantumiseen.⁵² Wallin arveli taantumisen johtuneen siitä, että filantroopit pyrkivät vain reaalisen hyödyn saavuttamiseen ja että industriaalikouluista puuttui kristillinen ydin.⁵³ Wallinin mielestä työn ottaminen kansakoulun ohjelmaan oli oikeutettua sekä kristillis-siveelliseltä että yleisinhimilliseltä, teolliselta, kansalliselta ja pedagogiselta näkökannalta.⁵⁴ Sen avulla ehkäistäisiin hänen mielestään myös 'väärää herraskaisuutta', koska talonpojilla, jotka vain harvoin olivat nähneet sivistyneiden tekevän ruumiillista työtä, oli sellainen käsitys, että sivistys toisi mukanaan pyrkimyksen työstä vapautumiseen.⁵⁵

Snellman⁵⁶ ei pitänyt Wallinin ajatuksia ruumiillisen työn kasvattavasta merkityksestä kovinkaan painavana, sillä Wallin oli esittänyt, että veiston opetus oli vain kansakoulun taholta tapahtunut myönnytyks ja edellyttänyt veistokoulun erottamisen kan-

⁵⁰ Wallin, mt. s. 40—41.

⁵¹ Wallin, mt. s. 46. — Vrt. UCR s. 19 ja UCM 8. 2. 1859. UC I. VA.

⁵² F. L. S[chauman], Om folkskolefrågan i vårt land. Tidskrift för finska kyrkan 1858 n:o 6 s. 344.

⁵³ Wallin, mt. s. 45.

⁵⁴ Wallin, mt. s. 46—47.

⁵⁵ Wallin, mt. s. 47.

⁵⁶ Litteraturblad 1861 n:o 8.

sakoulusta tapahtuvan vastaisuudessa.⁵⁷ Samoin Snellman ei hyväksynyt käsitöiden ottamista ohjelmaan 'kansallisina harrastuksina'.⁵⁸ Sen sijaan hän yhtyi Wallinin kantaan siitä, että maanviljely ei voisi tulla kysymykseen kansakouluissa, koska koulujen piti oppilaiden puuttuessa olla suljettuina sinä vuodenaikana, jolloin maanviljelystöitä voitiin tehdä.

Kielten opettaja L. L. Laurén piti Wallinin käsitystä työstä yksipuolisena. Hän oli sitä mieltä, että Wallin ei näyttänyt tunnustavan mitään hengen työtä, vaan antoi nimityksen työ Cygnaeuksen tavoin vain kouraantuntuvalle työskentelylle.⁵⁹

Kiinnitettäköön tässä yhteydessä huomiota myös Meurmanin ja Cygnaeuksen väliseen suhteeseen. Cygnaeus piti tarpeellisena kirjoitettuaan syyskuussa 1860 vastauksen F. L. Schaumanin kiistakirjoitukseen pyytää Meurmania käyttämään «meidän maassamme epätavallista työllistä kykyään kansan kasvattamisen työn kautta työhön puolustamiseksi». ⁶⁰ Meurman osoittautui myötmieliseksi Cygnaeusta kohtaan: hän kertoi ettei palkintokirjoitustaan laatiessaan ollut tiennyt ulkomaillakin ajateltavan kouluihin työkasvatusta työn avulla, vielä vähemmän, että se oli Fröbelin kasvatuserjestelmän ytimenä. Meurman ilmoitti täysin hyväksyvänsä Cygnaeuksen mielipiteen kansan kasvatuksesta työn kautta työhön ja myös olevansa valmis puolustamaan sitä, jos niin tarvittiin. Meurman kertoi myös huomanneensa, että hän itse oli motivoinut väärin käsitöiden ottamisen koulun opetusohjelmaan, koska niiden välttämättömyys oli ollut hänelle «enemmän aavistus kuin selvä tieto». ⁶¹ Sen sijaan Cygnaeuksen lastentarha-aatetta Meurman ei hyväksynyt. Tämä kävi ilmi hänen kirjoituksestaan J. Paulsonia vastaan. ⁶² Saman mielipiteen

⁵⁷ Wallin, Om folkbildning och folkskolor s. 44—45.

⁵⁸ Wallin, mt. s. 47.

⁵⁹ Wasabladet 1861 n:o 22 (Nimim. Lrn).

⁶⁰ UC Agathon Meurmanille 24. 9. 1860. HYKL.

⁶¹ Agathon Meurman UC:lle 5. 10. 1860. UC 2 a. VA.

⁶² HT 1860 n:o 145.

Meurman toi esille Cygnaeukselle lähettämässään kirjeesssäkin.⁶³ Sittenmin tarkastuskomiteassa Meurman asettui vastustamaan Cygnaeuksen ajatusta työstä kasvatukseen.

Cygnaeuksen matkakertomuksen johtavana ajatuksena oli, että käsityön tuli sisältyä kansakoulun opetusohjelmaan oleellisena kasvatusvälineenä. Cygnaeus perusteli tätä saksalaisilla, itävaltalaisilla ja sveitsiläisillä esikuvilla. Cygnaeuksen kasvattava työnopeus herätti vastustusta lähinnä 'tietokoulun' kannattajien (Snellmanin ja Schaumanin) taholla. Snellman oli sitä mieltä, että kaikki koulut kasvattavat 'työn avulla työhön'. Schaumanin mielestä Cygnaeus ei ollut tuonut esiin mitään uutta sille, joka oli lukenut Ekendalin matkakertomuksen. Wallin asettui Cygnaeuksen työkasvatusajatusten puoltajaksi. Vaikka hän pitikin kansakoulun päätavoitteena henkistä kasvatusta, ei tämä ollut hänen mielestään esteenä työkasvatukselle. Tässä vaiheessa myös Meurman ilmoitti kannattavansa kansan kasvattamista 'työn kautta työhön'.

V. CYGNAEUKSEN EHDOTUKSESSA ASETETUT TYÖKASVATUKSEN TAVOITTEET JA NIIDEN JULKINEN ARVOSTELU

Cygnaeus valmisteli Suomen kansakoululaitoksen järjestämistä koskevaa ehdotustaan¹ samaan aikaan, jolloin hänen matkakertomuksestaan väiteltiin sanomalehdissä. Hän jätti marraskuussa 1860 senaattiin ehdotuksen, joka ilmestyi painosta seuraavan vuoden tammikuussa.²

⁶³ Agathon Meurman UC:lle (päiväämätön). UC 2 b. VA.

¹ UC, Förslag rörande Folkskoleväsendet i Finland. Ehdotus ilmestyi suomeksi lehtori Nestor Järvisen kääntämänä nimenään Ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta.

² Salo, Pikkulasten kasvatus s. 418—420.

Ehdotuksen johdannossa Cygnaeus toisti jo aikaisemminkin esittämänsä ajatukset, että lapsille ei olisi opetettava pelkästään ulkoläksyjä ja mekaanista ajatuksettoman sisäluvun taitoa. Koulun tavoitteena oli hänen mukaansa herättää lapsia työteliäisyyteen, uutteruuteen ja yritteliäisyyteen. Cygnaeus korosti, että koulussa oli hankittava tietojen lisäksi myös erilaisissa käsitöissä tarpeellista kätevyyttä. — Tavoitteet olivat samanlaiset kuin von Knorringin suunnitelmassa aikanaan asetetut. — Cygnaeuksen mukaan oli otettava huomioon, että lapsen hankkimat tiedot eivät jää pelkästään kuolleeksi muistitiedoksi, vaan että lapsi saa pian oppia käyttämään tietoja omassa työssään. Sen vuoksi oli «koko kansakoulussa sen alimmalta asteelta ylimmälle käytettävä kasvatuksena työn kautta työhön».³

Cygnaeus kiinnitti huomiota siihen, että maahan maanviljelyn ja teollisuuden edistämistä varten perustetut erikoiskoulut vaikuttavat maan yleiseen hyvinvointiin vasta sitten, kun ne ammattikouluina kohoavat korkeammalle kuin yleinen pohjakoulu, josta ne voivat saada tarkoituksenmukaisesti valmennettuja oppilaita.⁴ Cygnaeus viittasi tällä siihen, että mainitut koulut olivat siihen saakka joutuneet toimimaan enemmän perusopetusta antavina kansakouluina kuin ammattikouluina.

Ehdotuksen johdannon loppuosaan kuuluu yksitoista kohtaa käsittävä pedagoginen ohjelmanjulistus, jota laatiessaan Cygnaeus on käyttänyt lähteenä Bernin kantonin reformoitujen saksalaisten alkeiskoulujen opetussuunnitelmaa vuodelta 1857.⁵ Ensimmäinen

³ UCF s. 4—6.

⁴ UCF s. 7.

⁵ *Nurmi* on verrannut mainittuja kirjoituksia artikkelissaan Cygnaeuksen kansakoululaitos ehdotusten alkuperä. KK 1963 n:o 1 s. 6—10. — Bernin opetussuunnitelma perustuu Münchenbuchseen seminaarin johtajan *H. Morfin* kirjoitukseen Referat über die von der Direktion der schweizerischen gemeinnützigen Gesellschaft aus dem Gebiete des Erziehungswesens ausgeschriebene Frage, johon *Salo* on viittänyt teoksessa *Pikkulasten kasvatus* s. 421 alav. 1. Bernin opetussuunnitelma ei ole siten niin äskettäin paljastunut Cygnaeuksen käyttämäksi lähteeksi, kuin *Sainio* mainitsee artikkelissaan Johannes Kettiger. KK 1963 n:o 3 s. 119

kohta kuuluu: «Kouluopiskelu ei saa olla leikkiä, vaan vakavaa työtä, joka vaatii voimain ponnistusta.» Cygnaeus liitti tähän eräitä työkasvatusta koskevia ajatuksia.⁶ Hän viittasi työn siveellisesti kasvattavaan merkitykseen ja korosti, että työ ei saanut olla pelkkää ajatustyötä, vaan ruumiin ja sielun voimia vaativaa ja niitä harmonisesti kehittävää puuhailua. «Sen tulee olla työtä, joka harjoittaa ruumiin elimiä, mutta samalla kehittää sielun kykyjä, kouluttaa muoto- ja kauneusaistia, harjoittaa ihmisen keksimis- ja luomiskykyä, käytännöllistä työtä, joka opettaa lasta soveltamaan ja toteuttamaan tietoa elämässä.» — Tavoitteet olivat samoja, joita hän oli merkinnyt muistiin rouva Fröbelin pitämästä luennosta helmikuussa 1859.⁷

Cygnaeuksen mielestä oli tarkoituksenmukaista, että leikki tehdään nuorempien lasten opetusvälineeksi. Tähän on viitteenä aikaisemmin mainitsemani von Marenholtzin artikkeli *Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten*. Cygnaeus halusi tässä vielä korostaa, että leikin oli oltava *järjestettyä*. Georgens oli käyttänyt nimitystä *geregeltes Spiel*.⁸

Cygnaeus asetti koulun tavoitteiksi edelleen työhalun herättämisen, työaidon kehittämisen ja kansan työkykyisyyden edistämisen. Tässäkin on lähteenä ollut von Marenholtzin kirjoitus.⁹ Tavoitteeseen voidaan Cygnaeuksen mukaan päästä järjestämällä lapsen leikki siten, että «siinä on järkevä sisältö, että lapsi oppii leikin aikana työskentelemään, muodostamaan sisäistä elämänsä, ajatuksiaan ulkonaisessa työssä ja siten näkee työnsä

alav. 4. — Nurmen esittelemä Bernin opetussuunnitelma on painettu vuonna 1860. Siitä on olemassa myös v. 1857 painettu laitos: *Unterichtsplan für die reformierten deutschen Primarschulen des Kantons Bern*.

⁶ UCF s. 12—14.

⁷ UCM 8. 2. 1859. UC I. VA.

⁸ Organisationsplan und Programm der Levana. Der Stundenplan. *Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858 s. 289—291.*

⁹ *von Marenholtz, Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten. Rheinische Blätter 1857 n:o 1 s. 81.*

tuloksen.« Lisäksi koulussa oli yhdistettävä «käytännöllinen käsityö ja opetus siten, että toinen ei jatku erillään toisesta, kuten asian laita on useimmissa veistokouluissa, vaan että sekä opetusta että työtä harjoitetaan elimellisenä kokonaisuutena«. Edelleen oli koulusta karkoitettava «kueltava abstraktinen, ajatukseton sisä- ja ulkolukumenetelmä» ja koetettava ratkaista «työn kautta työhön kasvattamista» koskeva ongelma.¹⁰

Ehdotuksen siinä osassa, joka käsitteli seminaarien järjestämistä, Cygnaeus asetti työkasvatukselle seuraavia tavoitteita:

«— oppilaiden ruumiin ja sielun voimia samanaikaisesti kehittäviä monenlaisia käsitöitä otetaan seminaarin opetusohjelmaan siinä tarkoituksessa, että oppilaat eivät saisi vain yleistä kätevyyttä, joka on jokaiselle ihmiselle, mutta varsinkin työmiehelle tärkeä, vaan myös tottumusta soveliaiden käsitöiden ja talousaskareiden suorittamiseen.«¹¹

Tavoitteeksi asetettu 'yleinen kätevyys' on mainittuna Cygnaeuksen matkapäiväkirjassa 10. 5. 1859, jolloin Cygnaeus oli vierailut Dresdenin Pestalozzilaitoksessa, missä oppilaita harjoitettiin 'yleiseen kätevyteen'.¹² Myös 'tottumuksen työntekoon' Cygnaeus oli maininnut aikaisemmin.¹³ Siitä puhuttiin niin ikään von Marenholtzin kirjoituksessa.¹⁴ Käsitöiden ohessa mainitut talousaskareet työkasvatuksen osana ovat samanlaisia kuin Wettinengin seminaarissa, jonka ohjelmasta hän oli merkinnyt osia muistiin.¹⁵ Viitteenä siihen, että Cygnaeus oli tässä kohden käyttänyt lähteenä Wettinengin seminaarin ohjelmaa, on ehdotuksessa seuraavaksi esitetty vaatimus. Sen mukaan oppilaiden oli tehtävä «kaikkia niitä sisä- ja ulkotöitä, jotka soveltuvat heidän ase-

¹⁰ UCF s. 13—14.

¹¹ UCF s. 19.

¹² UGM 10. 5. 1859. UC I. VA.

¹³ UCR s. 5. — Litteraturblad 1859 n:o 4 s. 160.

¹⁴ von Marenholtz, mk. s. 81.

¹⁵ Cygnaeus oli ehdotusta laatiessaan pyytänyt Kettigeriltä Wettinengin seminaarin opetussuunnitelmaa kirjeitse. UC Johannes Kettigerille 17. 3. 1860. HYKL. — Programm des Aargauischen Lehrerseminars in Wettingen 1857 s. 15.

maansa ja vastaiseen pedagogiseen tehtävään». ¹⁶ Wettingenin seminaarin opetus suunnitelmassa on täysin samansisältöinen pykälä (§ 75). ¹⁷ Cygnaeus esitti, että laitoksessa oli vallittava «mitä suurin uutteruus ja keskeytymätön puuhailu päivän kuluessa». ¹⁸ Tähän löytyy viite Cygnaeuksen kirjeestä vaimolleen 22. 6. 1859, jossa hän arveli syynä Levanan oppilaiden keskuudessa vallinneeseen yksimielisyyteen olevan, että niin nuoremmat kuin vanhemmatkin oppilaat pidettiin jatkuvassa puuhailussa puoli seitsemästä aamulla puoli yhdeksään illalla. ¹⁹ Cygnaeus lisäsi edelliseen, että oli kuitenkin otettava huomioon «tarpeellinen vaihtelu suurempaa ajatusponnistusta vaativan työn ja käytännöllisen toiminnan sekä voimistelu- ja muiden virkistysjärjoitusten välillä». ²⁰ Wettingenin seminaarin ohjelmassa on samanlainen maininta ruumiillisen ja henkisen työskentelyn hyvää tekevästä vaihtelusta. ²¹

Ehdotuksen toisen osan kolmannen luvun pykälässä 13 on maininta, että lastentarhassa ja seimessä tulee kaiken puuhailun ja opetuksen tapahtua järjestetyn leikin muodossa. Ajatus on, kuten aikaisemmin jo on osoitettu, peräisin Levanasta.

Pykälässä 14 esitettyjen seminaarin oppiaineiden joukossa ovat työkasvatusaineina teknilliset käsityöt, maanviljelystyöt, puutarhatyöt sekä ohjaus kansantajuisessa eläinlääkintätaidossa.

Pykälässä 15 esitettiin mallikoulun oppiaineisiin kuuluviksi käsityöt, järkipärisen maanviljelyn ja metsänhoidon sekä puutarhan- ja karjanhoidon ensi alkeet. Pykälässä 49 oli seminaarin

¹⁶ UCF s. 20.

¹⁷ Lehrplan des Aargauischen Schullehrerseminars in Wettingen 1854 s. 28.

¹⁸ UCF s. 20.

¹⁹ Vrt. *Salo*, *Pikkulasten kasvatus* s. 439 ja Liivinmaan opettajaseminaaria koskeva suunnitelma v:ltä 1842 (*Aurola*).

²⁰ UCF s. 20.

²¹ Programm des Aargauischen Lehrerseminars in Wettingen 1857 s. 9.

pääsyaatimuksena mm.: «Jokin kätevyys veistossa tai ainakin halu ja taipumus teknillisiin ja maanviljelystöihin.»

Ehdotuksen toisessa osassa oleva seminaarin opetussuunnitelma ja työjärjestys perustuu suurimmalta osaltaan Wettingenin seminaarin vuodelta 1854 peräisin olevaan opetussuunnitelmaan.²² Pykälässä 74 sanottiin seminaarin käsitöiden opetuksen tavoitteena olevan hankkia oppilaille 'yleistä kätevyyttä'. Tavoitteen esikuvasta on ollut puhetta jo edellä. Toisena tavoitteena oli «taidon hankkiminen joissakin maamme rahvaalle parhaiten soveltuvissa käsitöissä (hemslöjder)». Kuten muistettaneen, esitivät myös Meurman ja von Knorring tällaisen tavoitteen omilla suunnitelmissaan.²³

Pykälässä 75 Cygnaeus esitti jälleen ajatuksen, että käsityötä ei saanut harjoittaa käsityöläismäisesti: käsityö ei saanut olla «pelkkiä mekaanisia ja ajatuksettomia otteita, jotka eivät ota huomioon henkisiä voimia eivätkä siksi tuota henkistä tyydytystä eivätkä myöskään laske perustusta työhalulle ja työn ilolle, vaan sen sijaan usein herättävät kyllästymistä ja vastenmielisyyttä tyryketyyn työskentelyyn». Ajatus on peräisin von Marenholtzin kirjoituksesta.²⁴ Lopuksi Cygnaeus esitti uudelleen, että käsityön opetuksen tulee ottaa huomioon sekä ruumiin että sielun voimat ja vaikuttaa sen vuoksi sekä fyysisesti että psyykkisesti kasvattavasti.²⁵

Pykälässä 78 esitetty taloustöiden tavoite: oppilaiden totuttaminen ankaraan järjestykseen ja puhtauteen, on otettu sellaisenaan Wettingenin seminaarin opetussuunnitelmasta (§ 74). Cyg-

²² Ks. *Salo*, *Pikkulasten kasvatus* s. 435. — *Nurmi* on verrannut toisiinsa Wettingenin seminaarin sekä Cygnaeuksen laatimaa opetussuunnitelmaa artikkelissaan *Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotusten alkuperä*. KK 1963 n:o 2 ja 3 s. 49—59, 99—108.

²³ *von Knorring*, *Förslag till folkskolor* s. 17—18. — *Meurman*, *Om finska folkskolans organisation* s. 60—61.

²⁴ *von Marenholtz*, *Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten*. *Rheinische Blätter* 1857 n:o 1 s. 81.

²⁵ Vrt. UCR s. 6.

naeus on lisännyt siihen vielä, että oppilaiden oli ilolla opittava auttamaan toisiaan.

Pykälän 83 mukaan oli maanviljelystöiden tarkoituksena «edistää oppilaiden ruumiillista terveyttä, pitää heidät terveellisessä yhteydessä maalaiselämän kanssa ja herättää heissä rakkautta siihen sekä erityisenä tarkoituksena antaa heille opastusta pienehkön maanviljelyksen järkiperaisessä hoidossa, jotta he vastaisuudessa kansakoulunopettajina voivat antaa hyviä neuvoja ja käytännöllisellä kokemuksella auttaa rahvasta pienehkön maatalan hoidossa ja antaa rahvaan lapsille järkiperaisien maanviljelyksen ensimmäiset perusteet, sekä kansakoulussa olosuhteiden mukaan järjestää tarkoituksenmukaisesti pienen viljelysmaan käytännölliseksi harjoituskentäksi lapsille maanviljelystöitä varten.» Tavoitteet ovat pääpiirteissään samat kuin Wettingenin opetussuunnitelmassa. Cygnaeus oli kuitenkin jättänyt pois taloudellisen hyödyn tavoittelun, joka mainitaan esikuvassa.²⁶ Omasta puolestaan hän oli lisännyt 'rakkauden herättämisen maalaiselämään'. Esikuva lapsille järjestettävästä pienestä viljelysmaasta löytyy Levanasta.

Seminaarin mallikoulujen sekä lastenseimen ja lastentarhan työjärjestyksen ja opetussuunnitelman toisessa pykälässä esitettiin, että lasta oli pidettävä alituisessa toiminnassa ikävystymisen ja siitä johtuvan tarkkaamattomuuden, hitauden ja velttouden estämiseksi. Lasten toiminnan tuli tapahtua järjestetyn leikin muodossa, niin että se edistäisi lapsen 'ruumiin ja sielun voimien harmonisen kehityksen' kulkua. Esikuvana on jälleen Levana sekä Kühnen teos *Deutsche Männer und Frauen*.²⁷ Samoin Levanan esikuvan mukaan kaikkien lasten tuli voimainsa mukaisesti osallistua puutarhatöihin (§ 3).

²⁶ Lehrplan des Aargauischen Schullehrerseminars in Wettingen 1854 § 80.

²⁷ Vrt. UC AC:lle 22. 6. 1859. VA. — Organisationsplan und Programm der Levana. Der Stundenplan. Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858 s. 291. — Kühne, *Deutsche Männer und Frauen* s. 370—417. — UCM 6. 6. 1859. UC I. VA.

Mallikoulun ylempien osastojen tyttöoppilaiden piti osallistua erilaisiin taloustöihin. Pojille piti antaa opastusta työkalujen käyttämisessä, jotta he oppisivat valmistamaan talous- ja työvälineitä. Lisäksi he olivat velvollisia osallistumaan seminaarin oppilaiden kanssa sisäaskareisiin (§ 19). Mallikoulun poikaoppilaiden oli vielä avustettava seminaarin oppilaita ulkotöissä, tyttöjen puolestaan puutarhatöissä. Mallikoulun ja seminaarin oppilaiden tuli saada oma puutarhapenkkinsä, jonka hoitamisessa he voisivat soveltaa saamia tietoa (§ 21).

Ehdotuksen kolmannessa osassa, joka koski kansakoulujen järjestämistä, esitettiin kansakoulujen työkasvatus tapahtuvaksi samojen periaatteiden mukaan kuin mallikouluissakin ottamalla huomioon erilaisten olosuhteiden vaatimat muutokset (§§ 17—18). Oppilaiden kesätyöskentelyä varten oli hankittava maakaupale koulun lähistöltä. Mikäli tähän ei ollut mahdollisuutta, oli tehtävä «muita töitä kunnan yleiseksi parhaaksi esim. puiden istuttamista koulun, kirkon, hautausmaan ympärille jne., jotta lapsissa herätettäisiin halua yleishyödylliseen toimintaan» (§ 21).

Cygnaeuksen ehdotuksesta käydystä lehtipolemiikista näkyy, että monille työkasvatuksen arvostelijoista oli jäänyt vieraaksi Cygnaeuksen ajatus työn kasvattavasta merkityksestä. Suometar piti maanviljelysaskareita tarpeellisena virkistykseenä 'luvetus- ja ope-tushetkien välillä« rahvaan lapsille, jotka myöhemmin tulisivat omistamaan koko elinaikansa maanviljelylle.²⁸ Samaa mieltä oli jo aikaisemmin ollut F. L. Schauman, ja siitä puhui myös opettaja J. Baeckman kirjoituksessaan Några ord om den finska folkskolans praktiska ordnande.²⁹ Toisaalta Suometar oli sitä mieltä, että rahvaankoulujen opettajista tulisi saatuaan seminaarissa maanviljelyn ja sen sivutoimien harjoitusta «paremman maanviljelyn apostoleita, jotka lewittäisiwät rakkaan isänmaamme kau-

²⁸ Suometar 1861 n:o 8.

²⁹ J. B[aeckman], Några ord om den finska folkskolans praktiska ordnande s. 36.

kaisimpi[in] loukkoihin herätystä ja taitoa sen tärkeimmän elätuskeinomme parannukseen». ³⁰

Otava arveli kansakoulujen tulevan olemaan osaksi samanlaisia kuin senaikaiset alemmat maanviljelyskoulut olivat olleet. ³¹ Edelleen se kysyi, mistä saataisiin varoja maanviljelyn opetusta varten, ja arveli maanviljelystyön mukaan ottamisen viivyttävän koulujen leviämistä. ³² Ja vielä Otavassa oli eräs kirjoittaja Snellmanin tavoin sitä mieltä, että kesäkuukausien aikana eivät koulut saisi oppilaita, koska lapsia tarvittiin tällöin kotitöissä. Tämän vuoksi hän halusi maanviljelyn opetuksen jätettäväksi pois koulun ohjelmasta. ³³ Suomen Julkisissa Sanomissa arveli joku «Maamies», että lapset saisivat kesäaikana kotonaankin tarpeellista työharjoitusta. Silti hän tuumi, että

«missä kryydimaan hoito vielä on aiwan vähän harjoitettu, johonka nykyänsä kuuluu suurin osa Suomenmaata, niissä paikoin saisi silloin tällöin kutsua lapset joiksikuiksi päiwiksi kryydimaan raateeseen opettajan eli opettajattaren johdolla, jotta oppisiwat tuntemaan kryydimaan hoitoa sekä kirjallisen opetuksen että käytännöllisen harjoituksen kautta, kuin myös samoilla kerroilla valmistettaisi ja nautittawaksi annettaisi kryydimaassa kaswaneita ruoka-aineita». ³⁴

Edellisistä kirjoittajista poiketen arveli J. O. I. Rancken, että 'työn kautta työhön' kasvattamista koskenut kiista oli ollut pikemminkin teoreettinen kuin käytäntöä koskeva. Hän arveli vastapuolenkin periaatteessa hyväksyvän Cygnaeuksen esittämän työkasvatustavan, kutsuttiin sitä sitten kasvatukseksi työn taikka leikin avulla ja olkoon se olosuhteiden mukaan kumpaa tahansa. Rancken esitti, että jos kansakoulunopettajan oli oltava tuhattaituri ja kuntansa neuvonantaja, saattoi hän silti olla olematta oluenpanija ja viinanpolttaja — Cygnaeus oli Wettingenin esikuvan mukaan ehdottanut seminaarissa harjoitettavaksi huma-

³⁰ Suometar 1861 n:o 18.

³¹ Otava 1861 n:o 8.

³² Otava 1861 n:o 16.

³³ Otava 1861 n:o 8.

³⁴ Suomen Julkisia Sanomia 1861 n:o 72.

lanviljelyä ja erityisen panimotuvan rakentamista seminaarin yhteyteen.³⁵ Kuopion yläalkeiskoulun rehtori Henrik Leopold Malander oli sitä mieltä, että Cygnaeuksen ehdottamissa käytännöllisissä töissä olisi ollut tekemistä maanviljelyskouluissakin kolmen vuoden ajaksi. Kuitenkin käytännöllinen työnteko oli vain osa kaikesta siitä, mitä seminaariin oli suunniteltu.³⁶ Cygnaeus arveli tähän, että samassa määrin kuin koulu muuttuu tietokoulusta työkouluksi ja koettaa herättää itsenäisen opiskelun halua ja havainnollisella tavalla opettaa lapsia hankkimaan ja käyttämään jokapäiväisessä elämässä tarpeellisia ja käyttökelpoisia tietoja, myös luottamus kansakoulua kohtaan kasvaa.³⁷

Snellman sanoi Cygnaeuksen ehdotusta koskevassa arvostelusaan, että ei tarvinnut lisätä mitään puheeseen yleisestä kätevydestä, jota hankitaan kehräämällä ja kutomalla tai rakentamalla pellon ja niityn viljelyssä tarvittavia välineitä. Hän huomautti jo Rousseauin sanoneen, että jokaisen ihmisen tuli oppia jokin käsityöammatti voidakseen tarpeen tullen elättää sillä itsensä. Snellman arveli kuitenkin, että opinnoille ja valtion palvelukseen elämänsä omistanut tuskin saattoi saavuttaa ja vielä vähemmän säilyttää sellaista ammattitottumusta ja käsityötaitoa, joka tekisi kykeneväksi kilpailemaan ammattimiesten kanssa. Hän lisäsi, että puutarhatyöt jäisivät maamme pohjoisosissa vain hurskaiksi toivomuksiksi, koska vain harvoilla paikkakunnilla voitiin toivoa oppilaiden käyvän koulua kesäkuun ja elokuun välisenä aikana. Seminaareissa voisi hänen mielestään sen sijaan olla toisin. Tästä huolimatta Snellmanin mukaan voitiin hyvin käsittää, että kansakoulunopettajilla ei olisi opettaja-aikanaan tilaisuutta toimia maanviljelijöinä, vaikka työnteosta olisikin ollut kasvatuksellista hyötyä.³⁸

³⁵ J. O. I. R[ancken], Några anmärkningar till «Förslag rörande Folk-skoleväsendet i Finland af Uno Cygnaeus» s. 17, 21.

³⁶ HT 1861 n:o 64 (nimim. M-r).

³⁷ HT 1861 n:ot 67 ja 68.

³⁸ Litteraturblad 1861 n:ot 6—8.

Snellmanin kanta työkasvatukseen nähden kävi ilmi myös hänen v. 1861 pitämistään kasvatusopin luennoista. Niissä hän mainitsi, että maanviljelyn ja puutarhanhoidon opetus maalaiskansakouluissa ja teknologinen opetus kaupunkien kouluissa olisi toisarvoista; sitä tuli hänen mielestään pitää silmällä, mutta sen ei tullut olla opetuksen järjestämisen periaatteena.³⁹

Z. J. Cleve viittasi Cygnaeuksen työkasvatusajatuksiin professorinväitöskirjassaan Skolan, joka tarkastettiin samana päivänä, jolloin Cygnaeuksen ehdotusta tarkastamaan asetettu komitea koontui ensimmäisen kerran. Cleve huomautti, että «ne keino-tekoiset menettelytavat, jotka ilmenevät pyrkimyksenä saada aikaan 'kasvattavaa opetusta', eivät olleet kyenneet 'sivistämään muodollisesti' eivätkä 'kehittämään harmonisesti *kaikkia* sielun kykyjä».⁴⁰

Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotuksessa asetetut työkasvatuksen tavoitteet: kätevyuden hankkiminen, ruumiin ja sielun kykyjen kehittäminen, työhalun herättäminen, työtaidon ja kansan työkykyisyyden edistäminen sekä työn kautta työhön kasvattaminen perustuivat Cygnaeuksen opintomatallaan saamiin saksalaisiin, itävaltalaisiin ja sveitsiläisiin esikuviiin.

Ehdotusta arvostellessaan eräät pitivät kansakoulussa tapahtuvaa maanviljelyn opetusta pelkästään muun opetuksen lomassa tarpeellisena virkistykseenä. Toisaalta puhuttiin myös maanviljelyn opetuksen vaikutuksesta maan elintason kohottamiseen. Kuitenkin esitettiin arveluja, että kansakoulun työnopetusta varten ei saataisi riittävästi varoja ja että kansakouluihin ei kesäkuukausina, jolloin maataloustöitä voitaisiin harjoittaa, saataisi riittävästi oppilaita. Ajatus käytännöllisen työskentelyn kasvattavasta vaikutuksesta sai vain vähäistä kannatusta.

³⁹ *Snellmanin* kasvatusopin luennot v. 1861. J. V. Snellmanin kootut teokset XI s. 233.

⁴⁰ *Cleve*, Skolan s. 34.

VI. VUODEN 1861 KANSAKOULUKOMITEASTA KANSAKOULUASETUKSEN SYNTYYN

Vuoden 1861 kansakoulukomiteassa vastustivat monet Cygnaeuksen kansakoululaitos ehdotuksen työkasvatusajatuksia.¹ Agathon Meurman arveli, että kansakoulu ei ollut paras keino köyhyyden vastustamiseksi. Hän ja F. L. Schauman eivät halunneet, että koulun tavoitteena olisi ollut työntekijöiden kasvattaminen. Meurman, Schauman ja T. T. Renvall olivat sitä mieltä, että Cygnaeus oli yliarvioinut koulun merkityksen: koulussa tuli heidän mielestään olla käytännöllistä työtä, mutta ei kasvatustarkoituksena, vaan virkistykseenä.² Käsiteltäessä ehdotuksen toisessa osassa mainittua kätevyiden kehittämistä halusivat Renvall, Meurman, E. Lönnrot ja M. Akiander jättää sitä koskevan maininnan kokonaan pois. Sen sijaan K. G. Leinberg piti tärkeänä, että oppilailla olisi käytännöllistä askartelua, jotta oppilaat tottuisivat tulemaan toimeen elämässä. Renvall ja Meurman huomauttivat tähän, että oppilaat tulivat maaseudulta ja olivat niin muodoin jo tottuneet tulemaan toimeen. Leinbergin lisäksi puolsivat käsitöiden harjoittamista A. F. Soldan, A. Svedberg ja J. F. Bergh. Schaumanin mielestä kätevyiden hankkiminen olisi paikallaan, mutta sen ei tullut olla tavoitteena, koska kätevyiden merkitys oli hänestä toisarvoista. Bergh vastusti seminaarissa virkistykseenä harjoitettavaa käsityötä, koska seminaarilaiset saattoivat hänen mielestään myöhemmin kansakoulunopettajina vaikuttaa uutteruuden ja elinkeinojen edistämiseksi.³ Soldan korosti maanviljelijöiden olevan välttämättömiä, ettei oppilaista tulisi 'puoliherroja' ja että nämä eivät vieraantuisi säädystään, mikä oli vaarana; Svedberg oli samaa mieltä. Meurman arveli, että jos oppilaat pakotetaan työhön, he tekevät käsketyt, mutta jättävät

¹ Komitean työskentelystä ks. esim. *Salo*, Suomen ensimmäisen seminaariasetuksen synty. Hist. Ark. XLVII s. 314—335.

² Folkskole-komiténs protokóll 4. 10. 1861. VA.

³ « « « 5. 10. 1861. VA.

työnteon seminaarista päästyään, jos heillä on taipumusta her-
raskaisuuteen. Hän piti myös tarpeettomana antaa oppilaille kar-
janhoidon ja eläinlääkintätaidon opetusta. Sen sijaan Lönnrot
piti kansanomaisen lääkitäidön opetusta yhtä tärkeänä kuin
eläinlääkintätaidonkin opetusta. Renvallin mielestä olisi Cyg-
naeuksen ehdotuksessa mainitun työkasvatusaineita koskevan luet-
telon sijasta sanottava lyhyesti: teknillisiä ja käytännöllisiä as-
karteluja. Cleve huomautti tähän, että pitäisi mainita ainoastaan
«luonnontieteet ottamalla huomioon niiden sovellutukset», jol-
loin myös olisi jäänyt pois maininta «järkipärisen maanvilje-
lyn ja metsänhoidon, puutarhan- ja karjanhoidon ensi alkeet». ⁴
Schaumanin esityksestä jätettiin seminaarin pääsyaatimuksista
pois «kätevyys veistossa tai ainakin halu ja taipumus teknillisiin
ja maanviljelystöihin». ⁵

Z. J. Cleve sai tehtäväkseen laatia komitean lopullisen ehdo-
tuksen ja siihen liittyvät perustelut sekä lausunnot. Cleven työn
valmistuttua komitea kokoontui toukokuun 16:ntena 1862 tar-
kastamaan sitä ja jatkoi istuntojaan kesäkuun 5:nteen päivään
saakka. Tämän jälkeen komitean mietintö jätettiin senaatille.

Tarkastuskomitean ehdotuksessa ⁶ esitettiin, että seminaarin
miesoppilaita oli harjoitettava teknillisissä käsitöissä, puutarhan-
hoidossa, maanviljelyssä ja metsänhoidossa. Naisoppilaita oli har-
joitettava käsitöissä, talousaskareissa ja puutarhanhoidossa (§ 24).

Seminaarin mallikoulussa eli ylemmässä kansakoulussa oli tyt-
töjä harjoitettava naisten käsitöissä ja poikia 'jossakin käsityössä'
(handslöjd) sekä molempia puutarhanhoidossa. Vanhempien poi-
kaoppilaiden tuli lisäksi osallistua miesseminaarin maanviljelys-
töihin (§ 90).

Kaupunkien ylemmissä kansakouluissa oli tyttöjä harjoitettava
naisten käsitöissä. Asianomaiselle seurakunnalle annettiin vapaus

⁴ Folkskole-komiténs protoköll 7. 10. 1861. VA.

⁵ « « « 8. 10. 1861. VA.

⁶ Utlåtanden och förslag rörande folkskolewäsendet i Finland.

antaa pojille käsityön, puutarhanhoidon yms. opetusta, jota voitiin pitää hyödyllisenä ja tarpeellisenä (§ 107).

Maalaiskansakouluissa oli tyttöjä harjoitettava naisten käsitöissä ja poikia jossakin käsityössä. Asianomaisesta seurakunnasta jätettiin riippuvaksi, opetettiinko maanviljelyä tai muita yleisesti hyödyllisiä tiedonaloja (§ 121).

Työnopetuksen tavoitteista lausuttiin:

«Koska seminaarin tarkoituksena on opettajien kasvattaminen eikä tekniikkojen, agronomien ja metsänhoitajien, täytyy myös siellä harjoitettavia teknillisiä käsitöitä, samoin kuin puutarha- maanviljely- ja metsänhoito-askareitakin, tarkastella siitä näkökulmasta.»

Komitea oli sitä mieltä, että tällaisten askareiden tarkoituksena ei voinut olla ammattikasvatus. Sen sijaan ne olivat ainoastaan harjoitusta, joka soveltui johdattamaan seminaarilaisia maalaiselämälle soveltuviin olosuhteisiin tai pysyttämään heitä niissä ja perehdyttämään heitä maalaiselämään kuuluviin askareisiin. Komitea katsoi riittävän, jos työpajoissa ja ulkosalla suoritettavaa työtä johtaisi siihen soveltuva palvelushenkilökunta johtajan ja opettajien silmälläpidon alaisena.⁷ Tuntisuunnitelmissa ei työkasvatusaineita mainittu.

Tarkastuskomitean ehdotukseen liittämässään vastalauseessa arveli A. Soldan⁸ laajoissa piireissä kannatettavan käytännöllisten töiden harjoittamista komitean esittämässä muodossa eli virkistyksenä tai siinä tarkoituksessa, että se auttaisi tulevaa kansakoulunopettajaa olemaan riippumaton käsityöläisistä ja ammattimiehistä. Soldan esitti käsityksenään, että suomalaisen seminaarin järjestäminen epäonnistuu oleellisimmalta osaltaan, jos käytännöllisille työharjoituksille ei anneta suurempaa arvoa kuin komitea oli suunnitellut. Niiden avulla ei hänen mielestään ollut pyrittävä saamaan pelkästään vaihtelua älyllisiin opintoihin, vaan ennen kaikkea hankkimaan yleistä kätevyyttä ja taitoa, jota tarvitaan maanviljelyssä ja teknillisissä töissä. Lisäksi työskentelystä

⁷ Utlåtanden och förslag rörande folkskolewäsendet i Finland s. 97.

⁸ Utlåtanden och förslag rörande folkskolewäsendet i Finland. Underdånig reservation s. 129—134.

saataisiin myös taloudellista hyötyä. Järjestetyn ruumiillisen työskentelyn tuottama taitavuus synnyttää Soldanin mielestä «luontevaa itseluottamusta, toimintaa ja yritteliäisyyttä, kykyä selviytyä elämän vaiheissa». Hän ei halunnut seminaarista silti veistokoulua ja vielä vähemmin teknillistä opistoa. Kuitenkin kansakoulunopettajien oli hänen mielestään perehdyttävä kansan työongelmiin ja olla halukkaita sekä kykeneviä ottamaan niihin osaa. Wallinin tavoin hän esitti, että kansakoulun oli välttämättä oltava työkoulu niin kauan kunnes tarve vaatii niiden erottamista.

Komitean mietinnön valmistuttua sai Cygnaeus senaatilta kehotuksen antaa siitä oman vastalausuntonsa. Se saapui senaattiin lokakuun 2. päivänä 1862.⁹ Lausunnossaan Cygnaeus piti kiinni ehdotuksessaan lausumistaan periaatteista. Hän katsoi, että komitean käsitys kansakoulun teknillisten käsitöiden merkityksestä poikkesi hänen käsityksestään. Cygnaeus huomautti, että komitea oli ollut virkistysenä harjoitettavien käsitöiden kannalla. Hän sen sijaan korosti selittäneensä useita kertoja, että tällainen mekaaninen ja ajatukseton, käsityöläismäisesti harjoitettu työ olisi vahingollista, koska se tuottaa hitautta ja työhaluttomuutta sekä veisi kallista aikaa. Hänen mielestään oli välttämätöntä, että oppilaat saivat hankkia 'yleistä kätevyyttä', jolla hän sanoi tarkoittavansa taitoa suorittaa erilaisia mekaanisia töitä.

Vuoden 1861 kansakoulukomiteassa olivat Cygnaeuksen kaavaillemaa työkasvatusta kannattamaan asettuneet lähinnä Soldan, Leinberg, Svedberg ja Bergh. Komitean lopullisessa ehdotuksessa supistettiin työkasvatuksen osuutta huomattavasti Cygnaeuksen ehdotukseen verrattuna: Cleve oli Snellmanin ja Schaumanin tavoin ns. tietokoulun kannattaja.

Komitean ehdotuksessa ei kiinnitetty huomiota Cygnaeuksen korostamaan työn kasvattavaan merkitykseen, vaan työnopetuksen tavoitteeksi asetettiin 'hyödyllisyys ja tarpeellisuus'. Toisaalta kuitenkin

⁹ Utlåtanden och förslag rörande folkskolewäsendet i Finland. Till Hans Kejsrerliga Majestät s. 136—137.

kin huomautettiin, että kysymyksessä ei ollut ammattikasvatus. Soldan liitti komitean ehdotukseen vastalauseen, jossa tähdensi työn kasvattavaa merkitystä. Ehdotuksesta antamassaan vastalausunnossa Cygnaeus pysyi kiinni aikaisemmin asettamissaan työkasvatuksen tavoitteissa: hänestä oli välttämätöntä, että oppilaat saisivat hankkia 'yleistä kätevyyttä'.

Cygnaeuksen vastalausunnon valmistuttua senaatti päätti, että komitean mietintö ja Cygnaeuksen siitä antama lausunto painettaisiin maan molemmilla kielillä, jotta yleisö saisi tutustua niihin ja antaa niitä koskevat kirjalliset muistutuksensa vuoden 1864 elokuun loppuun mennessä — aikaa pidennettiin sittemmin vuodella.¹⁰

Lausuntoja saapui vain kaksi. Toisen niistä olivat allekirjoittaneet Jyväskylän seminaarin opettajat (väliaikainen seminaari oli aloittanut toimintansa syksyllä 1863) Nestor Järvinen, Olai Wallin, E. Aug. Hagfors, Karl Göös, Jacob Länkelä, Karl Kahelin ja E. G. Rancken sekä toisen porvoalainen alkeiskoulunopettaja J. Baeckman. Wallin ja Länkelä liittivät mukaan vielä erillisen lausunnon, joka koski kansakoulun tarkoitusta.¹¹

Ensiksi mainitussa lausunnossa käsiteltiin suomalaisten kansakoulunopettajien valmistukseen liittyvän maanviljelystyön tarpeellisuutta. Cygnaeus oli vedonnut tässä suhteessa sveitsiläisen Wetingenin seminaarin esikuvaan. Lausunnon antajat kertoivat Wetingenin opettajien olevan sitä mieltä, että maanviljelystyöt veivät seminaarissa liiaksi aikaa.¹² — Samaa mieltä oli Mehiläisessä

¹⁰ *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I s. 303.

¹¹ AD 1022/240 E. E. 87/70 VA. — Ks. myös *Nurmi*, Mitä seminaarin ensimmäiset lehtorit lausuvat 'Cygnaeuksen seminaarista'. Keski-Suomen Iltalehti 8. 6. 1963.

¹² Osa lausunnon antajista oli ollut opintomatalla Sveitsissä. *Salo*, Piirteitä Jyväskylän seminaarin ensimmäisten opettajien valmistumisesta tehtävänsä. Keskisuomalainen 11. 6. 1937. — Kysymystä seminaarien maanviljelyn opetuksesta oli käsitelty myös Zürichissä pidetyssä opettajain kokouksessa 13. — 14. 10. 1861. Maanviljelyn opetuksella oli ollut siellä sekä kannattajansa että vastustajansa. — Jacob Länkelä UC:lle 31. 12. 1861. UC 5 b. VA.

Fredrik Polén.¹³ — Jyväskylän opettajat pitivät ainoana meille soveltuvana maanviljelystyönä puutarhanhoitoa. Se ei ollut heidän mielestään vain sinänsä jalostavaa, vaan tarjosi oppilaille myös mahdollisuuden kykyjensä ja harrastuksensa mukaan edistää tätä maanviljelyn haaraa, jota oli harrastettu rahvaan keskuudessa siihen mennessä hyvin vähän. Sen sijaan kirjoittajat yhtyivät täysin Cygnaeuksen mielipiteeseen 'teknillisten eli käytännöllisten käsitöiden' sopivuudesta ja tarpeellisuudesta. Niille asetettavien tavoitteiden suhteen he kuitenkin asettuivat komitean kannalle, jonka mukaan käsityöt, maanviljely, puutarhan- ja metsänhoito johdattavat oppilaita maalaiselämälle ominaisiin olosuhteisiin ja perehdyttävät heitä siihen kuuluviin askareisiin. Näitä varten kirjoittajat ehdottivat kuitenkin varattavaksi enemmän aikaa kuin komitea oli ajatellut. Mallikouluun he ehdottivat omaa puutarhaa harjoituskentäksi.

Wallinin ja Länkelän lausunnossa korostettiin, että kansakoulun oli yleisen päämäärän ohella pidettävä silmällä erityisesti työväestön sivistystarpeita. Koulun piti olla käytännöllinen 'praktisk arbetskola'. Kirjoittajat yhtyivät Soldanin vastalauseessa esitettyihin ajatuksiin. Tulevan kansakoulunopettajan oli heidän mielestään saatava seminaarissa opastusta siihen, miten kansakoulun työharjoitukset oli järjestettävä.

Cygnaeus ja Waenerberg olivat marraskuun lopussa 1862 valmistaneet väliaikaisen seminaariasetusehdotuksen, jota koskeva julistus annettiin 17. 3. 1863.¹⁴ Siinä esitettiin, että niin kauan kuin seminaari oli sijoitettuna kaupunkiin, eivät maanviljelystyöt voineet tulla kysymykseen. Miesoppilaita oli kuitenkin harjoitettava teknillisissä käsitöissä (teknisk handfärdighet) ja naisoppilaita naisten käsitöissä (qvinnoslöjd) sekä taloustöissä ja molempia puutarhanhoidossa, mikäli siihen voidaan tarjota tilai-

¹³ Mehiläinen 1861 n:o 9.

¹⁴ H. K. M. Nådiga Fördordning, angående inrättande af ett provisoriskt seminarium för bildande af folkskollärare och lärarinnor i Finland 17. 3. 1863. — *Salo*, Suomen ensimmäisen seminaariasetuksen synty. Hist. Ark. XLVII s. 340—.

suus (§ 10). Seminaarin pääsyvaatimukseen sisällytettiin «taipumus piirustukseen ja lauluun sekä jonkinlainen kätevyys veistossa» vastoin tarkastuskomitean esitystä. Tähän lisättiin kuitenkin, että hakijalta, jolla ei ollut näitä ominaisuuksia, älköön evättäkö pääsyä seminaariin, jos hän muuten on sopiva opettajan toimeen ja muita hakijoita, jotka ovat tässä suhteessa pätevämpiä, ei ole ilmoittautunut (§ 4). Seminaarin ja mallikoulun tuntisuunnitelmissa mainittiin myös Cygnaeuksen ehdotuksen mukaiset käsityöt sekä puutarha- ja taloustyöt. Myös seminaarin päivittäinen työjärjestys oli Cygnaeuksen ehdotuksen mukainen: oppilaiden työpäivä alkoi kello 5 aamulla ja päättyi kello 10 illalla. Työkasvatuksen osuutta oli siis väliaikaisessa seminaariasetuksessa lisätty tarkastuskomitean ehdotukseen verrattuna. On tietysti otettava huomioon, että kaupunkiolot asettivat rajoituksia työkasvatuksen harjoittamiselle.

Syksyllä 1865 laadittiin seminaarien ja kansakoulujen järjestämistä koskeva asetusehdotus senaatin kirkollisasiaintoimituskunnassa.¹⁵ Ehdotusta käsiteltiin senaatissa 16:nä joulukuuta 1865. Senaatti hyväksyi kansakoulujen ylitarkastajan — Cygnaeus oli nimitetty tähän virkaan vuonna 1861 — «lämpimästi lausuman» sekä yksityisten komiteanjäsenten ja seminaarin opettajien suositteleman mielipiteen, että kansakoulu ei jäisi vieraaksi teknillisten käsitöiden harrastukselle, vaan pitäisi silmällä, että samalla kun herätetään rakkautta tietämiseen, herätettäisiin myös halua ja kykyä työhön. Snellman liitti päätökseen vastalauseen, mutta ei puhunut siinä työkasvatuksesta.¹⁶

Asetusehdotus hyväksyttiin ja jätettiin hallitsijan vahvistettavaksi. Suomen ensimmäinen kansakouluasetus ja seminaariohjesääntö vahvistettiin 11. 5. 1866.

¹⁵ Senaatti ei tarvinnut kouluasioiden järjestelykysymyksissä säätyjen myötävaikutusta. Vuosien 1863—64 valtiopäivillä käsiteltiin kouluasioiden yhteydessä etupäässä kustannuskysymyksiä.

¹⁶ Kejs. Senatens Ekonomie Departementets protokoller för år 1865. VA.

Asetus antoi määräyksiä seminaarissa ja kansakouluissa harjoitettavasta käsitöiden, maanviljelyn ja puutarhanhoidon sekä talousaskareiden opetuksesta, josta oli talousaskareita lukuun ottamatta mainittu jo vuoden 1858 «armollisessa julistuksessa». Nyt annetut määräykset olivat kuitenkin yksityiskohtaisempia. Työkasvatuksen tavoitteita koskevat maininnat olivat silti niukkoja: puhuttiin ainoastaan 'hyödyllisistä ja tarpeellisista' oppiaineista sekä 'yleisen kätevyuden ja taidon' hankkimisesta. Tällä tavoin jätettiin kansakoulunopettajalle vapaat kädet työkasvatuksen käytännölliselle toteuttamiselle.

LYHENTEET

AC	=	Axianne Cygnaeus.
FAT	=	Finlands Allmänna Tidning.
HT	=	Helsingfors Tidningar.
HYKL	=	Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
KA	=	Kasvatusopillinen Aikakauskirja.
KK	=	Kasvatus ja Koulu.
UC	=	Uno Cygnaeus.
UCF	=	Uno Cygnaeus, Förslag rörande Folkskoleväsendet i Finland.
UCFS	=	U. C[ygnaeu]s, Försök till Sjelfbiografie, som tillika kan sprida något ljus öfver Folkskolan i Finland Genesis.
UCM	=	[Uno Cygnaeuksen matkapäiväkirja v. 1858—1859.]
UCR	=	Uno Cygnaeus, Reseberättelse, jemte betänkande i folkskolefrågan.
VA	=	Valtionarkisto.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. Painamattomat

Valtionarkisto

Uno Cygnaeuksen kirjekokoelma, matkapäiväkirja ja omaelämäkerta.
Folkskole-komiténs protokóll 2. 10. 1861 — 13. 6. 1862.

Kejs. Senatens Ekonomie Departementets protokoller för år 1865.

Vuoden 1861 kansakoulukomitean ehdotuksista annetut lausunnot. AD
1022/240 E. E. 87/70.

Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos

Aukusti Salon Cygnaeusta koskeva kokoelma. Tästä käytetyt lähteet ovat jäljennöksiä.

2. Painetut

A. Sanoma- ja aikakauslehdet

Borgå Bladet 1861.

Finlands Allmänna Tidning 1861.

Helsingfors Tidningar 1859—1861.

Kuopion Hippakunnan Sanomia 1860.

Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning 1856—1857, 1859—
1861.

Mehiläinen 1861.

Otava 1861.

Rheinische Blätter 1855, 1857, 1882.

Saima 1845.

Sanan-Lennätin 1856.

Der social-pädagogische Arbeiter. Monatsschrift für die Volksbildung
1859.

Suomen Julkisia Sanomia 1857, 1861.

Suometar 1861.

Wasabladet 1861.

Wasa Tidning 1846.

Abo Tidningar 1857.

B. Muut painetut julkaisut sekä erikseen maini-
tut sanoma- ja aikakauslehtikirjoitukset

Anderson, L. F. History of Manual and Industrial School Education. New
York 1926.

- Aurola, Eelis* Liivinmaan opettajaseminaarin ja uudenaikaisen kansakoulun perustamissuunnitelma vuodelta 1842. KA 1962, 3.
- « Suomen tehtaankoulut. Historiallisia tutkimuksia LXI. Helsinki 1961.
- « Uno Cygnaeuksen «Muutama sana Suomen kansakoululaitoksesta» ja eräs Valgan seminaarin perustamista koskeva suunnitelma. KA 1961, 3.
- B[aeckman], J.* Några ord om den finska folkskolans praktiska ordnande. Aftryck från Finlands Allmänna Tidning 1861.
- Bennett, C. A.* History of manual and industrial education up to 1870. Peoria, Ill. 1926.
- Besser, Leopold* Ueber das Wohl der Arbeiter-Kinder in Klein-Kinder-Bewahr-Anstalten und Kindergarten. Vortrag gehalten im Auftrage des Centralvereins in Preussen für das Wohl der arbeitenden Klassen am 21. März 1859. Leipzig 1859.
- [Biedermann], Karl Friedrich* Die Erziehung zur Arbeit, eine Forderung des Lebens an die Schule. Leipzig 1852.
- Blomstedt, Yrjö* Uno Cygnaeuksen työkasvatus-aatteen muistoksi. Jyväskylä 1910.
- Burger, Eduard* Arbeitspädagogik. 2. Aufl. Leipzig 1923.
- Cleve, Z. J.* Skolan. Pedagogiskt Utkast, med hänsigt till bestående förhållanden i Skandinavien, Tyskland och Schweiz. Helsingfors 1861.
- Curtman, W. J. G.* Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts I—II. 6. Aufl. Leipzig 1856.
- Cygnaeus, Uno* Bref om folkskolan i Tyskland. Litteraturblad 1859, 9—10.
- « Ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta, Keisarillisen Senaatin määräyksestä alamaisuudessa tehnyt Uno Cygnaeus. Suomennos. (Suom. Nestor Järvinen). Helsinki 1863.
- « Ett sjelfförsvär. HT 1861, 8.
- « Förslag rörande Folkskoleväsendet i Finland, enligt Kejsrerliga Senatens uppdrag i underdånighet afgifna af Uno Cygnaeus. Helsingfors 1861.
- « Försök att vederlägga några af de vigtigaste inkast, som blifvit gjorda mot undertecknads förslag rörande folkskoleväsendet i Finland. FAT 1861, 213—217, 219, 221—224, 226.
- « I frågan om folkundervisningen. HT 1859, 39—40.
- « Några ord om folkskoleväsendet i Finland. Wiborg 1857, 33, 37.
- « Några ord om småbarnsskolor och deras af behovet påkallade förbättring. Litteraturblad 1859, 4.
- « Reseberättelse, jemte betänkande i folkskolefrågan, i underdånighet afgifven till Kejsrerliga Senaten för Finland, i December 1859. (Helsingfors 1860).
- D[iesterweg], A[dolph]* Ein Wort über Arbeitsschulen. Rheinische Blätter 1855, 1.

- Diesterweg, Adolph* (bearb. u. hrsgg.) Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer I. (IV verb. und in der Literatur fortgeführte Aufl.) Essen 1850.
- Ekendal, J. Herm.* Resa genom Danmark, Tyskland och Schweiz åren 1850, 1852 och 1853. Upsala 1855.
- [*Fröbel, Fr.*] Grundsätze, Zweck und inneres Leben der allgemeinen deutschen Erziehungsanstalt in Keilhau. Friedrich Fröbels gesammelte pädagogische Schriften I. (Hrsgg. Wichard Lange). Berlin 1862.
- Förslag och betänkanden* rörande Folkskoleväsendet i Finland, i underdånighet afgifna af Domkapitlen i landet. Helsingfors 1856.
- Georgens, J. D.* Die Gegenwart der Volksschule. Kritik und Darstellung der volkspädagogischen Fortschrittsversuche I. Wien 1857.
- Georgens, J. D.* — *von Gayette, J. M.* Bildwerkstatt für die Jugend II. Glogau (1857).
- G. M.* Einige Gedanken über das der Lehrerversammlung in Frankfurt vorgeschlagene Thema: «Erziehung zur Arbeit durch Arbeit». Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung 1857, 21—22.
- Halila, Aimo* Suomen kansakoululaitoksen historia I. Turku 1949.
- Handlingar* hörande till Femte Allmänna Finska Landtbruksmötet i Fredrikshamns stad 1860. Åbo 1860.
- Hanho, J. T.* Suomen oppikoululaitoksen historia II. Porvoo 1955.
- Hedlund, S. A.* Ett viktigt memento i skolfrågan. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 5. 10. 1858. — Aftonbladet 10. 11. 1858.
- Heporauta, F. A.* Suomen kansakoululaitoksen historia. 2. usuttu painos. Helsinki 1945.
- Hercher, K.* Erziehung durch Arbeit zur Arbeit mit Berücksichtigung der Volksschule. Die Reformpädagogische Vierteljahrsschrift II. Leipzig 1858.
- H. K. M:s* Nådiga Förordning, angående inrättande af ett provisoriskt seminarium för bildande af folkskollärare och lärarinnor i Finland 17. 3. 1863.
- H. K. M:s* Nådiga Kungörelse, angående grunderna för ordnandet af folkundervisningen i Storfurstendomet Finland 19. 4. 1858.
- H. K. M:s* Nådiga Kungörelse, angående slutlig organisation af folkskoleväsendet i Finland 11. 5. 1866.
- H. K. M:s* Nådiga Stadga om läroplaner för såväl folkskollärare- och lärarinneseминаrier i Finland, som den vid sådan läroanstalt inrättade normalskola 11. 5. 1866.
- Hoffmann, Theodor* Mittheilungen über Fröbel'sche Kindergärten und über Anstalten zur Bildung von Kindergärtnerinnen. Diesel, Jahresbericht über die Vereinigten Bürgerkindergärten abgestattet Namens

- der Direction in der Generalversammlung am 8. März 1859. Hamburg 1859.
- Hämäläinen, Antti* Mistä Uno Cygnaeus sai kansakoululaitosta koskevat aatteensa? I—II. KA 1957, 3—4, 5.
- Isoaari, Jussi* Jyväskylän seminaarin kasvatusta ja opetusopin opetus vuosina 1865—1901. Acta Academiae Paedagogicae Jyväskyläensis XXV. Jyväskylä 1961.
- « Pedagogista teoriaa maassamme 1800-luvun alkupuolella. Koulu ja menneisyys XV 1963.
- Juva, Mikko* Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848—1869. Forssa 1950.
- Kejslerliga finska hushållnings-sällskapet*s underdåniga utlåtande angående åtgärder till befrämjande af finska landtbruket och dess binärningar, med dertill hörande bilagor. Helsingfors 1857.
- Klinge, Matti* Kansalaismielen synty. Suomen ylioppilaiden aatteet ja järjestäytyminen ilmentämässä yleisen mielipiteen ja kansalaistietoisuuden kehittymistä v. 1853—1871. Helsinki 1967.
- K. M:n Armollinen Asetus* kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä 11 päivänä Toukokuuta 1866.
- K. M:n Armollinen Ohjesääntö* kansakoulunopettaja- ja opettajatar-seminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä 11 p:nä Toukokuuta 1866.
- von Knorring, Frans Peter* Förslag till Folkskolor och Ensaksskolor samt Beskrifning om Åland Underwisningswerk. Åbo 1857.
- Kopp, J.* Geschichte der Kleinkinderschule und des Kindergartens. Schmid, K. A., Geschichte der Erziehung vom Anfang an bis auf unsere Zeit V:3. Stuttgart u. Berlin 1902.
- Kühne, F. Gustav* Deutsche Männer und Frauen. Leipzig 1851.
- Kyöstiö, O. K.* Eräs «oppivelvollisuuslaki» vuosisata sitten. KK 1950, 2.
- « Suomen ammattikasvatuksen kehitys käsityön ja teollisuuden aloilla I. Ammattikasvatuksen esivaihe vuoteen 1842. Jyväskylä 1955.
- Lahdes, Erkki* Ahlmanin pitäjänkoulut. Kansakoulun edeltäjät Tampereen ympäristössä. Tampere 1958.
- Lehrplan* des Aargauischen Schullehrerseminars in Wettingen. Baden 1854.
- Lehtonen, V. R.* Alemman maanviljelysopetuksen alkuvaiheista Suomessa. Koulu ja menneisyys II 1936.
- Lönbeck, Gustaf F.* Folkskoleidens utveckling i Finland från nittonde århundradets början till 1866. Hfors 1887.
- « Uno Cygnaeus. «Finska folkskolans fader». Helsingfors 1910.
- von Marenholtz, Bertha* Les jardins d'enfants. Congrès internationale de bienfaisance de Francfort-sur-le-Mein. Session 1857 I. Eripainos, Bruxelles 1858.

- von *Marenholtz, Bertha* Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten. Rheinische Blätter 1857, 1.
- Meurman, A.* Om finska folkskolans organisation. Åbo 1857.
- Michelsen, Konrad* Die Arbeitsschulen der Landgemeinden. Eutin 1851.
- Mikkelsen, Aksel* Af Sløjdens Historie. Uno Cygnaeus I—IV. Opdrageren. Organ for Sløjdundervisning 1891.
- M. N.* Ueber die Nothwendigkeit, die moderne Volksschule als Arbeitsschule zu gestalten. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung 1857, 33.
- Morf, [H.]* Referat über die von der Direktion der schweizerischen gemeinnützigen Gesellschaft aus dem Gebiete des Erziehungswesens aus-geschriebene Frage. Bern 1857.
- Nurmi, Veli* Cygnaeuksen kansakoululaitosehdotusten alkuperä I—III. KK 1963, 1—3.
- « Mitä seminaarin ensimmäiset lehtorit lausuiivat 'Cygnaeuksen semi-naarista'. Keski-Suomen Iltalehti 8. 6. 1963.
- Nurmio, Yrjö* Taistelu suomen kielen asemasta 1800-luvun puolivälissä. Porvoo 1947.
- Organisationsplan und Programm der Levana.* Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858.
- Ottelin, A. K.* Pedagogiska profiler. Helsingfors 1934.
- Paunu, Eira* Torsten Thure Renvall. Elämä ja toiminta. Jyväskylä 1952.
- Pestalozzi, J. H.* Lienhadt und Gertrud. Ges. Werke (Bosshart ym.) II. Zürich 1945.
- « Herr Pestalotz Briefe an Herrn Niklaus Emanuel Tschärner über die Erziehung der armen Landjugend. Zweiter Brief. Ges. Werke (Bosshart ym.) VII. Zürich 1945.
- « Über Volksbildung und Industrie. Ges. Werke (Bosshart ym.) VII. Zürich 1945.
- Programm des Aargauischen Lehrerseminars in Wettingen* als Einladung zur öffentlichen Schlussprüfung der Obersten Candidatenklasse am 7. und 8. Oktober. Herausgegeben unter Mitwirkung der Lehrerversamm-lung von Johannes Kettiger, Seminariedirektor. Baden 1857.
- Protokolle* der 9. allgemeinen deutschen Lehrerversammlung zu Frankfurt a./M. am 3., 4. und 5. Juni 1857. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung 1858, 3.
- Punttila, L. A.* Ruotsalaisuus Suomessa. Helsinki 1944.
- R[ancken], J. O. I.* Några anmärkningar till «Förslag rörande Folk-skoleväsendet i Finland af Uno Cygnaeus». Aftryck från F. A. T. 1861.
- Rauhamaa, O.* Toukokuun 11 p:nä annettu kansakouluasetus ja teonperi-aate. Suomen kansakoulu 1866—1916. (Toim. A. J. Tarjanne ym.) Hki 1916.

- Rissman, Robert* Geschichte des Arbeitsunterrichts in Deutschland. Gotha 1882.
- Rudenschöld, Thorsten* Tankar om Ståndscirkulation. Stockholm 1845.
- Ruutu, Martti* Koululaitoksen muuttuminen ja sen muuttava vaikutus yhteiskuntaan. Suomalaisen kansanvallan kehitys. (Toim. P. Renvall). Historian aitta XIII. Porvoo 1956.
- Sainio, Matti A.* Johannes Kettiger. KK 1963, 3.
 « Kasvatusopin tutkimus ja opetus Turun akatemiassa. Acta Academiae Paedagogicae Jyväskyläensis XIV. Jyväskylä 1957.
- Salo, Aukusti* Piirteitä Jyväskylän seminaarin ensimmäisten opettajien valmistumisesta tehtäväänsä. Esitelmä Jyväskylän seminaarin muistojuhlassa kesäk. 10 p:nä 1937. Keski-suomalainen 11. 6. 1937.
 « Pikkulasten kasvatusta Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Edellinen osa. Hämeenlinna 1939.
 « Suomen ensimmäisen seminaariasetuksen synty. Erip. Hist. Ark. XLVII. Helsinki 1940.
 « Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. Erip. KK 1940, 1—2.
- Salokannel, Akseli* Uno Cygnaeus ja nykyaikaisen kansanopetuksen uudistus. Jyväskylä 1918.
- Salomon, Otto* Cygnaeus och den pedagogiska slöjdundervisningen. Slöjd-undervisningsblad från Nääs 1888, 1.
- S[chauman], F. L.* Om folkskolefrågan i vårt land. Tidskrift för finska kyrkan 1858, 6.
- Scherr, Thomas* Leichtfassliches Handbuch der Pädagogik für Volksschullehrer, gebildete Eltern und Schulfreunde I. 2. Aufl. Zürich 1847.
- Schmidt, Karl* Die Geschichte der Pädagogik in weltgeschichtlicher Entwicklung und im organischen Zusammenhange mit dem Kulturleben der Völker IV. Göthen 1862.
- Schweitzer, Gustav* Erziehung zur Arbeit durch Arbeit. Hr. Dr. Georgens u. Hr. Dr. Wichard Lange. Hamburger Schulblatt 1858, 188.
- Siljeström, P. A.* Resa i Förenta Staterna I—II. Stockholm 1852, 1854.
- Snellman, J. V.* Om mensklighetens reformerande genom Barntädgårdar. Litteraturblad 1860, 11. — J. V. Snellmanin kootut teokset VI. (Suom. J. Hollo). Porvoo 1929.
 « Kasvatusopin luentoja v. 1861. — J. V. Snellmanin kootut teokset IX. Porvoo 1932.
 « Ännu om tvång och frihet i arbetet. Litteraturblad 1861, 1. — J. V. Snellmanin kootut teokset VI. (Suom. J. Hollo). Porvoo 1929.

- Somerkivi, Urho* Bell-Lancasterin vuoro-opetusjärjestelmä Suomessa. Helsinki 1952.
- « Suomen kansanopetuksen nousu 1840-luvulla. Koulu ja menneisyys IX 1955.
- Stenij, E. O.* Sata vuotta ammattiopetuksemme vaiheita. Koulu ja menneisyys I 1935.
- Der Studienplan.* Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858.
- Tengström, Jacob — Bonsdorff, Jacob* Om Ahlmanska Sockne-Skolarnes tjenligaste inrättning. Svar på Kongl. Finska Hushållnings-Sällskapets Prisfråga i detta ämne. Åbo 1804.
- Teperi, Jouko* Viipurilainen osakunta 1828—1878. Historiallisia tutkimuksia LIV. Forssa 1959.
- Thaten und Daten.* Zur Geschichte der Levana. Medicinisch-pädagogisches Jahrbuch der Levana für das Jahr 1858.
- Thornton, J.* Uno Cygnaeus. Journal of Education 1890, Sept.
- Unterrichtsplan* für die reformierten deutschen Primarschulen des Kantons Bern. Bern 1857.
- Utlåtanden och förslag* rörande Folkskoleväsendet i Finland. Helsingfors 1863.
- Wallin, O.* Om folkbildning och folkskolor. Helsingfors 1861.
- Wiberg, Albert* Till skolslöjdens förhistoria. Några utvecklingslinjer i svensk arbetspedagogik intill 1877. Lund 1939.
- « Uno Cygnaeus' folkskoleförslag och Sverige. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CCCXXX. Historiska och litteraturhistoriska studier 26. Helsingfors 1950.
- Viitanen, Otto* Turun kansanopetuksen historiaa. Turku 1947.
- Witz, Fr. W. — Fröbel, Fr. — Middendorff, W. — Barop, J.* Nachricht und Rechenschaft von dem Deutschen Kindergarten. Friedrich Fröbels gesammelte pädagogische Schriften II. (Hrsgg. Wichard Lange). Berlin 1862.

Juhani Jussila:

BACKGROUND OF CYGNAEUS' VIEWS ON WORK EDUCATION

Work education as part of general education was already planned in Finland in the early 19th century. The plans were, above all, related to work suitable to rural conditions, and aimed at improving the economic conditions of the poor. It is also possible that these plans were influenced by philanthropic theories.

In connection with the changes in the national economy towards the middle of the 19th century, the thought about the correspondence between improved general education and economic development was common. In the plans about work education that followed the reform programme given by Alexander II in 1856 (suggestions by the chapters and the statements concerning them, as well as the plans by Meurman and von Knorring) the main objective that was set for work education was the furthering of national economy. On the other hand, views about the significance of work education in the development of industriousness, health, and morals also expressed (von Knorring). There were also other views according to which work education was desirable because of its stimulating value in the course of other studies (Schauman) or because of its significance in general mental development (Snellman).

Uno Cygnaeus does not seem to have been interested in work education until the time when he was planning his period of study abroad, although he had already in his statement about the suggestions by the chapters included gardening and bee-keeping as well as women's handicraft and weaving in the suggested curriculum, following the example of Snellman.

While studying abroad, Cygnaeus became familiar with the views of Froebel and Georgens about work education as well as with the work education carried out in Switzerland. In the course of that period he became a supporter of the pedagogy of 'to work through work'. Cygnaeus expressed these views in his letters to Finland — the article 'Några ord om småbarnsskolor' published in the *Helsingfors Tidningar* and describing Froebel's pedagogy was to a large extent a literal translation of von Marenholtz's article 'Nothwendige Verbesserung der Klein-Kinder-Bewahranstalten' — and above all in the report he wrote about his travels, which produced a good deal of controversy in the national press. The main opponents of Cygnaeus' views on work education were F. L. Schauman and J. V. Snellman, and later A. Meurman and Z. J. Cleve. The first two maintained that the principal function of primary school was similar to that of secondary school, *i.e.* the imparting of knowledge rather than giving instruction in practical skills. In the inspection committee

Meurman, who was supported by Cleve, adopted the attitude that work could not be regarded as having educational significance; work was to be considered recreation in primary school. In teacher training, work was to be included to familiarize the students with rural occupations.

The views about the educational significance of practical work expressed in Cygnaeus' travel report and in his suggestions concerning primary school education were based on German, Austrian, and Swiss models, and he often cited them word for word in his writings. In stressing the educational significance of practical work in primary school, Cygnaeus had opposed work education in primary school given for vocational purposes. In this respect, his attitude was similar to Snellman's, Schaulman's, or Cleve's; the aim, however, was different. It explains why Cleve had wanted in the inspection committee to reduce the share of work education as planned by Cygnaeus. It was, however, increased in the legislation about primary schools, and, in addition to the 'usefulness and importance' of work education, the aim was to promote 'general skill and dexterity', as emphasized by Cygnaeus.